

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра практичної психології

**КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

Для спеціальності 6.030103 - Практична психологія

Автор: доктор психологічних наук, професор

Швалб Ю.М.

Затверджено на засіданні кафедри протокол № ____ від « ____ » _____ 2016р.

- **Зміст КНМЗНД**

- Навчальна програма дисципліни;
- Робоча програма навчальної дисципліни;
- Навчальний контент;
- Методичні рекомендації до проведення семінарських занять;
- Засоби діагностики навчальних досягнень студентів;
- Перелік навчально-методичних посібників, технічних засобів навчання
- Інформаційні матеріали бібліотеки по забезпеченню навчальними підручниками (посібниками) з дисципліни.

**Маріупольський державний університет
Кафедра практичної психології**

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Завідувач кафедри

“ _____ ” _____ 20__ р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІІІ 3 Вікова психологія

0301 соціально-політичні науки

6.030103 «Практична психологія»

Факультет філології та масових комунікацій

Маріуполь, 2016

Робоча програма **Вікова психологія** для студентів за напрямом підготовки соціально-політичні науки, спеціальністю «Практична психологія»

Розробник: **професор, доктор психологічних наук Швалб Ю.М.,**
асистент кафедри практичної психології Павленко О.В.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри практичної психології

Протокол від “ _____ ” _____ 20__ року № _____

Завідувач кафедри практичної психології _____
(_____)

“ _____ ” _____ 20__ року

ПРЕДМЕТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
„Вікова психологія”

Курс	Напря́м, спеціально́сть, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
<p>Кількість кредитів, відповідних ECTS: 10</p> <p>Модулів: 3 (аудиторна робота, СРС, ІНДЗ)</p> <p>Змістових модулів: 3</p> <p>Загальна кількість годин: 180</p> <p>Тижневих годин: 4</p>	<p>Шифр та назва напряму: 0301 Соціально-політичні науки</p> <p>Шифр та назва спеціальності: 6.030103 Практична психологія</p> <p>Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр</p>	<p>Обов'язковий курс нормативного циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки</p> <p>Рік підготовки: 2, 3</p> <p>Семестр: 5, 6</p> <p>Лекції: д.40 год. з. 28</p> <p>Семінари: 32 год. з.20</p> <p>Самостійна робота: Д. 90 , з. 122год.</p> <p>Індивідуальна робота: Д. 18 , з. 10год.</p> <p>Види контролю: залік, екзамен</p>

ХАРАКТЕРИСТИКА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНОСТІ „ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ”

Курс „Вікова психологія” займає важливе місце в структурі професійної підготовки психологів. Основна мета курсу – вивчити закономірності й динаміку психічного розвитку людини в онтогенезі. Для психолога знання умов і механізмів розвитку людини протягом життя (становлення особистості, її соціалізація, адаптація до миру у всілякі періоди - критичні, сенситивні, стабільні) є основним.

Опанувавши курс „вікова психологія”, студентам необхідно:

- 1) Знати місце й роль ВП у системі психологічної науки, її зв'язок з іншими психологічними галузями й іншими науковими дисциплінами, орієнтуватися в історії галузей ВП, розуміти її актуальні завдання на сучасному етапі розвитку.
- 2) Орієнтуватися в основних теоретико-методологічних проблемах сучасної вітчизняної й зарубіжної ВП, розуміти її наукові принципи й категорії, уміти використовувати їх у дослідницькій і практичній діяльності.

- 3) Уміти аналізувати й оцінювати основні теоретичні напрямки в рішенні проблем психічного розвитку людини, знати підходи до вікової періодизації, мати чітке уявлення про основні типи соціальної активності людини (грі, навчанні, спілкуванні, праці), розуміти їхнє значення в психічному розвитку.
- 4) Знати основні закономірності онтогенезу людини, особливості психічного розвитку в різні вікові періоди (дитинство, раннє дитинство, дошкільний вік, підлітковий вік, рання юність, зрілість, старість), можливості їхнього використання в практичній діяльності психолога.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Лекції, розв'язування творчих завдань, складання графічних схем, заповнення таблиць, дискусії, конспектування, написання есе, рефератів, укладання глосарію.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАММИ «ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ»

Змістовий модуль 1

Предмет, методи, основні категорії вікової психології

Тема 1. Предмет, історія становлення та сучасні задачі вікової психології.

Вікова психологія як галузь психологічної науки. Визначення предмету і задач вікової психології. Взаємодія вікової психології з іншими науками в системі людинознавства (філософією, антропологією, педагогікою, історією, соціологією, фізіологією ВНД, загальною психологією, патопсихологією ...).

Становлення зарубіжної вікової психології. Вплив еволюційних ідей на становлення дитячої психології. Поява дитячої психології в середині XIX сторіччя. Проникнення експериментальних досліджень у дитячу психологію.

Натуралістичні концепції психічного розвитку людини. Соціологічний (культурологічний) підхід до онтогенезу психології людини.

Перші узагальнення проблематики дитячої психології. Поява педології і критичний аналіз її концепцій. Внесок Ж. Піаже в розробку проблем психічного розвитку. Питання ВП у працях Л.С. Виготського, С.Л. Рубинштейна, О.М. Леонтьєва. Становлення ВП у СРСР.

Сучасний стан ВП. Теоретичні й практичні завдання сучасної ВП: ВП і суспільна практика; основні сфери застосування: навчання й виховання, наукова організація праці й дозвілля людини.

Ключові поняття: вікова психологія, дитяча психологія, феноменологія, суб'єкт, об'єкт, натуралістичний та соціологічний підходи, педологія.

Тема 2. Методологічні принципи та методи вікової психології.

Методологічні основи психологічного дослідження і їх реалізація у віковій психології. Принципи дослідження вікового розвитку людини. Класифікація методів. Група організаційних методів: поперечні і подовжні (лонгитюд) зрізи, їх можливості, переваги і недоліки. Методи отримання емпіричних даних: спостереження, експеримент, моделювання,

психодіагностичні, прасиметричні, біографічні методи. Стисла характеристика методів математико-статистичної обробки даних і інтерпретаційних методів. Специфіка упровадження загальних психологічних методів у вікову психологію. Основні вимоги до їхнього застосування. Комплексний характер методів вікової психології.

Ключові поняття: метод, науковий підхід, методологічний принцип, методика, парадигма.

Тема 3. Системний підхід до вивчення вікового розвитку людини.

Індивідність, суб'єктність, особистість, індивідуальність, універсальність як форми буття людини. Індивідні властивості людини (вікові, статеві і індивідуально-типологічні), їх характеристика.

Проблема віку в антропології, соціології, соціолінгвістиці, психології.

Вік - поняття, позначаюче розподіл тимчасового інтервалу життя органічної системи на окремі періоди (стадії, ступені). Вік як форма розвитку.

Абсолютний (календарний) вік. Умовний вік (вік розвитку). Поняття «життєвого шляху» в дослідженні індивідуального вікового процесу. Поняття, категорії і концептуальні підходи, які використовуються при дослідженні вікового процесу на суспільному рівні. Віковий пошарок (страта), когорта. Зв'язок соціальної стратифікації і життєвого шляху.

Метричні і топологічні властивості вікового розвитку.

Співвідношення біологічного і соціального в розвитку. Різні точки зору з питання співвідношення генотипичних і середовищних впливів на розвиток.

Категорії «розвиток» і «формування». Специфіка різних аспектів розвитку: фізичного, статевого, когнітивного, етичного, соціального.

Джерела, умови, рушійні сили розвитку.

Закон гетерохроності як вияв суперечності психічного розвитку.

Соціальна ситуація розвитку. Провідна діяльність: визначення, види, характерні риси. Зміна провідних видів наочної діяльності. Сензитивні періоди.

Центральні і часткові новоутворення на кожному віковому ступені розвитку. Центральні і побічні лінії розвитку.

Відставання й затримка в психічному розвитку; проблема акселерації.

Труднощі і аномалії психічного розвитку людини. Критичні життєві ситуації: стрес, конфлікт, криза. Поняття «вікових криз».

Ключові поняття: системний підхід, абсолютний вік, вік розвитку, життєвий шлях, соціальна стратифікація, розвиток, становлення, формування, рушійні сили розвитку, соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, центральні та часткові новоутворення., вікова криза.

Змістовий модуль 2

Зарубіжні та вітчизняні теорії розвитку

Тема 4. Періодизації життєвого шляху людини.

Вік і вікова періодизація розвитку особистості. Вікові класифікації: стародавня китайська класифікація, класифікація віків життя за Піфагором (VI в. до н.е.), Гіпократом (IV в. до н.е.).

Періодизації життєвого циклу людини в педіатрії, фізіології, педагогіці, антропології, психології. Проблема наукового обґрунтованого критерію періодизації.

Різні підходи до побудови вікової періодизації (З.Фройд, Ш.Бюлер, К.Льовін, Г.Саллівен, П.П.Блонський, Е.Шпрангер та ін. Вікова періодизація, прийнята Міжнародним симпозиумом по віковій періодизації в м. Москві у 1965 році. Періодизації Дж.Бірена та Д.Б.Бромлей .

Поняття про стабільні й перехідні періоди. Кризи розвитку.

Вчення Л.С.Виготського, Д.Б.Ельконіна, О.М.Леонтьєва про вікову періодизацію дитячого розвитку. Періодизації розвитку Б.Г.Ананьєва, В.В.Давидова, А.В.Петровського, Д.І.Фельдштейна).

Стадії розвитку особистості за Е.Еріксоном.

Спроба побудови метатеоретичної схеми, дозволяючої узагальнити і систематизувати емпіричні придбання психології розвитку. Еклектичні теорії. Поняття «епігенетичного ансамблю».

Системно-діяльний підхід (П.А.Мясоєд). Інтегральна періодизація психічного розвитку суб'єктивної реальності (В.І.Слободчиков).

Ключові поняття: вікова періодизація, критерії періодизації, стабільні й перехідні періоди, кризи розвитку, еклектичні теорії, метатеоретична схема, інтегральна періодизація психічного розвитку, епігенетичний ансамбль.

Теми 5 - 8. Зарубіжні теорії розвитку в сучасній психології.

Психоаналітичні теорії розвитку. Стадії психічного розвитку в теорії Зигмунда Фрейда. Епігенетична теорія розвитку особи Еріка Еріксона.

Теорія Ж.Піаже про розвиток дитячого інтелекту. Поняття схеми, операції, асиміляції, акомодатії і рівноваги. Відкриття егоцентризму дитячого мислення. Основні стадії інтелектуального розвитку дітей за Ж. Піаже: доопераційна стадія, стадія конкретних операцій, стадія формальних операцій. Критика теорії Ж. Піаже.

Гуманістична психологія про проблеми розвитку особистості. Розвиток як процес самоактуалізації особистості. Концепція морального розвитку дитини Л. Кольберга. Стадії морального розвитку дитини.

Діалектичний підхід до розвитку психіки дитини в концепціях А.Валлона і Дж.Брунера та ін.

Теорія соціального навчання. Р. Спірс про вплив сімейного виховання на розвиток дітей.

Ключові поняття: асиміляція, акомодатія, еrogenна зона, егоцентризм дитячого мислення, феномени Ж. Піаже, конвенціональний рівень морального розвитку

Теми 9 – 10. Вітчизняні теорії розвитку.

Культурно-історична теорія Л.С.Виготського. Основні положення теорії Л.С.Виготського. Критичний та літичний розвиток. Історичний смисл психологічної кризи. Генезис, аналіз та структура вищих психічних функцій. Концепція розвитку дитячого мовлення і мислення Л.С. Виготського. Доінтелектуальна стадія в розвитку мовлення. З'єднання слова з думкою і вплив цього факту на подальший розвиток мовлення, її смислове збагачення. Розвиток діалогічної форми мовлення і її вплив на мислення.

Підходи вітчизняних психологів до рішення проблеми розвитку. Періодизація психічного розвитку за Д.Б.Ельконіним. Вчення О.М.Леонтьєва про провідний вид діяльності.

Інтегральна періодизація психічного розвитку суб'єктивної реальності.

Ключові поняття: критичний та літичний розвиток, вищі психічні функції, інтеріоризація, екстеріоризація, сенситивний період, провідний вид діяльності.

Змістовий модуль 3

Особливості розвитку дитини від народження до вступу до школи

Тема 11. Особливості пренатального розвитку та періоду новонародженості.

Характеристика пренатального розвитку людини. Феноменологія родової кризи (-2 міс. - +3 тиж). Народження дитини - перехід до нового типу розвитку. Фізіологічні й психологічні критерії переходу від новорожденості до дитячого періоду. Природжені передумови розвитку. Нормальне розв'язання кризи народження. Безумовні рефлексії і їх значення для розвитку дитини. Автоматичне включення в роботу відразу після народження основних органів чуття: зору, слуху, дотикового, рухового аналізаторів, рецепторів смаку. Рефлексії положення і руху, локомоції. Розвиток дитини в перші тижні життя.

Своєрідність періоду новонародженості. Становлення органічних систем у новонародженого. Класифікація рухових актів новонародженого: хаотичні і нехаотичні рухи. Зосередження як перша тілесна поведінкова форма самостійності дитини.

Комплекс пожвавлення і його розвиток у дитини. Становлення адресної поведінки. Акт хапання і його значення для психічного розвитку дитини. Нормальне розв'язання кризи новонародженості.

Ключові поняття: пренатальний розвиток, безумовні рефлексії, умовні рефлексії, чуттєве пізнання, дратівливість, відчуття, комплекс пожвавлення.

Тема 12. Період немовляти.

Немовленність як період природного розвитку психічних функцій, розгортання спадкової програми розвитку.

Розпад комплексу пожвавлення і встановлення нової форми со-битійності дитини і дорослого в середині першого року життя. Розвиток мозку і нервової системи у немовляти. Тілесні задоволення.

Розвиток орієнтування в навколишньому світі. Повзання. Маніпулювання. Розвиток рухів, сенсорної сфери, пізнавальних процесів. Автономна мова немовляти. Поява предметних дій.

Входження немовляти в світ людей. Спілкування з дорослими і його значення в психічному розвитку дитини. Наслідування в спілкуванні.

Іграшка як засіб спілкування і психічного розвитку немовляти.

Індивідуальні відмінності немовлят.

Криза першого року. Основні досягнення: відчуття довір'я до людини - входження в світ людських відносин; прямоходіння; початок розуміння мовлення.

Ключові поняття: немовля, орієнтування в навколишньому світі, маніпулювання, емоційно безпосереднє спілкування, криза першого року.

Тема 13. Раннє дитинство.

Здатність прямоходження і мовного спілкування як основа побудови нової форми со-битійності немовляти і дорослого. Поява заборон дорослого.

Фізичний розвиток дитини. Особливості перших уявлень про себе. Входження дитини в світ речей. Освоєння правил користування предметами домашнього побуту. Символізм і початкові форми ігрової діяльності.

Спілкування і мовлення. Початок вияву пізнавальної мовленнєвої активності у формі питань, адресованих дорослому.

Подальший розвиток перцептивної діяльності. Розвиток наочного сприйняття. Особливості розвитку уваги, пам'яті, уяви, наочного практичного мислення в ранньому дитинстві. Початковий етап з'єднання мовлення з мисленням. Початок активного експериментування в зовнішній дійсності з метою її більш глибокого пізнання.

Дитина раннього віку як своєрідний носій культури свого народу. Індивідуальні відмінності в ранньому дитинстві.

Основні досягнення: розвиток мовлення; розвиток дій із знаряддя та дій, що співвідносяться; освоєння заміщень; розвиток знакової функції свідомості; входження в світ постійних речей.

Виникнення прагнення до самостійності. Свідомість «Я сам». Криза раннього дитинства (2,5р - 3,5р). Суперечності між «хочу» і «треба».

Ключові поняття: предметні маніпуляції, знакова функція свідомості, феномен «Я сам», криза трьох років.

Тема 14. Дошкільне дитинство (3 р. - 6,5 р.).

Плавний характер фізичного розвитку дошкільника. Темпи зростання. Сенсорні еталони і їх засвоєння дошкільниками. Перехід від зовнішніх, практичних перцептивних дій до внутрішніх, розумових. Розвиток орієнтування у просторі та часі.

Розвиток словника і граматичної будови мовлення. Поява егоцентричного мовлення. Завершення формування мовлення як засобу спілкування.

Перехід від мимовільної до довільної уваги під впливом мовлення. Розвиток всіх видів пам'яті. Особливості репродуктивної уваги та становлення довільної уваги. Загальна характеристика розвитку мислення.

Соціальна ситуація розвитку в дошкільному віці. Рольова гра як провідна діяльність дошкільника. Реальні відносини дітей в ситуації гри. Значення ігрової співпраці для розвитку дітей.

Продуктивні види діяльності - малювання, аплікація, конструювання. Інтерес до занять музикою. Навчання в дошкільному віці.

Роль моральних еталонів у формуванні особистості.

Розвиток мотиваційної сфери. Поява соціальних мотивів, прагнення до самоутвердження, орієнтація на думку оточуючих людей, схвалення, похвали. Супідрядність мотивів.

Місце дошкільника в сім'ї. Вплив батьків на формування рольової ідентифікації дитини.

Розвиток механізмів ідентифікації і відособлення. Домагання на визнання. Дитяча брехня, заздрість. Розвиток самосвідомості і самооцінки.

Основні досягнення дошкільного віку: розвиток рефлексії; розвиток знакової функції свідомості; розвиток уявлень про відносність світу постійних речей. Передумови готовності до навчання в школі. Криза 7 років.

Ключові поняття: гра, супідрядність мотивів, продуктивні види діяльності, криза 7 років.

Змістовий модуль 4

Особливості розвитку дитини в шкільні роки

Тема 15. Молодший шкільний вік.

Фізичні, особові, розумові, спеціальні педагогічні аспекти готовності до навчання в школі. Мотиваційно-потребова сфера, сенсомоторний розвиток і ступінь розвитку основних психічних функцій як психологічна готовність до школи. Поняття «внутрішньої позиції» школяра (Л.І.Божович).

Шкільне життя як перший ступінь соціальної зрілості. Соціальна ситуація розвитку дитини, яка поступила до школи. Статус школяра та його атрибути.

Мінливість вікових меж, пов'язаних з початком і закінченням навчання в початкових класах школи. Проблема пристосовування до шкільного навчання. Криза перших днів. Необхідність істотної зміни образу життя, режиму дня і відносин з оточуючим. Основні види діяльності у молодших школярів: навчання, гра, спілкування, праця, їх специфіка.

Навчання як провідна діяльність. Чинники, що визначають успіхи, не успіхи дитини в навчанні. Методи заохочення і покарання. Проблема оцінки.

Засвоєння моральних норм і правил поведінки.

Спілкування з батьками і іншими дорослими. Вплив стилю роботи і спілкування вчителя на розвиток спілкування дітей, формування їх відношення до школи, однолітків, вчителя. Спілкування хлопчиків і дівчаток в класі. Домагання на визнання: позитивні досягнення і негативні утворення.

Молодший шкільний вік - сензитивний період в розвитку пізнавальних процесів. Перетворення пізнавальних процесів з безпосередніх і мимовільних в опосередковані і довільно регульовані. Експериментальні дані про розвиток сенсорних процесів, уваги, пам'яті, мислення, уяви, здатностей.

Вольова регуляція поведінки. Розвиток емоційної сфери.

Статева ідентифікація. Індивідуальні відмінності в молодшому шкільному віці.

Самосвідомість і "Я-концепція", самооцінка, рефлексія, моральні основи поведінки як новоутворення молодшого шкільного віку.

Ключові поняття: школа, навчальна діяльність, «внутрішня позиція» школяра, соціальні зв'язки, криза перших днів,

Тема 16. Психологічні особливості розвитку та формування особистості в підлітковому віці.

Теорії підліткового віку.

Анатомо-фізіологічна перебудова організму протягом підліткового етапу й психічний розвиток.

Соціальна ситуація розвитку в підлітковий період. Поява й форми прояву «почуття дорослості» і їхні джерела. Інтимно - особисте спілкування як провідний вид діяльності. Підліткові співтовариства. Підліток і дорослі (вчителі, батьки, інші), Конфлікти підлітка з дорослими. Суперечності у сфері спілкування. Амбівалентність поведінки. Дихотомія переживань.

Формування особистості в підлітковому віці. Розвиток самосвідомості.

Психологічні особливості навчання підлітків. Розвиток пізнавальних процесів.

Проблема важковиховуваності (психолого-педагогічні аспекти).

Психологічні новоутворення віку: почуття дорослості, розвиток інтересу до протилежної статі, пробудження певних романтичних почуттів, прагнення до самоосвіти та самовиховання.

Ключові поняття: підліток, дорослішання, важковиховуваність, інтимно - особистісне спілкування, амбівалентність поведінки.

Тема 17. Особливості розвитку особистості в період ранньої юності (старший шкільний вік)

Теорії юності в зарубіжній психології (А.Гезелл, Е.Кречмер, К.Левін, С.Холл, Е.Шпрангер, Е.Еріксон).

Фактори психічного розвитку в юнацькому віці; соціальна ситуація в розвитку особистості, спілкування з дорослими й ровесниками, статево поведінка.

Рівень розвитку психічних функцій. Мотиваційна сфера: проблема трансформації пізнавальних мотивів у професійні.

Навчальна діяльність і поява передумов професійної діяльності.

Особливості самосвідомості. Спрямованість у майбутнє, проблема сенсу життя. Ціннісні орієнтації й морально-етичні установки й ідеали в юнацькому віці. Психологічні проблеми професійного самовизначення.

Протиправна поведінка в юності. Алкоголізм, наркоманія.

Юність – завершальна стадія ступеню персоналізації.

Ключові поняття: ступінь персоналізації, реальність Я, дружба, статеве поведіння, протиправна поведінка.

Змістовий модуль 5 **Особливості розвитку дорослої людини**

Тема 18. Пізня юність (студентство).

Криза юності – становлення авторства власного життя. Психологічна готовність до переходу в нову соціальну ситуацію розвитку. Психологія навчальної діяльності студентів. Проблема формування професійних мотивів, інтересів, здатностей.

Феноменологія кризи юності. Протиріччя входження молодого людини в самостійне життя. Розходження ідеальних уявлень про життя та реальності в кризі юності. Подолання кризи юності – формування реальних життєвих планів і професійне самовизначення. Активне засвоєння професійної діяльності, соціальних ролей дорослого, пошук друга життя, установлення кола знайомств – нормальне вирішення кризи юності.

Ключові поняття: криза юності, мотивація, авторство власного життя.

Тема 19. Особливості функціонування психічних явищ у молодій та зрілої людини.

Закономірності розвитку в молоді роки. Авторство власного образу життя в молоді роки. Молодість – період активного соціального, професійного та індивідуального розвитку. Вступ до шлюбу. Проблеми молодого сім'ї. Народження та виховання дітей. Перший погляд назад та прощання з юністю. Будівництво перспектив подальшого життя – подолання кризи молодості.

Фізіологічна, юридична, психологічна точки зору на дорослість. Проблема періодизації періодів зрілості (Ананьєв Б.Г., Е. Еріксон). Дорослість (зрілість) – найбільш тривалий період онтогенезу, який характеризується тенденцією до досягнення найвищого розвитку духовних, інтелектуальних і фізичних здібностей людської особистості. Пізнання як професія. Прагнення до нового та стереотипність в професійній діяльності.

Особливості перехідного віку (30 – 35 років). Підведення підсумків у кризі дорослості. Пошук духовних орієнтирів в кризі дорослості.

Свідомість і самосвідомість у період зрілості. Родина й сімейні відносини в житті зрілої людини. Психологічні проблеми у зв'язку з віковими змінами в період зрілості. Феноменологія кризи зрілості. Поняття егоїстичної стагнації за Е.Еріксоном в похилому віці (51 – 65 років).

Проблема виходу на пенсію та відходу від справ.

Ключові поняття: молодість, сім'я, шлюбні відносини, зрілість, криза ідентичності, концепція життя, професійна діяльність, феноменологія кризи зрілості, егоїстична стагнація, акмеологія.

Тема 20. Період геронтогенезу.

Закономірності і фази старіння. Чинники, що впливають на старіння населення. Криза ідентифікації зі своєю зовнішністю та фізичним «Я» в пізньому віці. Психологічні зміни в особистості старої людини.

Зміна сенсорно-перцептивної сфери, інтелекта. Проблема трудової й суспільної діяльності в період старості. Питання довголіття й творчої життєдіяльності. Мудрість як придбання старості. Психологічні типи старих.

Проблема відношення до старих людей, соціальна допомога їм.

Життєвий шлях людини як особистості. Реалії існування людини між життям та смертю. Реалії існування людини в її представленості серед інших та в продуктах її творчості. Від таємності дитинства до переваги та мудрості старості.

Ключові поняття: геронтогенез, психогеронтологія, мудрість, типи старих.

СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТНОГО КУРСУ

Тема	Кількість годин, відведених на:								
	Денне відділення				Заочне відділення				
	Лекції	Семінарські заняття	Самостійну роботу	Індивідуальну роботу	Лекції	Семінарські заняття	Самостійну роботу	Всього	
Змістовий модуль 1									
<i>Предмет, методи, основні категорії вікової психології</i>									
1. Предмет, історія становлення та сучасні задачі вікової психології	2	2	5	1	2		6	10	
2. Методологічні принципи та методи вікової психології	2		3			2	6	5	
3. Системний підхід до вивчення вікового розвитку	2	2	7	1	2		6	12	
Всього	6	4	15	2	4	2	18	27	
Змістовий модуль 2									
<i>Зарубіжні та вітчизняні теорії розвитку</i>									
4. Періодизації життєвого шляху людини	4	2	5	2	2	2	6	13	

5. Психоаналітична теорія розвитку З.Фройда	1	2	3	5		2	6	6
6. Епігенетична теорія розвитку Е.Еріксона	1		2			2		6
7. Особливості розвитку дитячого інтелекту в теорії Ж.Піаже	2	2	4			2	6	13
8. Діалектичний підхід до розвитку психіки дитини в інших концепціях (А.Валлон, Е.Берн, Л.Кольберг, Дж.Брунер та ін.).	2	2	6		2		6	10
9. Культурно-історична теорія Л.С.Виготського	2	2	4		2		6	8
10. Підходи вітчизняних психологів (Д.Б.Ельконін, О.М.Леонтьєв та ін.) до рішення проблеми розвитку	2	2	6				2	7
Всього	14	12	30	7	10	8	43	63
Всього за 4 семестр	20	16	45	9	14	10	61	90
<i>Змістовий модуль 3</i>								
<i>Особливості розвитку дитини від народження до вступу до школи</i>								
11. Особливості пренатального розвитку та періоду новонародженості	2	2	2		2		6	6
12. Період немовляти	2		3			2	6	5
13. Раннє дитинство	2	2	4		2		6	8
14. Дошкільне дитинство	4	2	6			2	6	12
Всього	10	6	15	3	4	4	24	34
<i>Змістовий модуль 4</i>								
<i>Особливості розвитку дитини в шкільні роки</i>								
15. Молодший шкільний вік	2	2	4		2	2	6	8
16. Психологічні особливості розвитку та формування	2	2	6		2	2	6	10

особистості в підлітковому віці								
17. Особливості розвитку особистості в період ранньої юності	2	2	5		2		6	9
Всього	6	6	15	3	6		18	30
Змістовий модуль 5								
Особливості розвитку дорослої людини								
18. Пізня юність (студентство)	2	2	5		2	2	7	9
19. Особливості функціонування психічних явищ у зрілої людини	1	1	5		2		6	7
20. Період геронтогенезу	1	1	5				6	7
Всього	4	4	15	3	4	2	19	26
Всього за 5 семестр	20	16	45	9	14	10	61	90
Разом	40	32	90	18	28	20	122	180

Зміст семінарських занять

Тема		
	Семінарські заняття Д/в	Семінарські заняття З/в
4. Предмет, історія становлення та сучасні задачі вікової психології	2	
5. Методологічні принципи та методи вікової психології		2
6. Системний підхід до вивчення вікового розвитку	2	
Всього	4	2
15.Періодизації життєвого шляху людини	2	
16.Психоаналітична теорія розвитку З.Фрейда	2	2

17.Епігенетична теорія розвитку Е.Еріксона		
18.Особливості розвитку дитячого інтелекту в теорії Ж.Піаже	2	2
19.Діалектичний підхід до розвитку психіки дитини в інших концепціях (А.Валлон, Е.Берн, Л.Кольберг, Дж.Брунер та ін.).	2	
20.Культурно-історична теорія Л.С.Виготського	2	2
21.Підходи вітчизняних психологів (Д.Б.Ельконін, О.М.Леонтьєв та ін.) до рішення проблеми розвитку	2	
Всього	12	8
Всього за 4 семестр	16	10
22.Особливості пренатального розвитку та періоду новонародженості	2	
23.Період немовляти		2
24.Раннє дитинство	2	
25.Дошкільне дитинство	2	2
Всього	6	4
15. Молодший шкільний вік	2	2
16. Психологічні особливості розвитку та формування особистості в підлітковому віці	2	2
17. Особливості розвитку особистості в період ранньої юності	2	
Всього	6	4
18. Пізня юність (студентство)	2	2
19. Особливості функціонування психічних явищ у зрілої людини	1	
20. Період геронтогенезу	1	

Всього	4	2
Всього за 5 семестр	16	10
Разом	32	20

Самостійна робота

Тема		
	Самостій-на робота Д/в	Самостій-на робота З/в
7. Предмет, історія становлення та сучасні задачі вікової психології	5	6
8. Методологічні принципи та методи вікової психології	3	6
9. Системний підхід до вивчення вікового розвитку	7	6
Всього	15	18
26.Періодизації життєвого шляху людини	5	6
27.Психоаналітична теорія розвитку З.Фройда	3	6
28.Епігенетична теорія розвитку Е.Еріксона	2	6
29.Особливості розвитку дитячого інтелекту в теорії Ж.Піаже	4	6
30.Діалектичний підхід до розвитку психіки дитини в інших концепціях (А.Валлон, Е.Берн, Л.Кольберг, Дж.Брунер та ін.).	6	6
31.Культурно-історична теорія Л.С.Виготського	4	6
32.Підходи вітчизняних психологів (Д.Б.Ельконін, О.М.Леонтьєв та ін.) до рішення проблеми розвитку	6	7

Всього	30	43
Всього за 4 семестр	45	61
33. Особливості пренатального розвитку та періоду новонародженості	2	6
34. Період немовляти	3	6
35. Раннє дитинство	4	6
36. Дошкільне дитинство	6	6
Всього	15	24
15. Молодший шкільний вік	4	6
16. Психологічні особливості розвитку та формування особистості в підлітковому віці	6	6
17. Особливості розвитку особистості в період ранньої юності	5	6
Всього	15	18
18. Пізня юність (студентство)	5	7
19. Особливості функціонування психічних явищ у зрілої людини	5	6
20. Період геронтогенезу	5	6
Всього	15	19
Всього за 5 семестр	45	61
Разом	90	122

Теми й питання лекційного курсу з вікової психології

Змістовий модуль 1

Предмет, методи, основні категорії вікової психології

Тема 1. Предмет, історія становлення та сучасні задачі вікової психології.

1. Визначення предмета й завдань вікової психології.
2. Історія становлення вікової психології:
 - становлення зарубіжної вікової психології;

- етапи становлення вітчизняної вікової психології;
- 3. Основні проблеми вікової психології на сучасному етапі розвитку суспільства.

Тема 2. Методологічні принципи та методи вікової психології (2 години).

1. Методологічні основи психологічного дослідження і їхня реалізація у віковій психології.
2. Принципи дослідження вікового розвитку людини.
3. Класифікація методів.

Тема 3. Системний підхід до вивчення вікового розвитку (8 годин).

Лекція 1. Вікові поняття й категорії в науці про людину (2 години).

1. Поняття віку. Вік як форма розвитку.
2. Вік і індивід.
3. Вік, суспільство, культура.
4. Метричні й топологічні властивості вікового розвитку.

Лекція 2. Феноменологія розвитку. (6 годин).

1. Категорії «розвиток» і «формування».
2. Співвідношення біологічного й соціального в розвитку.
3. Закономірності психічного розвитку.
4. Критичний та літичний розвиток.
5. Причини, факти й фактори акселерації.
6. Труднощі й аномалії психічного розвитку людини.

Змістовий модуль 2

Зарубіжні та вітчизняні теорії розвитку

Тема 4. Періодизації життєвого шляху людини.

1. Підходи до побудови вікової періодизації в науках про людину (педіатрії, фізіології, антропології, педагогіці).
2. Проблема науково обґрунтованого критерію періодизації.
 - періодизація розвитку на основі зовнішніх ознак;
 - періодизація розвитку на основі окремих ознак;
 - періодизація розвитку на основі істотних ознак.
3. Вікові класифікації в давнині;
4. Стислий порівняльний аналіз форм розвитку в ранніх та сучасних теоріях:
 - теорії соціального навчання;
 - гуманістична психологія про проблеми розвитку особистості.
 - еkleктичні теорії;

Тема 5. Психоаналітична теорія розвитку З.Фрейда

1. Рушійні сили поведінки.
2. Стадії психічного розвитку в теорії З.Фрейда;

Тема 6. Епігенетична теорія розвитку особистості Е.Еріксона

1. Залежність становлення особистості від економічного та культурного рівня розвитку суспільства (основні положення концепції).
2. Стадії розвитку особистості за Е.Еріксоном.

Тема 7. Особливості розвитку дитячого інтелекту в теорії Ж.Піаже

1. Механізми пристосування людини до оточуючого світу.
2. Стадії розвитку пізнавальних процесів.
3. Феномени Ж.Піаже.

Тема 8. Діалектичний підхід до розвитку психіки дитини в інших концепціях

1. Інтелектуальний розвиток дитини за Дж.Брунером.
2. Теорія морального розвитку Л.Кольберга.
3. Послідовність стадій дитинства за А.Валлоном.

Тема 9. Культурно-історична теорія Л.С.Виготського (4 години).

1. Основні положення теорії Л.С.Виготського.
2. Критичний та літичний розвиток. Історичний смисл психологічної кризи.
3. Генезис, аналіз та структура вищих психічних функцій.

Тема 10. Підходи вітчизняних психологів до рішення проблеми розвитку

1. Періодизація психічного розвитку за Д.Б.Ельконіним.
2. Вчення О.М.Леонтьєва про провідний вид діяльності.
3. Інтегральна періодизація психічного розвитку суб'єктивної реальності.

Змістовий модуль 3

Особливості розвитку дитини від народження до вступу до школи

Тема 11. Особливості пренатального розвитку та періоду новонародженості.

1. Дитинство як соціальне явище й об'єкт психології розвитку.
2. Можливості та особливості пренатального розвитку людини.
3. Родова криза (- 2 мес.- + 3 нед.).
4. Новонародженість.
5. Комплекс поживлення як границя між періодом новонародженості та власно дитинством.

Тема 12. Період немовляти.

1. Соціальна ситуація та особливості розвитку немовляти протягом:
 - першого місяцю;
 - першого півроку життя (2 - 6 міс.);
 - другого півроку життя (7 – 12 міс.).
2. Основні теорії віку немовляти.
3. Криза першого року життя.

Тема 13. Раннє дитинство

1. Особливості розвитку дитини на другому році життя.
2. Третій рік життя.

3. Симптоми кризи трьох років.

Тема 14. Дошкільне дитинство.

1. Передумови й умови розвитку в дошкільному віці.
2. Сенсорний розвиток.
3. Розвиток словника й граматичного ладу мови.
4. Динаміка розвитку мнемічних функцій.
5. Розвиток розумових дій. Проблемні ситуації.
6. Гра як провідний вид діяльності.
 - особливості предметних і сюжетних ігор;
 - рольові спільні ігри й ігри із правилами;
 - ігрове співробітництво дітей.
7. Основні досягнення дошкільного віку.

Змістовий модуль 4

Особливості розвитку дитини в шкільні роки

Тема 15. Молодший шкільний вік

1. Фізичний розвиток.
2. Проблема адаптації до навчання в школі. Криза перших днів.
3. Особливості протікання й розвитку пізнавальних процесів.
4. Психологічні синдроми в молодшому шкільному віці.
5. Статова диференціація в молодшому шкільному віці.

Тема 16. Психологічні особливості розвитку та формування особистості в підлітковому віці.

1. Основні характеристики фізіологічного розвитку і їхній вплив на формування особистості підлітка;
2. Інтимно-особистісне спілкування як провідний вид діяльності.
3. Розвиток пізнавальної сфери в підлітків.
4. Психологічні новотвори віку.
5. Нормальне вирішення кризи отроцтва.

Тема 17. Рання юність (старший шкільний вік).

1. Натуральний (процес фізичного дозрівання) і соціальний (процес соціалізації) ряди розвитку.
2. Теорії юності в зарубіжній психології.
3. Рівень розвитку психічних функцій.
4. Переважні мотиви й цінності.
5. Особистісне й професійне самовизначення.

Змістовий модуль 5

Особливості розвитку дорослої людини

Тема 18. Пізня юність (студентство): проблеми, прагнення, надії

1. Психологічна готовність до переходу в нову соціальну ситуацію розвитку.
2. Специфіка навчання у ВНЗ.

3. Мотиви вступу до ВНЗу, що визначають стиль студентського життя. Динаміка розвитку пізнавальної й професійної мотивації.
4. Розвиток психічних функцій.
5. Соціально-психологічна адаптація в навчальній групі.
6. Міжособистісні відносини.
7. Розходження в прояві кризи юності у юнаків, які вчаться й працюють.

Тема 19. Особливості функціонування психічних явищ у зрілої людини.

1. Фізіологічної, юридичної, психологічна точки зору на дорослість.
2. Молодість як період інтенсивного пізнавального розвитку.
3. Особливості протікання психічних процесів у дозрілих літах.
4. Оцінка людиною рівня зрілості. Поняття трагедії віку зрілості.
5. Проблема виходу на пенсію й відходу від справ.

Тема 20. Період геронтогенезу).

1. Визначення проблеми старіння населення.
2. Геронтогенез на різних рівнях індивідної організації людини.
3. Вікова динаміка психофізіологічних функцій.
4. Розвиток особистості, суб'єкта діяльності та індивідуальності.
5. Гендерні аспекти соціально-психологічної трансформації пізнього періоду життя.

Оцінювання навчальної діяльності студентів на лекційних заняттях

0 балів	Відсутність на лекційному занятті з поважної чи неповажної причини*
1 бал	Робота на лекційному занятті (сприйняття матеріалу, конспектування тощо)

* Студент, який пропустив лекційне заняття, має самостійно опрацювати навчальний матеріал з теми лекції та дати відповіді за його змістом під час індивідуального заняття. Правильні відповіді, що відображають орієнтацію студента в основних питаннях лекції, оцінюються 1 балом.

ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1

Предмет, методи, основні категорії вікової психології

Семінарське заняття 1

Тема: Предмет, історія становлення та сучасні задачі вікової психології

План

1. Вплив еволюційних ідей на становлення дитячої психології.
2. Біогенетичний та соціогенетичний напрямки в дослідженні вікового розвитку.
3. Проникнення експериментальних методів у вікову психологію.
4. Виникнення педології, її критика й значення для вікової психології.
5. Розділи сучасної вікової психології, їхня розробленість та значення.

Семінарське заняття 2

Тема: Методологічні принципи та методи вікової психології

План

1. Методологія, метод, методика і їхнє співвіднесення в дослідженнях з вікової психології.
2. Стратегії дослідження, що констатують та формують.
3. Загальнопсихологічні й спеціальні методи вікової психології.

Рекомендована література до семінарських занять 1 - 2

Основна - 1, 2, 5, 7. До конспектування - 1, 7. Додаткова - 3, 4, 6, 8.

1. Ананьев Б.Г. Генетические и структурные взаимосвязи в развитии личности. //В кн.: Хрестоматия по возрастной психологии. Учебное пособие для студентов /Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Ин-т практической психологии, 1996. - С. 77 - 84.

3. Басов М.Я. Проблемы развития человека. //Там же. - С. 8 - 17.

4. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе. // Там же. - С. 87 - 98.

5. Запорожец А.В. Значение ранних периодов детства для формирования детской личности. //Там же. - С. 84 - 87.

6. Кон И.С. Постоянство личности: миф или реальность? //Там же. - С. 101 - 111.

7. Максименко С.Д. Современное состояние генетических исследований в психологии //Практична психологія та соціальна робота. 2000. № 6. С. 3 - 10.

8. Столяренко Л.Д. Основы психологии. Учеб. пособие. - Ростов н/Д: Феникс, 2003. - С. 592 - 606.

Семінарське заняття 3 (4 години)

Тема: Системний підхід до вивчення вікового розвитку

План

1. Форми психічного розвитку:
- природні передумови психічного розвитку;

- властивості, що розвиваються протягом життя;
 - розвиток індивідуально-типових властивостей;
 - розвиток мотиваційно-потребової сфери;
 - розвиток пізнавальної сфери;
 - розвиток комунікативних здібностей.
2. Умови психічного розвитку:
- «присвоєння» суспільного досвіду як специфічна особливість психічного розвитку людини;
 - психічний розвиток і спілкування;
 - психічний розвиток і діяльність.
3. Розвиток людини як соціальної одиниці й унікальної особистості:
- ідентифікація як механізм соціалізації й індивідуалізації особистості;
 - відокремлення як механізм соціалізації й індивідуалізації;

Рекомендована література

Основна – 1; 5, 8, 10. До конспектування – 3, 4, 9. Додаткова - 6, 2, 7, 9, 11.

1. Алферов А.Д. Психология развития школьников. Учеб. пособие по психологии. - Ростов н/Д.: Изд-во «Феникс», 2000. - С. 209 - 362.
2. Басов М.Я. Проблемы развития человека. //В кн.: Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособие для студентов /Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Ин-т практич. психологии, 1996. - С. 8 - 17.
3. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе. //Там же. – С. 87 - 98.
4. Запорожец А.В. Условия и движущие силы психического развития ребенка. //Там же. – С. 23 - 26.
5. Запорожец А.В. Значение ранних периодов детства для формирования детской личности. // Там же. – С. 84 - 87.
6. Кон И.С. Постоянство личности: миф или реальность? // Там же. – С. 101 - 111.
7. Костюк Г.С. Принцип развития в психологии. // Там же. – С. 19 - 23.
8. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Уч. для студ. вузов. - М.: Изд. «Академия», 2002. - С. 9 - 95
9. Мясоід П.А. Проблема психології розвитку //Вестник МГУ, 1999. - №1. - С. 3 – 11.
10. Немов Р.С. Психология. Учебник для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 14 - 48.
11. Столяренко Л.Д. Основы психологии. Учеб. пособие. - Ростов н/Д: Феникс, 2003. - С. 606 - 613.

Змістовий модуль 2

Зарубіжні та вітчизняні теорії розвитку

Семінарське заняття 4

Тема: Періодизації життєвого шляху людини

План

Життєве та наукове розуміння віку. Структурні компоненти віку.

Підходи до проблеми вікової періодизації.

Кризи в житті дитини та дорослої людини.

Рекомендована література

Основна - 3, 4, 9, 10. До конспектування - 2, 5, 7, 8. Додаткова – 1, 6.

1. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды. В 2 т.- М., 1980. - Т. 1. - С. 89 - 95.
2. Белоус В.В. Опыт разработки интегративной психологии развития //Вопросы психологии, 1998. - № 2. - С. 10 - 17.
3. Бочаров В.В. Антропология возраста: Учебное пособие. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2001. - 196 с.
4. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Авторский кол-в. Под ред. М.В.Гамезо и др. - М: Просвещение, 1984. - С. 55 - 62.
5. Выготский Л.С. Психология развития ребёнка. – М.: Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2005. – С. 5 - 21.
6. Гамезо М.В., Герасимова и др. Возрастная психология: личность от молодости до старости: Уч. пос. - М: Пед. общ-во России, 2001. - С. 94 – 96
7. Митькин А.А. На пути к системной психологии развития //Психологический журнал, 1997. - Т. 18. - № 3. - С. 3 - 12.
8. Мясоед П.А. Системно-деятельный подход в психологии развития //Вопросы психологии, 1999. - № 5. - С. 90 - 99.
9. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе: Учеб. пос. для вузов. – М.: Школьная Пресса, 2000. – 416 с.
10. Эльконин Д.Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте. //В кн. Хрестоматия по возрастной психологии. /Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Ин-т практич. психологии, 1996. - С. 169 - 176.

Семінарське заняття 5

Тема: Психоаналітичні теорії розвитку (4 години)

План

Питання для обговорення:

1. Основні положення теорії З.Фрейда.
2. Стадії психосексуального розвитку особистості.
3. Поняття ідентичності в теорії Е.Еріксона. Розвиток ідентичності
Рішення тестових завдань за темою.

Семінарське заняття 6

Тема: Особливості розвитку дитячого інтелекту в теорії Ж.Піаже

План

Питання для обговорення:

1. Егоцентризм дитячого мислення.
2. Критика теорії Ж.Піаже.
 - Рішення тестових завдань за темою.

Рекомендована література до семінарських занять 5 - 6

Основна - 2, 4, 5, 7, 8. Додаткова – 1, 3, 6.

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студ. вузов. – М.: Издат. центр “Академия”, 1997. - 704 с.
2. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Авторский кол-в. Под ред. М.В.Гамезо и др. - М.: Просвещение, 1984. - С. 55 - 62.
3. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Уч-к для студ. Вузов.- М.: Изд. Центр “Академия”, 2002.- 456 с
4. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. –М.: Тривола, 1995. – 360 с.
5. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. –СПб.: Изд-во “Союз”, 1997. – 256 с.
6. Урунтаева Г.А. Дошкольная психология: Учебное пособие для уч-ся средн. педагогич. учебн. заведений. – М.: Изд. центр “Академия”, 1996. – 336 с.
7. Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособие для студентов /Сост. Л.М.Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. – М.: Институт практической психологии, 1996. – 304 с.
8. Немов Р.С. Психология. Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 31 - 42.

Семінарські заняття 7 - 8 (4 години)

Тема: Підходи вітчизняних психологів до рішення проблеми розвитку

План

1. Проблема розвитку та згасання вищих психічних функцій в культурно-історичній теорії Л.С.Виготського:
 - сприйняття та його розвиток в дитячому віці;
 - пам'ять та її розвиток в дитячому віці;
 - уява та її розвиток в дитячому віці;
 - мислення та мовлення дитини.
2. Методика вивчення вищих психічних функцій (Л.С.Виготський).
3. Вчення О.М.Леонтьєва про провідний вид діяльності.

Рекомендована література

Основна - 2, 3, 4, 8. До конспектування – 5, 6. Додаткова – 1, 7,

- 9.
1. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов. /Автор. кол-в под ред. М.В.Гамезо и др. – М.: Просвещение, 1984.

2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. - СПб.: Изд-во "Союз", 1997 – 96 с.
3. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. - СПб.: Изд-во "Союз", 1997. – 224 с.
4. Выготский Л.С. Лекции по психологии. - СПб.: СОЮЗ, 1997. – 144 с.
5. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – М.: Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2005. – С. 5 - 21.
6. Выготский Л.С. Психология развития человека. – М.: Изд-во Смысл, 2004 – С. 564 – 615; 636 – 653; 1113 – 1119.
7. Кулагина И.Ю., Коллюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ-тов высш. учеб. завед.–М.: ТВ "Сфера", 2001. – 464 с
8. Леонтьев А.Н. Ключевые идеи Л.С.Выготского – вклад в мировую психологию XX столетия //Психологический журнал, 2001. – Т. 22. - №4. – С. 5 – 11.
9. Немов Р.С. Психология. Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 31 - 42.

Змістовий модуль 3

Особливості розвитку дитини від народження до вступу до школи

Семінарське заняття 9

Тема: Особливості періоду новонародженості та немовляти.

План

1. Характеристика періоду новонародженості.
2. Соціальна ситуація розвитку в період немовляти.
3. Головні досягнення першого року життя.

Рекомендована література

1. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – М.: Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2005. – С. 38 - 133.
2. Волков Б.С., Волкова Н.В. Детская психология в задачах и ответах. – М.: Тривола, 1996. – 156 с.
3. Гарбузов В.И. От младенчества до отрочества. – Л.: «Интерполиграфцентр» ЛО СФК, 1991. – С. 6 – 45.
4. Запорожец А.В. Значение ранних периодов детства для формирования детской личности. //В кн.: Хрестоматия по возрастной психологии. Учебное пособие для студентов /Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Ин-т практической психологии, 1996. - С. 84 – 87.
5. Кулагина И.Ю., Коллюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ. ВУЗов. - М.: ТЦ «Сфера», 2001. - С. 172 - 188.

6. Люблинская А.А. Детская психология. Учеб. пособ. для студ-тов пед. ин-тов. - М.: Просвещение, 1971 – 415 с.
7. Немов Р.С. Психология. Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 48 - 65.

Семінарське заняття 10

Тема: Раннє дитинство

План

Питання для обговорення:

Особливості розвитку в період раннього дитинства (1 - 3 р.):

- фізичний розвиток дитини;
 - предметно-маніпулятивна діяльність як провідний вид діяльності;
 - розвиток перцептивної діяльності, уваги, пам'яті, мислення;
 - спілкування й мова;
 - індивідуальні розходження в раннім дитинстві;
- Рішення психологічних задач.

Рекомендована література

1. Волков Б.С., Волкова Н.В. Детская психология в задачах и ответах. – М.: Тривола, 1996. – 156 с.
2. Волков Б.С., Волкова Н.В. Детская психология. Психическое развитие ребенка до поступления в школу. – М., А., П., О., 1994. – 84 с.
3. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – М.: Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2005. – С. 133 - 179.
4. Гарбузов В.И. От младенчества до отрочества. – Л.: «Интерполиграфцентр» ЛО СФК, 1991. – С. 46 – 76.
5. Зеньковский В.В. Психология детства. - М.: Изд.ц. «Академия», 1996. – 352с
6. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ. ВУЗов. - М.: ТЦ «Сфера», 2001. - С. 188 - 204.
7. Немов Р.С. Психология. Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 65 - 80.
8. Практикум по возрастной психологии: Учеб. пособие /Под ред. Л.А.Головей, Е.Ф.Рыбалко. – СПб.: Речь, 2005. – 688 с.
9. Практикум по возрастной и педагогической психологии: Для студ. сред. пед. учеб. заведений. /Авт.- сост. Е.Е.Данилова; Под ред. И.В.Дубровиной. – М.: Издат. центр «Академия», 1998. - 160 с.

Семінарське заняття 11

Тема: Дошкільне дитинство (4 години)

План

Питання для обговорення:

Розвиток психічних функцій:

- завершення процесу оволодіння мовленням;
- розвиток уваги та уваги;

становлення пам'яті як домінуючої функції;
основні лінії розвитку мислення.

Основні види діяльності та їх розвиток у дітей:

- гра як провідна діяльність;
- особливості спілкування;
- продуктивні види діяльності (малювання, аплікація, конструювання).

3. Розвиток особистості:

- емоційна сфера;
- мотиваційна сфера, супідрядність мотивів;
- становлення та розвиток самосвідомості.

4. Симптоми кризи 7 років.

- Рішення психологічних задач тестових завдань, аналіз ситуацій.

Рекомендована література

Основна- 3, 5, 8, 9, 10, 11, 13, 14 Додаткова – 1, 2, 4, 6, 8, 9, 12.

1. Валитова И.Е. Психология развития ребенка дошкольного возраста: Задачи и упражнения: Учеб. пособие. – Мн.: Університэцкае, 1997. – 160 с.
2. Венгер Л.А. Воспитание психологической готовности к систематическому обучению (ст. дошк. возраст). //Психология дошкольника. Хрестоматия. /Сост. Г.А.Урунтаева. - М.: Изд. центр «Академия», 1997. - С. 351 - 357.
3. Венгер Л.А., Мухина В.С. Психология: Учеб. пособие для уч-ся педучилищ по спец-ти «Дошкольное воспитание». - М.: Просвещение, 1988. - С. 90 – 92; 159 – 161; 220 – 224; 314 - 322.
4. Волков Б.С, Волкова Н.В. Детская психология в задачах и ответах. - М.: Тривола, 1996. - С. 124 - 150.
5. Гарбузов В.И. От младенчества до отрочества. – Л.: «Интерполиграфцентр» ЛО СФК, 1991. – С. 77 – 186.
6. Домашенко И.А. Выполнение действий по правилам как один из показателей готовности ребенка к школе. //Психология дошкольника. Хрестоматия. /Сост. Г.А.Урунтаева. - М.: Издательский центр «Академия», 1997. - С. 357 - 365.
7. Зеньковский В.В. Психология детства. - М.: Академия, 1996. - С. 57 -75.
8. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ. ВУЗов. - М: ТЦ «Сфера», 2001. - С. 204 – 232; 251 – 254.
9. Кравцова Е.Е. Психологические новообразования дошкольного возраста // Вопросы психологии, 1996. - № 6 – С. 64 – 76.
10. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Учеб. для студ. вузов. - М.: Издательск. центр «Академия», 1998. - С. 96 - 248.
11. Немов Р.С. Психология. Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 80 - 104.

12. Сапогова Е.Е. Своеобразие переходного периода у детей 6 - 7-летнего возраста. //Психология дошкольника. Хрестоматия. /Сост. Г.А.Урунтаева. -М.: Издательский центр «Академия», 1997. - С. 365 - 375.
13. Урунтаева Г.А. Дошкольная психология: Учебное пособие для учащихся сред. пед. учеб. завед. - М.: Изд. центр «Академия», 1996. - С. 299 - 305.
14. Эльконин Д.Б. Психическое развитие в детских возрастах. Избранные психологические труды. /Под. ред. Д.И. Фельдштейна. - М.: Изд-во «Ин-т практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1995. - С. 317 - 349.

Змістовий модуль 4

Особливості розвитку дитини в шкільні роки

Семінарське заняття 12

Тема: Молодший шкільний вік (4 години)

План

1. Загальна характеристика віку. Основні фактори психічного розвитку та формування особистості молодшого школяра.
2. Навчання як провідний вид діяльності в молодшому шкільному віці.
3. Характеристика пізнавальної сфери молодшого школяра.
4. Спілкування з батьками, вчителем, однокласниками.
5. Психологічні синдроми молодшого шкільного віку.

Рекомендована література

Основна - 1, 7, 9, 10, 11, 14. До конспектування – 2, 4, 6.

Додаткова - 3, 5, 8, 12, 13, 15.

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студ. вузов. - М.: Издательский центр "Академия", 1997. - С. 491 - 528.
2. Алферов А.Д. Психология развития школьников. Учеб. пособие по психологии. - Ростов н/Д.: изд-во "Феникс", 2000. - С. 102 - 112.
3. Возрастная и педагогическая психология: Учебное пособие для студентов пед. ин-тов по спец. "Педагогика и методика начального обучения" /Автор, кол-в. Под ред. М.В.Гамезо и др.- М.: Просвещение, 1984. - гл. V - VIII.
4. Давыдов В. В. Психологические проблемы обучения младших школьников. //Хрестоматия по возрастной психологии. Учебное пособие для студентов. /Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Ин-т практ. психологии, 1996. - С. 160 - 163.
5. Ительсон Л.Б. Учебная деятельность. Её источники, структура и условия. //Там же. - С. 152 - 158.
6. Крутецкий В.А. Психологические особенности младшего школьника. - //Там же. - С. 229 - 232.
7. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ. ВУЗов. - М.: ТЦ «Сфера», 2001. - С. 254 - 280.

8. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1983. – 96 с.
9. Мир детства: Младший школьник. /Под ред. А.Г.Хрипковой; Отв. ред. В.В.Давыдов. - М.: Педагогика, 1988. - С. 6 - 10, 33 - 62, 115 -146, 178 - 190.
10. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Учебник для студ. вузов. - М.: Издательский центр "Академия", 1998. - С. 249 - 344.
11. Немов Р.С. Психология. Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 104 – 114; 171 - 179.
12. Практическая психология образования. /Под ред. И.В. Дубровиной: Учебник для студентов высших и средних специальных учебных заведений. -М.: ТЦ "Сфера", 1997. - С. 167-197.
13. Учебно-методические материалы по курсу: Школьник, его развитие и воспитание. М.: МГПИ им. В.И.Ленина, 1988. – 192 с.
14. Эльконин Д.Б. Психологические вопросы формирования учебной деятельности в младшем школьном возрасте. - Хрестоматия по возрастной психологии. Учебное пособие для студентов / Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Ин-т практической психологии, 1996. - С. 158 - 160.
15. Эльконин Д.Б. Психическое развитие в детских возрастах. Избранные психологические труды. /Под. ред. Д.И. Фельдштейна. - М.: Издательство «Ин-т практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1995. - С. 239 - 295.

Семінарське заняття 13

Тема: Психологічні особливості розвитку та формування особистості в підлітковому віці

План

1. Загальні особливості підліткового віку:
 - анатомо-фізіологічна перебудова організму і її вплив на особливості поведінки підлітка.
 - молодші й старші підлітки.
2. Розвиток пізнавальних процесів у підлітків.
3. Формування особистості в підлітковому віці.
4. Психологічні новотвори віку.
5. Проблема важковихованості в підлітковому віці.

Рекомендована література

- Основна - 1, 7, 8, 10, 12 До конспектування - 5, 6, 11. Додаткова - 2, 3, 4, 9.
1. Алферов А.Д. Психология развития школьников. Учеб. пособие по психологии. - Ростов н/Д.: изд-во "Феникс", 2000. - С. 113 - 138.
 2. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учеб. пособие для студ. вузов. - М.: Издательский центр "Академия", 1997. - С. 529 - 564.

3. Возрастная и педагогическая психология: Учебник для студентов пед. ин-тов /Авторский кол-в. Под ред. А.В. Петровского - М: Просвещение, 1979. -С. 101 - 169.
4. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / Автор. кол-в под ред. М.В.Гамезо и др. - М.: Просвещение, 1984. - С. 220 - 245.
5. Выготский Л.С. Динамика и структура личности подростка. //Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособ. для студентов /Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М: Институт практической психологии, 1996. - С. 232 - 237.
6. Кон И.С, Фельдштейн Д.И. Отрочество как этап жизни и некоторые психолого-педагогические характеристики переходного возраста. //Там же. - С. 239 - 248.
7. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ. ВУЗов. - М.: ТЦ «Сфера», 2001. - С. 280 - 314.
8. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Учеб. для студентов вузов. - М.: Издат. центр "Академия", 1998. - С. 345 - 419.
9. Немов Р.С. Психология. Учебник для студентов высших, педаг. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - М.: Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 114 - 118, 181 - 202.
10. Столяренко Л.Д. Основы психологии. - Ростов н/Д.: "Феникс", 2003. - С. 628 - 633.
11. Фельдштейн Д.И. Особенности ведущей деятельности детей подросткового возраста. //Хрестоматия по возрастной психологии. Учебное пособие для студентов /Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Институт практической психологии, 1996. - С. 163 - 169.
12. Фельдштейн Д.И. Особенности стадий развития личности на примере подросткового возраста. //Там же. - С. 248 - 259.

Змістовий модуль 5 ***Особливості розвитку дорослої людини***

Семінарське заняття 14 **Тема: Пізня юність (студентство)**

План

Питання для обговорення:

1. Соціально-психологічна адаптація в навчальній групі.
2. Мотиви навчальної діяльності студентів:
 - пізнавальна потреба;
 - мотив досягнення;
 - мотив афіліації;
 - потреба в самоствердженні.

3. Аналіз протиріч, які властиві студентському віку.
4. Основні придбання в розвитку молодих людей.
 - Практична частина. Знайомство з методиками вивчення мотиваційної сфери студентів.

Рекомендована література

Основна - 1, 2, 3, 5, 7. Додаткова - 4, 6, 8, 9.

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студентов вузов. - М.: Издательский центр "Академия", 1997. - С. 529 - 564.
2. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособие для студентов педагог, ин-тов /Под ред. М.В.Гамезо и др.- М., 1984. - С. 220 - 245.
3. Гамезо М.В., Герасимова В.С, Горелова Г.Г., Орлова Л.М. Возрастная психология: личность от молодости до старости: Уч. пос. - М.: Педаг. общ-во России, 2001. - С. 15 - 26.
4. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. - Ростов н/Д., 1996.
5. Немов Р.С. Психология. Учебник для студентов высших педагогич. учебных заведений. В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - М.: Гуманит. издат центр ВЛАДОС, 1997. - С. 114 – 119; 181 - 202.
6. Реан А.А. Проблемы и перспективы развития локуса контроля личности //Психолог, журнал. - 1998. Т. 19, № 4.
7. Столяренко Л.Д. Основы психологии. Учеб. пособие. - Ростов н/Д: Феникс, 2003. - С. 634 - 656.
8. Шемелюк І.Я. Короткий індекс самоактуалізації та шкала ясності Я-концепції як показники особистісної зрілості. - //Практична психологія та соціальна робота, 2000. - № 6 - С. 26 - 27.

Семінарське заняття 15

Тема: Особливості функціонування психічних явищ у зрілої людини

План

1. Любов та сім'я – головні сторони життя в молоді роки та дорослості.
2. Криза 30 років. Проблема смислу життя.
3. Професійна діяльність.
4. Криза 40 років. Корективи життєвого замислу.
5. Сучасні проблеми акмеології.

Семінарське заняття 16

Тема: Період геронтогенезу

План

1. Фактори, що обумовлюють старіння населення.
2. Різномірний характер процесу старіння психофізіологічних функцій.
3. Психологічні типи старих людей.
4. Соціальні аспекти старіння.
5. Феномен довготривалого життя.

Рекомендована література до семінарських занять 15, 16

Основна - 1, 3, 6, 7, 9. До конспектування 2. Додаткова - 4, 5, 8, 10.

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студ. вузов. – М.: Издат. центр “Академия”, 1997. - 704 с.
2. Анцыферова Л.И. Поздний период жизни человека: типы старения и возможности поступательного развития личности //Психолог, журнал. - 1996. - № 6.
3. Гамезо М.В., Герасимова В.С, Горелова Г.Г., Орлова Л.М. Возрастная психология: личность от молодости до старости: Уч. пос. - М.: Педаг. общ-во России, 2001. - С. 49 - 72.
4. Корсакова Н.К. Нейропсихология позднего возраста: обоснование концепции и прикладные аспекты //Вестник МГУ, 1996. - № 2. - С. 32 – 37.
5. Краснова О.В., Лидерс А.Г. Социальная психология старости. – М., 2002.
6. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ-тов высш. учеб. заведений. – М.: ТВ “Сфера”, 2001. – 464 с
7. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе: Учеб. пос. для вузов. – М.: Школьная Пресса, 2000. – 416 с.
8. Смит Э.Д. Стареть можно красиво: Руководство для пожилых, престарелых и тех, кто заботится о стариках: Пер с англ. - М., 1995.
9. Столяренко Л.Д. Основы психологии. - Ростов н/Д.: Изд-во "Феникс", 2003.
10. Шахматов Н.Ф. Психическое старение: счастливое и болезненное. - М., 1996.

Система оцінювання навчальної діяльності студентів на семінарських заняттях

Максимальна кількість балів, яку може отримати студент за роботу на семінарі – 5 балів. (Кількість балів за виконання індивідуального творчого завдання нараховується окремо)

0 балів	- відсутність на занятті з поважної чи неповажної причини* - відмова від відповіді на запитання за змістом теми;
1 бал	- фрагментарне відтворення незначної частини навчального матеріалу; - відтворення менше половини навчального матеріалу. - відсутність правильної відповіді на додаткові запитання або відмова від відповіді на них за умови в цілому правильної відповіді на одне з питань семінарського заняття.
2 бали	- демонстрація знань і розуміння основних положень навчального матеріалу з теми, - правильна, але недостатньо обґрунтована відповідь; - застосування вивченого матеріалу у стандартних умовах, самостійні висновки та узагальнення за змістом матеріалу

	семінарського заняття; - практичне завдання до заняття виконано частково;
3 бали	- відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак містить неточності; - відповідь на основне питання повна, логічна, змістовна, а на додаткові питання містить певні неточності; - виконане студентом практичне завдання містить не грубі помилки, неточності.
4 бали	- правильна відповіді на всі теоретичні питання; - демонстрація знань з використанням додаткових літературних джерел, звертання до прикладів з повсякденного життя; - повна, але не достатньо обґрунтована та логічна відповідь на додаткові запитання за змістом теми
5 балів	- демонстрація глибоких, міцних знань; - аргументоване використання набутих знань у нестандартних ситуаціях, наявність власної точки зору на запропоновані для обговорення проблеми; - самостійний аналіз, оцінка, узагальнення навчального матеріалу; - повно, змістовно та логічно виконане практичне завдання.
* Студент, який пропустив семінарське заняття, має самостійно опрацювати навчальний матеріал з теми семінару, виконати усі види робіт, запропоновані у плані заняття та дати відповіді за його змістом під час індивідуального заняття. Правильні відповіді, що відображають знання студента оцінюються відповідною кількістю балів, зазначених у даній таблиці.	

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів над вивченням тем курсу є обов'язковою умовою успішного засвоєння змісту дисципліни.

Самостійна робота передбачає:

- * ознайомлення з програмою і методичними вказівками щодо всіх тем курсу;
- * підбір основної і додаткової навчальної літератури;
- * систематичне вивчення навчальних посібників із кожної теми курсу;
- * знайомство з книгами, журналами („Вопросы психологии”, „Психологический журнал”), брошурами, статтями в газетах, що присвячено проблемам вікової психології;
- * придбання навичок розв'язання психологічних задач і розвиток умінь аналізувати власні вчинки та дії інших людей.

Контроль за виконанням самостійної роботи здійснюється шляхом перевірки конспектів студентів; розв'язання психологічних задач і аналізу

життєвих ситуацій, співбесіди під час індивідуальних занять та консультацій; перевірки підсумкової контрольної роботи.

Самоперевірка студентами власних знань може бути здійснено за допомогою відповідей на контрольні запитання, які подано до кожної теми та тестів самоконтролю.

Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Змістовий модуль 1

Предмет, методи, основні категорії вікової психології

Теми 1, 2. Предмет, історія становлення та сучасні задачі вікової психології

Методологічні принципи та методи вікової психології.

1. Зв'язок ВП з іншими галузями наукових знань.
2. Теоретичне й практичне значення вікової психології.
3. Специфіка впровадження загальнопсихологічних та спеціальних методів у вікову психологію й вимоги до їхнього застосування.

Питання й завдання для самоперевірки знань.

1. У чому полягає специфіка наукового методу пізнання світу стосовно формування картини світу в житейському пізнанні?
2. З яких основних розділів складається дослідницький цикл у віковій психології? Яка послідовність та процедура використання різних методів?
3. Зверніться до основних ідей гуманістичної психології. Яке значення для всебічного розвитку особистості мають теоретичні положення, що висувуються представниками цього напрямку?
4. Яке значення мала постанова ЦК ВКПб «О педологических извращениях в системе Наркомпроса»?
5. Які переваги та обмеження лонгитюдного метода та метода «поперечних» зрізів?
6. Які особливі вимоги висувуються до методу експерименту у віковій психології?
7. Про який метод психології йдеться в наступному визначенні.
Це короткочасне стандартизоване випробування, якому піддають людину, щоб виявити у неї наявність і ступінь вираження певних якостей (властивостей). Чи є цей метод популярним у віковій психології?
9. Вставити пропущені слова у визначенні тих основних вимог, яких необхідно дотримуватися при проведенні спостереження.

До методу спостереження висувується ряд вимог: до початку спостереження потрібно чітко сформулювати ...; виходячи з ... скласти ... спостереження; продумати ... його здійснення. Спостереження проводиться таким чином, щоб дитина ... про істинні цілі спостереження. Спостереження повинно здійснюватися

10. Які актуальні практичні та теоретичні задачі можуть вирішуватись на основі знань вікової психології в різних сферах життя людини?

Рекомендована література

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – М.: Изд-во „Ин-т практической психологии”, Воронеж: НПО „МОДЭК”, 1996. – 384 с.
2. Басов М.Я. Проблема развития человека //Хрестоматия по возрастной психологии. Учебное пособие для студентов /Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Ин-т практич. психологии, 1996. - С. 8 - 17.
3. Зеньковский В.В. Психология детства. – М.: Академия, 1996. – С. 11 - 25.
4. Логинова Н.А. Развитие личности и её жизненный путь //Психология личности в трудах отечественных психологов /Под ред. Л.В.Куликова. – СПб.: Питер, 2001. – С. 238 – 246.
5. Немов Р.С. Психология. Учебник для студ. высш. пед. учеб. завед. – М.: Просвещение: ВЛАДОС, 1995. - Кн. 2. Психология образования. – С. 7 – 14.
6. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. – М.: Тривола, 1995. – С. 13 – 44.
7. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология. – СПб.: Питер, 2001. – С. 9 - 224 с.

Тема 3. Системний підхід до вивчення вікового розвитку (7 годин).

1. Хронологічні закономірності вікового розвитку.
2. Структурно-динамічні характеристики вікового розвитку.
3. Різні аспекти розвитку, їхня специфіка.
4. Роль діяльності й спілкування в психічному розвитку.

Питання й завдання для самоперевірки знань з теми.

1. У чому виражається системний підхід у вивченні предмету вікової психології та розумінні онтогенезу індивідуальної організації людини?
2. Закон структуро відтворювання - один з основних законів онтогенезу. У чому полягає його сутність?
3. За якими зовнішніми виявами особистості можна робити висновок про рівень її розвитку та суспільну свідомість?
4. Що нового привносить мікро віковий аналіз до розуміння характеру розвитку психофізіологічних функцій в дошкільний, шкільний та дорослий періоди життя?
5. Яке співвідношення біологічного та соціального в розвитку психіки за якими ознаками можна судити про ступінь соціальної зрілості людини як особистості та суб'єкту пізнання й спілкування?
6. Чи можна прискорити психічний розвиток особистості?
7. Чи є вірним наступне твердження?
Індивідом народжуються, особистістю стають, індивідуальність відстоюють, захищають, доводять.
8. До якого поняття слід звернутися, щоб речення набуло своєї завершеності?

Джерелом активності особистості є її

Рекомендована література

1. Возрастная и педагогическая психология: Учебник для студ. пед. ин-тов. /Под ред. А.В.Петровского. – М.: Просвещение, 1979. – С. 33 – 36.
2. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов. /Автор. кол-в под ред. М.В.Гамезо и др. – М.: Просвещение, 1984. С. 55 – 62.
3. Митькин А.А. На пути к системной психологии развития //Психологический журнал, 1997. - Т. 18. - № 3. - С. 3 - 12.
4. Мясоід П.А. Проблема психології розвитку //Вестник МГУ, 1999. - № 1. - С. 3 - 11.
5. Немов Р.С. Психология. Учебник для студ. высш. пед. учеб. завед. – М.: Просвещение: ВЛАДОС, 1995. - Кн. 2. – С. 27 – 31.
6. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология. – СПб.: Питер, 2001. – С. 52 – 98.
7. Рыбалко Е.Ф. О системном подходе в возрастной психологии //Экспериментальная и практическая психология. 1975. - №6.

Змістовий модуль 2

Зарубіжні та вітчизняні теорії розвитку

Тема 4: Періодизації життєвого шляху людини.

1. Точки зору на процес розвитку: непереривна та дискретна.
2. Емпірична та теоретична періодизації розвитку.

Питання й завдання для самоперевірки знань з теми.

1. Як відрізнити періоди дитинства та стадії розвитку?
2. Укажіть, в яких випадках, наведених нижче, мова йде про періоди, а в яких - про стадії розвитку дитини:
 - а) На першому році навчання в школі помітно розвивається мовлення дитини. Вона спочатку освоює літери, потім навчається читати слова, а під кінець року - цілі речення.
 - б) Спостереження за іграми дітей дошкільного віку показують, що вони поступово змінюються за змістом, структурою, організацією. При цьому деякі семирічні діти, які нещодавно надійшли в дитячий садок, грають часом гірше, більш примітивно, ніж п'ятирічні, що відвідують дитячий садок 2-3 роки.
 - в) Надійшовши в школу, дитина починає нове життя.
3. У чому полягає проблема науково обґрунтованого критерію періодизації?
4. Чи є взаємозв'язок між навчанням та сенситивними періодами розвитку психіки. Якщо так, який він?
5. Що таке провідна діяльність, визначите її для кожного періоду життя.

Рекомендована література

1. Выготский Л.С. Психология развития ребёнка. – М.: Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2005. – С. 5 - 21.
2. Белоус В.В. Опыт разработки интегративной психологии развития //Вопросы психологии, 1998. - № 2. - С. 10 - 17.

3. Бочаров В.В. Антропология возраста: Учебное пособие. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2001. - 196 с.
4. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Авторский кол-в. Под ред. М.В.Гамезо и др. - М: Просвещение, 1984. - С. 55 - 62.
5. Выготский Л.С. Психология развития ребёнка. – М.: Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2005. – С. 5 - 21.
6. Гамезо М.В., Герасимова и др. Возрастная психология: личность от молодости до старости: Уч. пос. - М: Пед. общ-во России, 2001. - С. 94 – 96
7. Митькин А.А. На пути к системной психологии развития //Психологический журнал, 1997. - Т. 18. - № 3. - С. 3 - 12.
8. Мясоед П.А. Системно-деятельный подход в психологии развития //Вопросы психологии, 1999. - № 5. - С. 90 - 99.
9. Немов Р.С. Психология. Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 27 - 31.
10. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе: Учеб. пос. для вузов. – М.: Школьная Пресса, 2000. – 416 с.

Теми 5 – 8. Теорії розвитку зарубіжних дослідників

1. Розвиток лібідо та сексуальна організація в теорії З.Фрейда.
2. Подальший розвиток теорії Ж.Піаже в працях П.Леоне, Р.Кейса.
3. Поняття «епігенетичний ансамбль» в теорії Е.Еріксона.
4. Порівняльний аналіз підходів до розвитку психіки дитини в концепціях Е.Еріксона, А.Валлона, Л.Кольберга, Дж.Брунера та ін.

Питання й завдання для самоперевірки знань.

1. Які етапи в розвитку особистості виділяються в концепції Е.Еріксона? Що таке критичні періоди або кризи в розвитку особистості?
2. Про який напрям у психології йдеться? Вставте пропущені слова
..... пов'язаний з теорією ..., згідно з якою в психічній діяльності особистості переважають підсвідомі, інстинктивні спонукання. Весь розвиток особистості представники цього напрямку виводили з двох вроджених інстинктів: продовження роду і збереження життя. На їхні стихійні й неконтрольовані прояви суспільство накладає В результаті цього вони ... у сферу підсвідомого і сублимуються (заміщуються) дозволеною суспільством діяльністю.
3. Історія психології показує, що пояснювальні схеми психічного розвитку людини вона запозичила з біології (натуралізм), із соціології (соціоморфізм), з біології й соціології (теорії конвергенції), з біології й логіки (генетична психологія Ж.Піаже).

Чому в психології так стійки запозичення понятійного апарата з інших наук? Чи повинна психологія виробити свій понятійний апарат онтогенезу суб'єктивної реальності людини? Чи можуть у цьому

понятійному апарату використовуватися категорії інших наук?

4. У чому Ви бачите достоїнство міжкультурних досліджень у психології розвитку?
5. Дитячий психолог Л.Ф.Обухова так оцінює вплив теорії конвергенції на сучасну психологію: ««Это самая распространенная концепция в современной психологии, она соответствует здравому смыслу: «яблоко от яблони недалеко падает» и «с кем поведешься, от того и наберешься». До сих пор психологи продолжают взвешивать два этих фактора. Все современные теории отличаются друг от друга только тем, как они трактуют взаимодействие наследственности и среды, созревания и научения, биологии и культуры, врожденных и приобретенных способностей в ходе психического развития».

Чому в сучасній західній психології настільки привабливі теорії двох чинників психічного розвитку? У чому полягає методологічна неспроможність цих теорій?

Рекомендована література

1. Брантье Жан Клод. Беседы с Жаном Пиаже //Психологический Журнал. 2000 - №2. – С. 138 – 144.
2. Брунер Дж. Торжество разнообразия: Пиаже и Выготский //В.П. 2001. - №4. – С. 3 – 13.
3. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Авторский кол-в. Под ред. М.В.Гамезо и др. - М.: Просвещение, 1984. - С. 55 - 62.
4. Люблинская А.А. Детская психология. Учеб. пособ. для студ-тов пед. ин-тов. - М.: Просвещение, 1971 – 415 с.
5. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. –М.: Тривола, 1995. – 360 с.
6. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. – СПб.: Изд-во “Союз”, 1997. – 256 с.
7. Немов Р.С. Психология. Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 31 - 42.
8. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе: Учеб. пос. для вузов. – М.: Школьная Пресса, 2000. – С. 35-71.
9. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции. - М.: Наука, 1989. - С. 203 - 228.

Теми 9-10. Підходи вітчизняних психологів до рішення проблеми розвитку

1. Періодизація розвитку особистості з позицій соціальної психології (за А.В.Петровським).
2. Етапи соціального розвитку індивіда в періодизації Д.І.Фельдштейна.

Питання й завдання для самоперевірки знань.

Чому натуралістичні теорії й теорії двох чинників не отримали широкого визнання у вітчизняній віковій психології?

Обґрунтуйте положення, що марксистське розуміння людини як сукупності суспільних відносин не охоплює всього багатства проявів людської сутності.

Чому в наш час так актуальні погляди Л.С.Виготського на процес психічного розвитку дитини для практики освіти?

У чому схожість і в чому розходження періодизацій психічного розвитку Л.С.Виготського і Д.Б.Ельконіна, З.Фрейда й Е.Еріксона?

Рекомендована література

Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студ. вузов. – М.: Издат. центр “Академия”, 1997. - 704 с.

Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. - М.: Просвещение, 1968.

Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. - СПб.: Изд-во “Союз”, 1997. – 224 с.

Выготский Л.С. Психология развития человека. – М.: Изд-во Смысл, 20004 – 1136 с.

Люблинская А.А. Детская психология. Учеб. пособ. для студ-тов пед. ин-тов. - М.: Просвещение, 1971 – 415 с.

Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Уч-к для студ. Вузов.- М.: Изд. Центр “Академия”, 2002.- 456 с

Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. –М.: Тривола, 1995. – 360 с

Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе: Учеб. пос. для вузов. – М.: Школьная Пресса, 2000. – С. 72-116

Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособие для студентов /Сост. Л.М.Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. – М.: Институт практической психологии, 1996. – 304 с.

Змістовий модуль 3

Особливості розвитку дитини від народження до вступу до школи

Теми 11 - 13. Особливості розвитку дитини переддошкільного віку

1. Особливості вищої нервової діяльності дитини у ранньому дитинстві як основа формування деяких рис характеру.
2. Спрямованість та активність особистості перед дошкільника (потреби та ранні форми пізнавальної діяльності, потреби та активність у спілкуванні, формування навичок).

Питання й завдання для самоперевірки знань.

1. Які з безумовних рефлексів немовляти зберігаються і які видозмінюються з розвитком дитини? Яким чином? При яких умовах? Які зникають? Чому?
2. Що таке «комплекс пожвавлення»? Яка роль дорослого на цьому етапі розвитку дитини?
3. Сашкові (9 міс.) дуже подобається викидати іграшки з ліжка або манежу. Просмикуючи іграшки в отвори сітки ліжечка або просовуючи їх між стійками манежу, Сашко випускає їх з рук: падають колечка, каченя, брязкальце й т.д.
Мама постійно піднімає іграшки й кладе їх у ліжечко або манеж. А син дістає їх і знову кидає на підлогу.
Як повинна поводитися мама в даній ситуації? Який вид мислення розвивається в малюка при подібних діях з іграшками, предметами?
4. У якій послідовності розвивається мовлення маляти? З яких причин може відбутися затримка мовленнєвого розвитку дитини?
5. У чому значення такого фактору психічного розвитку дитини, як оволодіння прямою ходою?
6. Півторарічна дитина, довідавшись звукосполучення «кс», яким вона, наслідуючи дорослим, називала свою пухнату кішку, згодом стала цим же словом називати пухову хустку матері, хутрянний комір на пальто батька й навіть дідусеву сиву бороду. Поясніть фізіологічний механізм цього явища.

Рекомендована література

- Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студ. вузов. – М.: Издат. центр “Академия”, 1997. – С. 394 - 449; 451 – 466.
- Венгер А.Л., Мухина В.С. Психология: Учеб. пос. для уч-ся педучилищ по спец-ти «Дошкольное восп.». – М.: Просвещение, 1988. – Гл. 4, 9, 14, 18.
- Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. - СПб.: Изд-во “Союз”, 1997. – С. 40 – 144; 145 – 196.
- Выготский Л.С. Психология развития человека. – М.: Изд-во Смысл, 20004 – 1136 с.
- Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – М.: Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2005. – С. 133 - 179.
- Гарбузов В.И. От младенчества до отрочества. – Л.: «Интерполиграфцентр» ЛО СФК, 1991. – С. 46 – 76.
- Зеньковский В.В. Психология детства. - М.: Изд.ц.“Академия”, 1996.– С. 76 – 122.
- Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Уч-к для студ. вузов.- М.: Изд. Центр “Академия”, 1998. – С. 100 – 120; 120 – 165.
- Немов Р.С. Психология. Учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. – М.: Просвещение: ВЛАДОС, 1995. - Кн. 2. Психология образования. – С. 48 – 63; 65 – 77; 146 – 156.

Урунтаева Г.А. Дошкольная психология: Учебное пособие для уч-ся средн. педагогич. учебн. заведений. – М.: Изд. центр “Академия”, 1996. – С. 28 – 34; 34 – 35.

Эльконин Д.Б. Психическое развитие в детских возрастах. Избранные психологические труды. /Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М.: Изд-во “Институт практической психологии”, Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1995. – С. 46 – 51; 87 – 100.

Тема 14. Дошкільне дитинство

Увага та уява дошкільника..

Продуктивні види діяльності в дошкільному віці (малювання, аплікація, конструювання).

Питання й завдання для самоперевірки знань.

1. Назвіть основні детермінанти, що визначають різноманіття та складність психічного розвитку дошкільника.
2. Визначте провідну психічну форму, з якою пов'язана своєрідність дошкільного періоду; у чому проявляється її вплив на розвиток інших психічних утворень?
3. При вивченні продуктів образотворчої діяльності дитини зверніть увагу на те, чи однакова цінність дитячих малюнків у наступних випадках:
 - дитина робить малюнки за прямою вказівкою експериментатора;
 - дитина робить малюнки в результаті самостійної діяльності, особливо за власним задумом.

Що виявляється в першому і другому випадках за допомогою методу спостереження?

4. Вихователь поставив Олені (5 років 1 міс.) такі питання:
 - Чи умієш ти бавитися ляльками?
 - Чи любиш ти ляльок?
 - Чи справедливо ти поступаєш у грі?

Чи можна за відповідями на ці питання судити про те, яка дитина насправді?

5. Чому свята викликають велике збудження в п'яти, шестирічних дітей і залишають зовсім спокійними двох -, трирічних малюків? Як пояснити цей факт особливостями нервової діяльності дітей?

Рекомендована література

1. Арановская -Дубовис Д.М., Заика Е.Б. Идеи А.В.Запорожца о развитии личности дошкольника //вопросы психологии, 1995. - № 5. – С. 87 – 99.
2. Венгер А.Л., Мухина В.С. Психология: Учеб. пос. для уч-ся педучилищ по спец-ти «Дошкольное воспитание». – М.: Просвещение, 1988. – С. 134 – 161.
3. Волков Б.С., Волкова Н.В. Детская психология. Психическое развитие ребенка до поступления в школу. – М., А., П., О., 1994. – 84 с.
4. Годовикова Д.Б.Общение со взрослыми и познавательная активность детей //Психология дошкольника. Хрестоматия /Сост. Урунтаева Г.А.. – М.: Изд. центр “Академия”, 1997. – С. 25 – 34.

5. Кравцова Е.Е. Психологические новообразования дошкольного возраста // вопросы психологии, 1996. - № 6. – С. 64 – 76.
6. Лисина М.И. Общение со взрослыми у детей первых семи лет жизни //Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособие для студентов /Сост. Л.М.Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. – М.: Институт практической психологии, 1996. – С. 136 – 143.
7. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Уч-к для студ. вузов.- М.: Изд. Центр “Академия”, 1998. – С. 167 – 177.

Змістовий модуль 4

Особливості розвитку дитини в шкільні роки

Теми 15 - 17: Психічний розвиток у шкільні роки

1. Об'єктивна та суб'єктивна готовність до шкільного навчання.
2. Психологічна характеристика навчальної діяльності:
 - структура навчальної діяльності;
 - особливості процесу засвоєння знань;
 - мотивація навчання;
 - методи заохочення й покарання.
3. Акцентуації характеру та їх вплив на поведінку підлітка.
4. Порівняльна характеристика особливостей розвитку когнітивної сфери у молодшому, середньому та старшому шкільному віці.
5. Особливості спілкування з батьками, вчителями, однокласниками.

Питання й завдання для самоперевірки знань.

1. Які види мотивації знаходяться в основі навчально-пізнавальної діяльності?
2. Яка специфічна дія загальних законів онтогенезу в віковій динаміці психофізіологічних функцій школяра?
3. Що означає «комплекс дорослості» і в якому віці він виникає?
4. Які особистісні структури інтенсивно формуються в шкільний період?
5. У чому полягає специфіка спілкування учня та вчителя?
6. Який психологічний вплив має педагогічна оцінка?
7. Що означає індивідуальний підхід? Чому потрібний індивідуальний підхід до учнів? У яких випадках він необхідний?
8. Що таке функціональна асиметрія головного мозку? Як урахувати розходження в сприйнятті учнями навчального матеріалу?
9. Що таке духовність? Якими засобами розташовує школа для розвитку **духовності у дітей?**
10. Поміркуйте, в чому полягає виховальне значення діяльності взагалі й учбової діяльності зокрема?

Рекомендована література

1. Абрамова Г.С. Практикум по возрастной психологии: Учеб. пос. для студ. вузов. – М.: Изд. центр „Академия”, 1997. – С. 491 – 528.
2. Алферов А.Д. Психология развития школьников. Учеб. пособие по

- психології. - Ростов н/Д.: Изд-во «Феникс», 2000. - С. 102 – 112; 113 – 138.
3. Выготский Л.С. Динамика и структура личности подростка. //Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособ. для студентов /Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна.- М: Институт практической психологии, 1996. - С. 232 - 237.
 4. Давыдов В.В. Психологические проблемы обучения младших школьников. //Там же. - С. 160 – 163.
 5. Кон И.С. Психология старшеклассника. // Там же. - С. 259 – 266.
 6. Кон И.С, Фельдштейн Д.И. Отрочество как этап жизни и некоторые психолого-педагогические характеристики переходного возраста. // Там же. - С. 239 - 248.
 7. Мир детства: Младший школьник. /Под ред. А.Г.Хрипковой; Отв. ред. В.В.Давыдов. - М.: Педагогика, 1988. - С. 6-Ю, 33 - 62, 115 -146, 178 - 190.
 8. Мудрик А.В. Современный старшеклассник. - //Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособие для студентов /Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Ин-т практич. психологии, 1996. - С. 266 - 275.
 9. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Уч-к для студ. вузов.- М.: Изд. Центр “Академия”, 1998. – С. 251 – 346.
 10. Немов Р.С. Психология. Учебник для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 104 – 111; 114 – 119; 171 – 179; 181 - 202.
 11. Эльконин Д.Б. Психологические вопросы формирования учебной деятельности в младшем школьном возрасте. //Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособие для студентов / Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Ин-т практич. психологии, 1996. - С. 158 - 160.
 12. Эльконин Д.Б. Психическое развитие в детских возрастах. Избранные психологические труды. /Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М.: Изд-во “Институт практической психологии”, Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1995. – С. 239 - 295.

Змістовий модуль 5

Особливості розвитку дорослої людини

Тема 18: Пізня юність

1. Рефлексія як системостворююча особистісна властивість в юності.
2. Розходження в прояві кризи юності у юнаків, які вчаться й працюють.
3. Протиріччя, які властиві студентському віку.

Тема 19: Особливості функціонування психічних явищ у зрілої людини (3 години)

1. Визначення рубежів дорослості та зрілості.
2. Варіанти та фази розвитку професіонала (за Є.А Клімовим)

3. Пізнавальні інтереси, що не пов'язані з професійною діяльністю.

Тема 20: Період геронтогенезу (5 годин)

1. Соціальні аспекти старіння.
2. Індивідуальний характер змін у період старіння.
3. Спілкування як провідна діяльність у старечих людей. Особливості спілкування та взаємовідносини з дітьми, онуками.

Питання й завдання для самоперевірки знань за темами 18-20.

1. Які шляхи розвитку дорослої людини визначено в навчальній літературі? Чи відображають вони психологічні закономірності та особливості розвитку, що мають місце в реальному житті, як Ви вважаєте?
2. З якими проблемами зітхаються молоді люди після вступу до шлюбу?
3. Які етапи в періодизації професійного шляху виділяють вітчизняні та зарубіжні психологи (Є.О Климов, Хейвігхерст тощо)?
4. Які можливі шляхи вирішення професійної кризи молодості?
5. У чому є користь контактів між людьми різних поколінь (юнаків, молоді, людей похилого віку тощо)?
6. Коли виник термін геронтологія, що він означає? Чим відрізняється від нього термін геронтопсихологія?
7. Як ви вважаєте, чому у свідомості значної частини населення затвердилась думка, що стара людина – це хвора, немощна людина?
8. Назвіть чинники, що протистоять інволюційним процесам у періоди похилого та старечого віку.
9. Чому, на ваш погляд жінки старечого віку легше адаптуються до нової соціальної ситуації розвитку?

Список рекомендованої літератури

1. Анцыферова Л.И. Поздний период жизни человека: типы старения и возможности поступательного развития личности //Психолог. журнал. - 1996. - № 6.
2. Гамезо М.В., Герасимова В.С, Горелова Г.Г., Орлова Л.М. Возрастная психология: личность от молодости до старости: Уч. пос. - М.: Педаг. общ-во России, 2001. - С. 26 – 72; 94 – 96.
3. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. -СПб.: Питер, 2002.
4. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ-тов высш. учеб. заведений. – М.: ТВ “Сфера”, 2001. – С. 363 – 400; 400 – 436.
5. Маркова А.К. Психология профессионализма. - М., 1996.
6. Массен и др. Развитие личности в среднем возрасте //Психология личности. Тексты. - М., 1982. С. 182 – 186.
7. Пиняева С.Е., Андреев Н.В. Личностное и профессиональное развитие в период зрелости //Вопросы психологии. 1998. № 2. С. 3 - 10.
8. Смит Э.Д. Стареть можно красиво: Руководство для пожилых, престарелых и тех, кто заботится о стариках: Пер с англ. - М., 1995.
9. Степанова Е.И. Психология взрослых - основа акмеологии. СПб., 1995.

10. Ханна Т. Искусство не стареть. (Как вернуть гибкость и здоровье): Пер. с англ. - СПб., 1996. (Серия «Исцели себя сам»).
11. Шахматов Н.Ф. Психическое старение: счастливое и болезненное. - М., 1996.

ОЦІНЮВАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Знання студентів, які вони здобули шляхом самостійного опрацювання, оцінюються в ході співбесіди на індивідуальних заняттях за 3-бальною шкалою за такими критеріями:

0 балів	- відмова від відповіді на запитання за змістом теми; - фрагментарне відтворення незначної частини навчального матеріалу або відтворення менше половини навчального матеріалу; - відсутність правильної відповіді на додаткові запитання або відмова від відповіді на них.
1 бал	- демонстрація знань і розуміння основних положень навчального матеріалу з теми; - правильна, але недостатньо обґрунтована відповідь; - відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак містить неточності.
2 бали	- демонстрація глибоких, міцних знань; - аргументоване використання набутих знань у нестандартних ситуаціях; - самостійний аналіз, оцінка, узагальнення навчального матеріалу; - повна та логічна відповідь на додаткові запитання за змістом теми.

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ (ІНДЗ)

ІНДЗ з курсу «Вікова психологія» є видом позааудиторної самостійної роботи студентів навчального чи навчально-дослідного характеру, які використовуються у процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу.

ІНДЗ – це завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, здобутих у процесі лекційних, семінарських занять та самостійного опрацювання навчальної літератури.

Обов'язковими компонентами ІНДЗ є різноманітні завдання (написати твір за означеною тематикою, скласти термінологічний словник бази знань за темою, репрезентувати теоретичний матеріал у табличній формі тощо), які пропонуються до кожного змістового модулю, а також підготовка реферату.

ІНДЗ, що пропонуються до змістових модулів, розмежовуються за складністю на три рівні:

- Завдання I рівня потребують систематизації, узагальнення або аналізу навчальної інформації (заповнення схеми або таблиці). Такі завдання при правильному виконанні оцінюються максимальним балом 2.

- Завдання II рівня орієнтовані на аргументоване висловлення власної точки зору на психологічні явища та події, що базуються на міцному засвоєнні знань з відповідної теми. Ці завдання оцінюються максимально балом 3.
- Завдання III рівня передбачають проектування, моделювання психологічних явищ чи процесів на основі міцних теоретичних знань. Максимальна оцінка – 4 бала.

ІНДЗ ЗА ТЕМАМИ ЗМІСТОВИХ МОДУЛІВ

Змістовий модуль 1

Предмет, методи, основні категорії вікової психології

Індивідуальне завдання I рівня.

Доповніть таблицю дисциплінами «Загальна психологія» і «Вікова психологія» і визначте їхній об'єкт і предмет вивчення.

Знання Дисципліна	Об'єкт	Предмет
Психологія людини	Людина	Суб'єктивна реальність
Психологія розвитку людини	Суб'єктивна реальність	Розвиток суб'єктивної реальності в онтогенезі

Змістовий модуль 2

Зарубіжні та вітчизняні теорії розвитку

Індивідуальне завдання I рівня:

Складіть таблицю, в якій співвідноситиме три точки зору щодо розвитку дитини: діалектико-матеріалістичну, ідеалістичну, механістичну (поведінкову), орієнтуючись на наступні питання:

- а). У чому виражається психічний розвиток дитини?
- б) Які причини розвитку?
- в) Яка роль виховання?

Індивідуальне завдання II рівня:

Наведіть життєві уявлення (приказки, прислів'я, загадки, притчі) про стадіальність життєвого шляху людини.

Умови підготовки завдання: індивідуальна робота, готується рукопис або комп'ютерний варіант завдання. Презентується письмова робота на семінарському занятті або під час індивідуальних занять. Обсяг твору може складати 2 – 3 сторінки у форматі А-4.

Змістовий модуль 3

Особливості розвитку дитини від народження до вступу до школи

Індивідуальне завдання I рівня:

На основі вивчення зазначеної до теми літератури заповнити таблицю «Періодизація дитячого розвитку (за Л.С.Виготським)»

Вік	Стабільний характер розвитку	Критичний характер розвитку
0 – 2 міс.		
2 міс. – 1 рік		
1 – 3 роки		
3 – 7 років		

Змістовий модуль 4

Особливості розвитку дитини в шкільні роки

Індивідуальне завдання I рівня:

Складіть термінологічний словник бази знань за темою «Психологічні особливості розвитку в підлітковому віці», який повинен містити 5 – 7 визначень, або характеристик різних видів діяльності, психічних процесів, психічних станів, почуттів, індивідуально-типологічних властивостей підлітка.

Змістовий модуль 5

Особливості розвитку дорослої людини

Індивідуальне завдання III рівня:

Напишіть твір за темою: „Кризи в моєму житті”.

Умови підготовки завдання: індивідуальна робота, готується рукопис або комп'ютерний варіант завдання у форматі А-4. Презентується твір на семінарському занятті або під час індивідуальних занять. Обсяг твору може складати 2 – 3 сторінки.

При оцінюванні завдання враховується здатність до логічного, послідовного викладу матеріалу, обґрунтування власної точки зору, наявність розмірковувань, аналізу детермінант та життєвих ситуацій, що обумовили та супроводжували певну вікову кризу у житті.

РЕФЕРАТИВНА РОБОТА

Важливою формою ІНДЗ студентів є підготовка реферату та репрезентація його змісту у вигляді доповіді на семінарському занятті. Реферат покликаний продемонструвати знання студентами основних категорій сучасної психології, найістотніших проблем макро- і мікрорівня соціальних відносин у суспільстві.

Тема реферату вибирається із запропонованої тематики. За узгодженням із викладачем можливе самостійне формулювання теми.

Приблизний обсяг реферативної роботи – 7-10 сторінок формату А-4, комп'ютерний варіант. Максимальна кількість балів, яку може отримати студент за успішне виконання реферативної роботи складає 10 балів.

При оцінці реферату особливе значення надається самостійності мислення, критичній оцінці викладеного матеріалу, опрацюванню змісту книг і публікацій, які не входять у рекомендований список літератури.

Оцінювання реферативної роботи студентів

Обґрунтування актуальності обраної теми реферативної роботи	0-1 бал
Послідовність розкриття питань реферативної роботи, відповідність змісту роботи пунктам плану, наявність та переконливість висновків.	0-3 бали
Грамотне та охайне оформлення роботи	0-1 бал
Презентація змісту дослідження перед аудиторією (послідовність, переконливість, емоційність)	0-2 бали
Змістовність, глибина відповідей на запропоновані питання	0-1 бал
Творчий підхід до висвітлення основних положень реферативного дослідження, використання додаткових інформаційних ресурсів.	0-2 бали
Максимальна кількість балів	10

Орієнтовна тематика реферативних досліджень

1. Задачі вікової психології у сучасному суспільстві.
2. Культурна обумовленість уявлень про предмет вікової психології.
3. Психологічні знання та педагогічна діяльність.
4. Проблема стадіальності психічного розвитку в зарубіжній психології.
5. Культуро антропологічні дослідження М.Мід.
6. Психоаналіз та дитяча психологія.
7. Проблема внутрішніх закономірностей розвитку в теорії Ж.Піаже.
8. Теорія соціального навчання у дитячій психології.
9. Епігенетична теорія розвитку особистості Е.Еріксона.
10. Питання психології розвитку у працях С.Л.Рубінштейна.
11. Внесок П.П.Блонського у психологію розвитку.
12. Розвиток ідей Л.С.Виготського у сучасній психології.
13. Характеристика основних вікових психологічних криз.
14. Діяльнісний підхід до проблем психічного розвитку.
15. Дитинство як соціально-психологічний феномен та об'єкт психології розвитку.
16. Проблема початку людського життя у працях психологів.
17. Становлення предметного відношення до світу у немовляти.
18. Психологічний смисл «комплексу поживлення».
19. Форми та способи спілкування в період розвитку немовляти та дитини до трьох років.
20. Генезис та розвиток дитячої гри.
21. Загальна характеристика психічного розвитку дошкільника.
22. Загальна характеристика психічного розвитку молодшого школяра.
23. Чинники успішної навчальної діяльності.
24. Психологія підлітка.

25. Психологічні особливості становлення особистості в юнацькому віці.
26. Психологічні проблеми молоді сім'ї.
27. Студентство: проблеми, переконання, надії.
28. Психологічна характеристика стилів життя дорослої людини.
29. Психологічний час у старості: особливості співвідношення минулого та майбутнього у старих людей.
30. Віковий та індивідуальний розвиток у життєвому циклі людини.

ВИЗНАЧЕННЯ РЕЙТИНГУ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТА

Порядковий номер теми	Максимальна кількість балів, що нараховуються за:				
	Роботу на лекції	Семінарське заняття	Самостійну роботу	Індивідуальну роботу	Всього за ЗМ
Змістовий модуль 1					
<i>Предмет, методи, основні категорії вікової психології (36 балів)</i>					
Тема 1	2	5	2	2	9
Тема 2	1	5			8
Тема 3	4	10	2		16
Модульний тестовий контроль			3		3
Всього	7	20	7	2	36
Змістовий модуль 2					
<i>Зарубіжні та вітчизняні теорії розвитку (54 бала)</i>					
Тема 4	3	5	2	5	10
Тема 5	1	5	2		41
Тема 6	1				
Тема 7	1	5			
Тема 8	1	5	2		
Тема 9	2	5			
Тема 10	1	5			
Модульний тестовий контроль			3		
Всього	10	30	9	5	54
Реферативне дослідження				10	10
Всього за ЗМ (4семестр)	17	50	16	17	100

Змістовий модуль 3					
Особливості розвитку дитини від народження до вступу до школи (34 бала)					
Тема 11	2	5	2	2	31
Тема 12	1				
Тема 13	1	5			
Тема 14	3	10			
Модульний тестовий контроль			3		3
Всього	7	20	5	2	34
Змістовий модуль 4					
Особливості розвитку дитини в шкільні роки (27 балів)					
Тема 15	2	10	2	2	24
Тема 16	2	5			
Тема 17	1				
Модульний тестовий контроль			3		
Всього	5	15	5	2	27
Змістовий модуль 5					
Особливості розвитку дорослої людини (26 балів)					
Тема 18	2	5	2	4	26
Тема 19	1	5			
Тема 20	2	5			
Модульний тестовий контроль			3		
Всього	5	15	5	4	29
Підсумкова контрольна робота				10	10
Всього за ЗМ (5 семестр)	17	50	15	18	100

Контрольні питання з курсу «Вікова психологія»

1. Предмет і задачі вікової психології. Взаємодія вікової психології з іншими науками в системі людинознавства.
2. Історія становлення вікової психології та виділення її в самостійну галузь психологічної науки.
3. Методологічні принципи і методи дослідження вікового розвитку людини.
4. Поняття «вік» і «розвиток», їх загальна характеристика.
5. Чинники і рушійні сили розвитку.
6. Співвідношення природного і соціального в розвитку.

7. Літичний і критичний розвиток. Значення і задачі вікових криз.
8. Провідний вид діяльності: визначення, види, характерні риси.
9. Роль спілкування в психічному розвитку дитини. Динаміка розвитку форм спілкування дітей (за М.І.Лісіной).
10. Сутність понять: соціальна ситуація розвитку, сенситивні періоди, новоутворення, їх значення в онтологічному розвитку.
11. Феномен акселерації. Акселерати. Ретарданти.
12. Труднощі і аномалії психічного розвитку людини.
13. Періодизація життєвого шляху людини. Проблема науково обґрунтованого критерію періодизації.
14. Інтегральна періодизація психічного розвитку суб'єктивної реальності.
15. Стадії психосексуального розвитку за З.Фрейдом.
16. Епігенетична концепція розвитку особистості Е.Еріксона.
17. Теорія Ж.Піаже про розвиток дитячого інтелекту
18. Концепція морального розвитку особистості Л.Кольберга.
19. Основні принципи культурно-історичної теорії Л.С.Виготського.
20. Періодизація психічного розвитку за Д.Б.Ельконіним.
21. Періодизація розвитку особистості за А.В.Петровським.
22. Дитинство як соціальне явище і об'єкт психології розвитку.
23. Закономірності й особливості пренатального розвитку.
24. Своєрідність періоду новонародженості. Закономірності розвитку новонародженої дитини. «Комплекс пожвавлення».
25. Життєвий світ немовляти. Головні новоутворення першого року життя.
26. Раннє дитинство. Основні досягнення раннього дитинства.
27. «Семизірковість» симптомів кризи трьох років.
28. Особливості розвитку дитячого мислення (за Ж.Піаже): егоцентризм, синкретизм, реалізм, анімізм, артифіціалізм.
29. Розвиток пізнавальних процесів в дошкільному віці.
30. Молодість. Загальні закономірності розвитку.
31. Пізня юність (студентство): проблеми прагнення, надії.
32. Відмінності в розвитку психічних функцій чоловіків і жінок.
33. Статева диференціація в дошкільному віці.
34. Емоційно-вольова сфера дитини дошкільного віку.
35. Гра як провідна діяльність в дошкільному віці.
36. Розвиток різних видів діяльності у дітей-дошкільників.
37. Розвиток мотиваційної сфери у дошкільників. Супідрядність мотивів.
38. Основні досягнення дошкільного дитинства. Криза семи років.
39. Об'єктивна і суб'єктивна готовність до навчання в школі. Проблема пристосовування до шкільного навчання. Криза перших днів.
40. Особливості протікання і розвитку пізнавальних процесів у молодших школярів.
41. Психологічні синдроми молодшого шкільного віку.
42. Анатомо-фізіологічна перебудова організму і її вплив на особливості поведінки підлітка.
43. Розвиток пізнавальної сфери в підлітковому віці.

44. Інтимне особове спілкування як провідний вид діяльності в підлітковому віці.
45. Рівень розвитку психічних функцій в старшому шкільному віці.
46. Мотиви учбової діяльності студентів. Динаміка розвитку учбової і професійної мотивації.
47. Підходи до виділення стадій розвитку дорослої людини.
48. Життєвий шлях людини як особистості. Життєві сценарії особистості.
49. Динаміка розвитку психічних функцій у дорослої людини. «Біографічні» кризи.
50. Зміна сенсорно-перцептивної сфери, пізнавальних процесів у людей похилого і старечого віку. Психологічні типи старих.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ»

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студ. вузов. – М.: Издат. центр “Академия”, 1997. - 704 с.
2. Абрамова Г.С. Сборник задач по социальной психологии и психологии развития. Учебное пособие для студ. вузов. - М.: Изд. Центр “Академия”, 1999. – 144 с.
3. Адаптация организма подростков к учебной нагрузке. /Под ред. Д.В.Колесова. – М., 1987.
4. Актуальные проблемы возрастной и педагогической психологии. /Под ред. Ф.И.Иващенко, Я.Л.Коломинского. – Минск: Вышшая школа, 1980.
5. Алфёров А.Д. Психология развития школьников: Уч. пособ. по психологии. – Ростов н/Д: Изд-во “Феникс”, 2000. – 384 с.
6. Баженов В.Г. Воспитание педагогически запущенных подростков. – К.: Рад. Школа, 1986.
7. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. - М.: Просвещение, 1968.
8. Бочаров В.В. Антропология возраста: Учебное пособие. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2001. - 196 с.
9. Бурменская Г.В. Типологический подход в возрастной психологии развития (Пробл. онтогенеза индивидуальн. различий) //Вестник МГУ, 2000. - № 4. - С. 3 – 19.
10. Валитова И.Е. Психология развития ребенка дошкольного возраста: Задачи и упражнения: Учеб. пособие. – Мн.: Університэцкае, 1997. –160 с.
11. Вартанова И.И. К проблеме диагностики мотивации //Вестник МГУ, 1998.-№ 2. -С. 80–87
12. Вартанова И.И. К проблеме мотивации учебной деятельности //Вестник МГУ, 2000. - № 4. - С. 33 – 41.
13. Венгер А.Л., Цукерман Г.А. Психологическое обследование младших школьников. – М.: Изд-во ВЛАДОС –ПРЕСС, 2001. – 160 с.
14. Венгер А.Л. Старший дошкольник //Дошкольное воспитание, 1994. - № 1.

15. Возрастная и педагогическая психология: Учебник для студ. пед. ин-тов. /Под ред. А.В.Петровского. – М.: Просвещение, 1979. – 288с.
16. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов. /Автор. кол-в под ред. М.В.Гамезо и др. – М.: Просвещение, 1984.
17. Волков Б.С., Волкова Н.В. Детская психология в задачах и ответах. – М.: Тривола, 1996. – 156 с.
18. Волков Б.С., Волкова Н.В. Детская психология. Психическое развитие ребенка до поступления в школу. – М., А., П., О., 1994. – 84 с.
19. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. - СПб.: Изд-во “Союз”, 1997 – 96 с.
20. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. - СПб.: Изд-во “Союз”, 1997. – 224 с.
21. Выготский Л.С. Лекции по психологии. - СПб.: СОЮЗ, 1997. – 144 с.
22. Выготский Л.С. Психология развития человека. – М.: Изд-во Смысл, 20004 – 1136 с.
23. Гамезо М.В., Герасимова В.С., Горелова Г.Г., Орлова Л.М. Возрастная психология: личность от молодости до старости: Учебное пос. – М.: Педаг. общ-во России, 2001. – 272 с.
24. Джеймс У. Беседы с учителями о психологии. – М.: Изд-во “Совершенство”, 1998.–160с
25. Детская и подростковая психотерапия /Под ред.Д.Лайна, Э.Миллера. – СПб.: Питер, 2001. – 448 с.
26. Заброцький М.М. Вікова психологія: Навч.посіб. – К.: МАУП, 1998. - 92 с.
27. Загальна, вікова і педагогічна психологія: Практикум /За ред. Д.Ф.Ніколенка. – К., 1980.
28. Зеньковский В.В. Психология детства. - М.: Издат.центр “Академия”, 1996. – 352 с.
29. Кон И.С. Психология старшеклассника. – М.: Просвещение, 1982.
30. Кон И.С. Психология юношеского возраста. - М.: Просвещение, 1979.
31. Корсакова Н.К. Нейропсихология позднего возраста: обоснование концепции и прикладные аспекты //Вестник МГУ, 1996. - №2. - С. 32 – 37.
32. Краснова О.В., Лидерс А.Г. Социальная психология старости. – М., 2002.
33. Крайг Г. Психология развития. – 992 с.
34. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ-тов высш. учеб. завед.–М.: ТВ “Сфера”, 2001.–464 с
35. Люблинская А.А. Детская психология. Учеб. пособ. для студ-тов пед. ин-тов. - М.: Просвещение, 1971 – 415 с.
36. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1983. – 96 с.

37. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Уч-к для студ. Вузов.- М.: Изд. Центр “Академия”, 2002.- 456 с
38. Мясоїд П.А. Проблема психології розвитку //Вестник МГУ, 1999. - № 1. - С. 3 - 11.
39. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. –М.: Тривола, 1995.–360 с
40. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. – СПб.: Изд-во “Союз”, 1997. –256 с.
41. Практикум по возрастной психологии: Учеб. пособие /Под ред. Л.А.Головей, Е.Ф.Рыбалко. – СПб.: Речь, 2005. – 688 с.
42. Практикум по возрастной и педагогической психологии: Для студ. сред. пед. учеб. заведений. /Авт.- сост. Е.Е.Данилова; Под ред. И.В.Дубровиной. – М.: Издат. центр «Академия», 1998. - 160 с.
43. Практикум по возрастной и педагогической психологии: Учеб. пособие для студ-тов пед. ин-тов. /Под ред. А.А.Щербакова. – М.: Просвещение, 1987. - 255 с.
44. Практическая психология образования. /Под ред. И.В.Дубровиной: Учебник для студентов высш. и средн. спец. учеб. завед. – М.: Т.Ц. ”Сфера”, 1997. – 528 с.
45. Психология дошкольника. Хрестоматия /Сост. Г.А.Урунтаева. – М.: Изд. Центр “Академия”, 1997. - 384 с.
46. Развитие общения у дошкольников /Под ред. А.В.Запорожца, М.И.Лисиной. – М.: Педагогика, 1974. – 288 с.
47. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология. – СПб.: Питер, 2001. – 224 с.
48. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе: Учеб. пос. для вузов. – М.: Школьная Пресса, 2000. – 416 с.
49. Сьюзан К. Групповая психотерапия подростков. – СПб.: Питер, 2002– 224с.
50. Урунтаева Г.А. Дошкольная психология: Учебное пособие для уч-ся средн. педагогич. учебн. заведений. – М.: Издательск. центр “Академия”, 1996. – 336 с.
51. Учебно-методические материалы по курсу: Школьник, его развитие и воспитание. М.: МГПИ им. В.И.Ленина, 1988. – 192 с.
52. Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособие для студентов /Сост. Л.М.Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. – М.: Институт практической психологии, 1996. – 304 с.
53. Худик В.А. Психологическая диагностика детского развития: Методы исследования. – К.: Освіта, 1992. – 220с.
54. Шахова И.П. Практикум по лабораторным работам курса “Возрастная психология”. – М.: Моск. психол.-соц. ин-т; Воронеж: Изд-во НПО “МОДЭК”, 2002. – 144 с.

55. Эльконин Д.Б. Психическое развитие в детских возрастах. Избранные психологические труды. /Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М.: Изд-во “Институт практической психологии”, Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1995. – 416 с.

Інтервальна шкала оцінок з формою контролю залік

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою МДГУ
A	Зараховано	90 – 100
B	Зараховано	89 – 81
C	Зараховано	80 – 75
D	Зараховано	74 – 69
E	Зараховано	68 – 60
FX	не зараховано, необхідно виконати певні завдання, з можливістю складання заліку	35 – 59
F	не зараховано, з обов'язковим виконанням завдань для отримання допуску до заліку	1 - 34

Інтервальна шкала оцінок з формою контролю іспит

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою МДГУ
A	відмінно	90 – 100
B	добре	89 – 80
C	добре	79 – 75
D	задовільно	74 – 69
E	задовільно	68 – 60
FX	незадовільно з можливістю складання іспиту та виконанням певної додаткової роботи	35 – 59
F	незадовільно з обов'язковим виконанням завдань для отримання допуску до іспиту, необхідна значна подальша робота	1 - 34

Міністерство освіти і науки України

ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

ПРОГРАМА

**навчальної дисципліни підготовки магістрів
спеціальності 6.030103 - Практична психологія
напрямок підготовки 0301 соціально-політичні науки**

(шифр за освітньою програмою _____)

2016 рік

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО:

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

професор, доктор психологічних наук Швалб Ю.М.,

Обговорено та рекомендовано до затвердження Вченою радою
факультету “_____” _____ 2016 року, протокол №

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни “Вікова психологія” складена відповідно до освітньої програми підготовки бакалаврів 2 та 3 року навчання спеціальності 6.030103 - Практична психологія напряму підготовки 0301 соціально-політичні науки

Предметом вивчення навчальної дисципліни є вікова динаміка психіки людини, чи психологічні особливості людини в онтогенезі з моменту народження до старості.

Міждисциплінарні зв'язки:

Дисципліна має зв'язок із загальною психологією, генетичною психологією, соціальною психологією, диференціальною психологією, анатомією, фізіологією, педагогікою тощо.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Змістовний модуль 1. «Предмет, методи, основні категорії вікової психології»

Тема 1. Предмет, історія становлення та сучасні задачі вікової психології.

Тема 2. Методологічні принципи та методи вікової психології.

Тема 3. Системний підхід до вивчення вікового розвитку людини.

2. Змістовний модуль 2. «Зарубіжні та вітчизняні теорії розвитку»

Тема 4. Періодизації життєвого шляху людини.

Тема 5. Психоаналітична теорія розвитку З.Фрейда.

Тема 6. Епігенетична теорія розвитку Е.Еріксона.

Тема 7. Особливості розвитку дитячого інтелекту в теорії Ж.Піаже.

Тема 8. Діалектичний підхід до розвитку психіки дитини в інших концепціях (А.Валлон, Е.Берн, Л.Кольберг, Дж.Брунер та ін.).

Тема 9. Культурно-історична теорія Л.С.Виготського.

Тема 10. Підходи вітчизняних психологів (Д.Б.Ельконін, О.М.Леонтьєв та ін.) до рішення проблеми розвитку

Змістовний модуль 3. «Особливості розвитку дитини від народження до вступу до школи»

Тема 11. Особливості пренатального розвитку та періоду новонародженості.

Тема 12. Період немовляти.

Тема 13. Раннє дитинство.

Тема 14. Дошкільне дитинство.

Змістовний модуль 4. «Особливості розвитку дитини в шкільні роки»

Тема 15. Молодший шкільний вік.

Тема 16. Психологічні особливості розвитку та формування особистості в підлітковому віці.

Тема 17. Особливості розвитку особистості в період ранньої юності.

Змістовний модуль 5. «Особливості розвитку дорослої людини»

Тема 18. Пізня юність (студентство).

Тема 19. Особливості функціонування психічних явищ у зрілої людини.

Тема 20. Період геронтогенезу.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Вікова психологія» є вивчення закономірностей й динаміки психічного розвитку людини в онтогенезі, умов і механізмів розвитку людини протягом життя (становлення особистості, її соціалізація, адаптація до миру у всі періоди - критичні, сенситивні, стабільні).

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Вікова психологія» є

- ✓ Формування спеціальних знань та навичок з оволодіння методологічними, теоретичними і конкретно-методичними принципами вікової психології і розуміння її актуальних завдань на сучасному етапі розвитку;
- ✓ Формування знань із основних теорій сучасної вітчизняної й зарубіжної ВП, розуміти її наукові принципи й категорії, уміти використовувати їх у дослідницькій і практичній діяльності;
- ✓ Формування умінь з аналізу та оцінки основних теоретичних напрямків в рішенні проблем психічного розвитку людини, підходів до вікової періодизації, формування уявлення про основні типи соціальної активності людини (грі, навчанні, спілкуванні, праці), розуміння їх значення в психічному розвитку;
- ✓ Формування знань із основних закономірностей онтогенезу людини, психічного розвитку в різні вікові періоди (дитинство, раннє дитинство. дошкільний вік, підлітковий вік, рання юність, зрілість, старість);
- ✓ Формування умінь використання в практичній діяльності психолога знань із вікової психології.

1.3. Згідно з вимогами освітньої програми студенти повинні:

знати:

- ✓ Глибокi основи закономірностей розвитку особистості в онтогенезі

- ✓ Методологічні основи дослідження вікової психології

вміти:

- ✓ використовувати у практичній діяльності психолога знання із вікової психології
- ✓ вирішувати завдання із розвитку людини в онтогенезі.
- ✓

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 180 годин / 6 кредитів ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I

Предмет, методи, основні категорії вікової психології

Тема 1. Предмет, історія становлення та сучасні задачі вікової психології.

Вікова психологія як галузь психологічної науки. Визначення предмету і задач вікової психології. Взаємодія вікової психології з іншими науками в системі людинознавства (філософією, антропологією, педагогікою, історією, соціологією, фізіологією ВНД, загальною психологією, патопсихологією ...).

Становлення зарубіжної вікової психології. Вплив еволюційних ідей на становлення дитячої психології. Поява дитячої психології в середині XIX сторіччя. Проникнення експериментальних досліджень у дитячу психологію.

Натуралістичні концепції психічного розвитку людини. Соціологічний (культурологічний) підхід до онтогенезу психології людини.

Перші узагальнення проблематики дитячої психології. Поява педології і критичний аналіз її концепцій. Внесок Ж. Піаже в розробку проблем психічного розвитку. Питання ВП у працях Л.С. Виготського, С.Л. Рубинштейна, О.М. Леонтьєва. Становлення ВП у СРСР.

Сучасний стан ВП. Теоретичні й практичні завдання сучасної ВП: ВП і суспільна практика; основні сфери застосування: навчання й виховання, наукова організація праці й дозвілля людини.

Ключові поняття: вікова психологія, дитяча психологія, феноменологія, суб'єкт, об'єкт, натуралістичний та соціологічний підходи, педологія.

Тема 2. Методологічні принципи та методи вікової психології.

Методологічні основи психологічного дослідження і їх реалізація у віковій психології. Принципи дослідження вікового розвитку людини. Класифікація методів. Група організаційних методів: поперечні і подовжні

(лонгітюд) зрізи, їх можливості, переваги і недоліки. Методи отримання емпіричних даних: спостереження, експеримент, моделювання, психодіагностичні, праксиметричні, біографічні методи. Стисла характеристика методів математико-статистичної обробки даних і інтерпретаційних методів. Специфіка упровадження загальних психологічних методів у вікову психологію. Основні вимоги до їхнього застосування. Комплексний характер методів вікової психології.

Ключові поняття: метод, науковий підхід, методологічний принцип, методика, парадигма.

Тема 3. Системний підхід до вивчення вікового розвитку людини.

Індивідність, суб'єктність, особистість, індивідуальність, універсальність як форми буття людини. Індивідні властивості людини (вікові, статеві і індивідуально-типологічні), їх характеристика.

Проблема віку в антропології, соціології, соціолінгвістиці, психології.

Вік - поняття, позначає розподіл тимчасового інтервалу життя органічної системи на окремі періоди (стадії, ступені). Вік як форма розвитку.

Абсолютний (календарний) вік. Умовний вік (вік розвитку). Поняття «життєвого шляху» в дослідженні індивідуального вікового процесу. Поняття, категорії і концептуальні підходи, які використовуються при дослідженні вікового процесу на суспільному рівні. Віковий пошарок (страта), когорта. Зв'язок соціальної стратифікації і життєвого шляху.

Метричні і топологічні властивості вікового розвитку.

Співвідношення біологічного і соціального в розвитку. Різні точки зору з питання співвідношення генотипичних і середовищних впливів на розвиток.

Категорії «розвиток» і «формування». Специфіка різних аспектів розвитку: фізичного, статевого, когнітивного, етичного, соціального.

Джерела, умови, рушійні сили розвитку.

Закон гетерохроності як вияв суперечності психічного розвитку.

Соціальна ситуація розвитку. Провідна діяльність: визначення, види, характерні риси. Зміна провідних видів наочної діяльності. Сензитивні періоди.

Центральні і часткові новоутворення на кожному віковому ступені розвитку. Центральні і побічні лінії розвитку.

Відставання й затримка в психічному розвитку; проблема акселерації.

Труднощі і аномалії психічного розвитку людини. Критичні життєві ситуації: стрес, конфлікт, криза. Поняття «вікових криз».

Ключові поняття: системний підхід, абсолютний вік, вік розвитку, життєвий шлях, соціальна стратифікація, розвиток, становлення, формування, рушійні сили розвитку, соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, центральні та часткові новоутворення, вікова криза.

Зарубіжні та вітчизняні теорії розвитку

Тема 4. Періодизації життєвого шляху людини.

Вік і вікова періодизація розвитку особистості. Вікові класифікації: стародавня китайська класифікація, класифікація віків життя за Піфагором (VI в. до н.е.), Гіпократом (IV в. до н.е.).

Періодизації життєвого циклу людини в педіатрії, фізіології, педагогіці, антропології, психології. Проблема наукового обґрунтованого критерію періодизації.

Різні підходи до побудови вікової періодизації (З.Фройд, Ш.Бюлер, К.Льовін, Г.Саллівен, П.П.Блонський, Е.Шпрангер та ін. Вікова періодизація, прийнята Міжнародним симпозиумом по віковій періодизації в м. Москві у 1965 році. Періодизації Дж.Бірена та Д.Б.Бромлей .

Поняття про стабільні й перехідні періоди. Кризи розвитку.

Вчення Л.С.Виготського, Д.Б.Ельконіна, О.М.Леонтьєва про вікову періодизацію дитячого розвитку. Періодизації розвитку Б.Г.Ананьєва, В.В.Давидова, А.В.Петровського, Д.І.Фельдштейна).

Стадії розвитку особистості за Е.Еріксоном.

Спроба побудови метатеоретичної схеми, дозволяючої узагальнити і систематизувати емпіричні придбання психології розвитку. Еклектичні теорії. Поняття «епігенетичного ансамблю».

Системно-діяльний підхід (П.А.Мясоєд). Інтегральна періодизація психічного розвитку суб'єктивної реальності (В.І.Слободчиков).

Ключові поняття: вікова періодизація, критерії періодизації, стабільні й перехідні періоди, кризи розвитку, еклектичні теорії, метатеоретична схема, інтегральна періодизація психічного розвитку, епігенетичний ансамбль.

Теми 5 - 8. Зарубіжні теорії розвитку в сучасній психології.

Психоаналітичні теорії розвитку. Стадії психічного розвитку в теорії Зигмунда Фрейда. Епігенетична теорія розвитку особи Еріка Еріксона.

Теорія Ж.Піаже про розвиток дитячого інтелекту. Поняття схеми, операції, асиміляції, акомодатії і рівноваги. Відкриття егоцентризму дитячого мислення. Основні стадії інтелектуального розвитку дітей за Ж. Піаже: доопераційна стадія, стадія конкретних операцій, стадія формальних операцій. Критика теорії Ж. Піаже.

Гуманістична психологія про проблеми розвитку особистості. Розвиток як процес самоактуалізації особистості. Концепція морального розвитку дитини Л. Кольберга. Стадії морального розвитку дитини.

Діалектичний підхід до розвитку психіки дитини в концепціях А.Валлона і Дж.Брунера та ін.

Теорія соціального навчання. Р. Спірс про вплив сімейного виховання на розвиток дітей.

Ключові поняття: асиміляція, акомодатія, ерогенна зона, егоцентризм дитячого мислення, феномени Ж. Піаже, конвенціональний рівень морального розвитку

Теми 9 – 10. Вітчизняні теорії розвитку.

Культурно-історична теорія Л.С.Виготського. Основні положення теорії Л.С.Виготського. Критичний та літичний розвиток. Історичний смисл психологічної кризи. Генезис, аналіз та структура вищих психічних функцій. Концепція розвитку дитячого мовлення і мислення Л.С. Виготського. Доінтелектуальна стадія в розвитку мовлення. З'єднання слова з думкою і вплив цього факту на подальший розвиток мовлення, її смислове збагачення. Розвиток діалогічної форми мовлення і її вплив на мислення.

Підходи вітчизняних психологів до рішення проблеми розвитку. Періодизація психічного розвитку за Д.Б.Ельконіним. Вчення О.М.Леонтьєва про провідний вид діяльності.

Інтегральна періодизація психічного розвитку суб'єктивної реальності.

Ключові поняття: критичний та літичний розвиток, вищі психічні функції, інтеріоризація, екстеріоризація, сенситивний період, провідний вид діяльності.

Змістовий модуль 3

Особливості розвитку дитини від народження до вступу до школи

Тема 11. Особливості пренатального розвитку та періоду новонародженості.

Характеристика пренатального розвитку людини. Феноменологія родової кризи (-2 міс. - +3 тиж). Народження дитини - перехід до нового типу розвитку. Фізіологічні й психологічні критерії переходу від новорожденості до дитячого періоду. Природжені передумови розвитку. Нормальне розв'язання кризи народження. Безумовні рефлекси і їх значення для розвитку дитини. Автоматичне включення в роботу відразу після народження основних органів чуття: зору, слуху, дотикового, рухового аналізаторів, рецепторів смаку. Рефлекси положення і руху, локомоції. Розвиток дитини в перші тижні життя.

Своєрідність періоду новонародженості. Становлення органічних систем у новонародженого. Класифікація рухових актів новонародженого: хаотичні і нехаотичні рухи. Зосередження як перша тілесна поведінкова форма самостійності дитини.

Комплекс пожвавлення і його розвиток у дитини. Становлення адресної поведінки. Акт хапання і його значення для психічного розвитку дитини. Нормальне розв'язання кризи новонародженості.

Ключові поняття: пренатальний розвиток, безумовні рефлекси, умовні рефлекси, чуттєве пізнання, дратівливість, відчуття, комплекс пожвавлення.

Тема 12. Період немовляти.

Немовленність як період природного розвитку психічних функцій, розгортання спадкової програми розвитку.

Розпад комплексу пожвавлення і встановлення нової форми со-битійності дитини і дорослого в середині першого року життя. Розвиток мозку і нервової системи у немовляти. Тілесні задоволення.

Розвиток орієнтування в навколишньому світі. Повзання. Маніпулювання. Розвиток рухів, сенсорної сфери, пізнавальних процесів. Автономна мова немовляти. Поява предметних дій.

Входження немовляти в світ людей. Спілкування з дорослими і його значення в психічному розвитку дитини. Наслідування в спілкуванні.

Іграшка як засіб спілкування і психічного розвитку немовляти.

Індивідуальні відмінності немовлят.

Криза першого року. Основні досягнення: відчуття довір'я до людини - входження в світ людських відносин; прямоходіння; початок розуміння мовлення.

Ключові поняття: немовля, орієнтування в навколишньому світі, маніпулювання, емоційно безпосереднє спілкування, криза першого року.

Тема 13. Раннє дитинство.

Здатність прямоходження і мовного спілкування як основа побудови нової форми со-битійності немовляти і дорослого. Поява заборон дорослого.

Фізичний розвиток дитини. Особливості перших уявлень про себе: входження дитини в світ речей. Освоєння правил користування предметами домашнього побуту. Символізм і початкові форми ігрової діяльності.

Спілкування і мовлення. Початок вияву пізнавальної мовленнєвої активності у формі питань, адресованих дорослому.

Подальший розвиток перцептивної діяльності. Розвиток наочного сприйняття. Особливості розвитку уваги, пам'яті, уяви, наочного практичного мислення в ранньому дитинстві. Початковий етап з'єднання мовлення з мисленням. Початок активного експериментування в зовнішній дійсності з метою її більш глибокого пізнання.

Дитина раннього віку як своєрідний носій культури свого народу. Індивідуальні відмінності в ранньому дитинстві.

Основні досягнення: розвиток мовлення; розвиток дій із знаряддя та дій, що співвідносяться; освоєння заміщень; розвиток знакової функції свідомості; входження в світ постійних речей.

Виникнення прагнення до самостійності. Свідомість «Я сам». Криза раннього дитинства (2,5р - 3,5р). Суперечності між «хочу» і «треба».

Ключові поняття: предметні маніпуляції, знакова функція свідомості, феномен «Я сам», криза трьох років.

Тема 14. Дошкільне дитинство (3 р. - 6,5 р.).

Плавний характер фізичного розвитку дошкільника. Темпи зростання. Сенсорні еталони і їх засвоєння дошкільниками. Перехід від зовнішніх, практичних перцептивних дій до внутрішніх, розумових. Розвиток орієнтування у просторі та часі.

Розвиток словника і граматичної будови мовлення. Поява егоцентричного мовлення. Завершення формування мовлення як засобу спілкування.

Перехід від мимовільної до довільної уваги під впливом мовлення. Розвиток всіх видів пам'яті. Особливості репродуктивної уваги та становлення довільної уваги. Загальна характеристика розвитку мислення.

Соціальна ситуація розвитку в дошкільному віці. Рольова гра як провідна діяльність дошкільника. Реальні відносини дітей в ситуації гри. Значення ігрової співпраці для розвитку дітей.

Продуктивні види діяльності - малювання, аплікація, конструювання. Інтерес до занять музикою. Навчання в дошкільному віці.

Роль моральних еталонів у формуванні особистості.

Розвиток мотиваційної сфери. Поява соціальних мотивів, прагнення до самоутвердження, орієнтація на думку оточуючих людей, схвалення, похвали. Супідрядність мотивів.

Місце дошкільника в сім'ї. Вплив батьків на формування рольової ідентифікації дитини.

Розвиток механізмів ідентифікації і відособлення. Домагання на визнання. Дитяча брехня, заздрість. Розвиток самосвідомості і самооцінки.

Основні досягнення дошкільного віку: розвиток рефлексії; розвиток знакової функції свідомості; розвиток уявлень про відносність світу постійних речей. Передумови готовності до навчання в школі. Криза 7 років.

Ключові поняття: гра, супідрядність мотивів, продуктивні види діяльності, криза 7 років.

Змістовий модуль 4

Особливості розвитку дитини в шкільні роки

Тема 15. Молодший шкільний вік.

Фізичні, особові, розумові, спеціальні педагогічні аспекти готовності до навчання в школі. Мотиваційно-потребова сфера, сенсомоторний розвиток і ступінь розвитку основних психічних функцій як психологічна готовність до школи. Поняття «внутрішньої позиції» школяра (Л.І.Божович).

Шкільне життя як перший ступінь соціальної зрілості. Соціальна ситуація розвитку дитини, яка поступила до школи. Статус школяра та його атрибути.

Мінливість вікових меж, пов'язаних з початком і закінченням навчання в початкових класах школи. Проблема пристосовування до шкільного навчання. Криза перших днів. Необхідність істотної зміни образу життя, режиму дня і відносин з оточуючим. Основні види діяльності у молодших школярів: навчання, гра, спілкування, праця, їх специфіка.

Навчання як провідна діяльність. Чинники, що визначають успіхи, не успіхи дитини в навчанні. Методи заохочення і покарання. Проблема оцінки.

Засвоєння моральних норм і правил поведінки.

Спілкування з батьками і іншими дорослими. Вплив стилю роботи і спілкування вчителя на розвиток спілкування дітей, формування їх відношення до школи, однолітків, вчителя. Спілкування хлопчиків і дівчаток в класі. Домагання на визнання: позитивні досягнення і негативні утворення.

Молодший шкільний вік - сензитивний період в розвитку пізнавальних процесів. Перетворення пізнавальних процесів з безпосередніх і мимовільних в опосередковані і довільно регульовані. Експериментальні дані про розвиток сенсорних процесів, уваги, пам'яті, мислення, уяви, здатностей.

Вольова регуляція поведінки. Розвиток емоційної сфери.

Статева ідентифікація. Індивідуальні відмінності в молодшому шкільному віці.

Самосвідомість і "Я-концепція", самооцінка, рефлексія, моральні основи поведінки як новоутворення молодшого шкільного віку.

Ключові поняття: школа, навчальна діяльність, «внутрішня позиція» школяра, соціальні зв'язки, криза перших днів,

Тема 16. Психологічні особливості розвитку та формування особистості в підлітковому віці.

Теорії підліткового віку.

Анатомо-фізіологічна перебудова організму протягом підліткового етапу й психічний розвиток.

Соціальна ситуація розвитку в підлітковий період. Поява й форми прояву «почуття дорослості» і їхні джерела. Інтимно - особисте спілкування як провідний вид діяльності. Підліткові співтовариства. Підліток і дорослі (вчителі, батьки, інші), Конфлікти підлітка з дорослими. Суперечності у сфері спілкування. Амбівалентність поведінки. Дихотомія переживань.

Формування особистості в підлітковому віці. Розвиток самосвідомості.

Психологічні особливості навчання підлітків. Розвиток пізнавальних процесів.

Проблема важковиховуваності (психолого-педагогічні аспекти).

Психологічні новоутворення віку: почуття дорослості, розвиток інтересу до протилежної статі, пробудження певних романтичних почуттів, прагнення до самоосвіти та самовиховання.

Ключові поняття: підліток, дорослішання, важковиховуваність, інтимно - особистісне спілкування, амбівалентність поведінки.

Тема 17. Особливості розвитку особистості в період ранньої юності (старший шкільний вік)

Теорії юності в зарубіжній психології (А.Гезелл, Е.Кречмер, К.Левін, С.Холл, Е.Шпрангер, Е.Еріксон).

Фактори психічного розвитку в юнацькому віці; соціальна ситуація в розвитку особистості, спілкування з дорослими й ровесниками, статево поведінка.

Рівень розвитку психічних функцій. Мотиваційна сфера: проблема трансформації пізнавальних мотивів у професійні.

Навчальна діяльність і поява передумов професійної діяльності.

Особливості самосвідомості. Спрямованість у майбутнє, проблема сенсу життя. Ціннісні орієнтації й морально-етичні установки й ідеали в юнацькому віці. Психологічні проблеми професійного самовизначення.

Протиправна поведінка в юності. Алкоголізм, наркоманія.

Юність – завершальна стадія ступеню персоналізації.

Ключові поняття: ступінь персоналізації, реальність Я, дружба, статеве поведіння, протиправна поведінка.

Змістовий модуль 5 **Особливості розвитку дорослої людини**

Тема 18. Пізня юність (студентство).

Криза юності – становлення авторства власного життя. Психологічна готовність до переходу в нову соціальну ситуацію розвитку. Психологія навчальної діяльності студентів. Проблема формування професійних мотивів, інтересів, здатностей.

Феноменологія кризи юності. Протиріччя входження молодого людини в самостійне життя. Розходження ідеальних уявлень про життя та реальності в кризі юності. Подолання кризи юності – формування реальних життєвих планів і професійне самовизначення. Активне засвоєння професійної діяльності, соціальних ролей дорослого, пошук друга життя, установлення кола знайомств – нормальне вирішення кризи юності.

Ключові поняття: криза юності, мотивація, авторство власного життя.

Тема 19. Особливості функціонування психічних явищ у молодій та зрілої людини.

Закономірності розвитку в молоді роки. Авторство власного образу життя в молоді роки. Молодість – період активного соціального, професійного та індивідуального розвитку. Вступ до шлюбу. Проблеми молодого сім'ї. Народження та виховання дітей. Перший погляд назад та прощання з юністю. Будівництво перспектив подальшого життя – подолання кризи молодості.

Фізіологічна, юридична, психологічна точки зору на дорослість. Проблема періодизації періодів зрілості (Ананьєв Б.Г., Е. Еріксон). Дорослість (зрілість) – найбільш тривалий період онтогенезу, який характеризується тенденцією до досягнення найвищого розвитку духовних, інтелектуальних і фізичних здібностей людської особистості. Пізнання як професія. Прагнення до нового та стереотипність в професійній діяльності.

Особливості перехідного віку (30 – 35 років). Підведення підсумків у кризі дорослості. Пошук духовних орієнтирів в кризі дорослості.

Свідомість і самосвідомість у період зрілості. Родина й сімейні відносини в житті зрілої людини. Психологічні проблеми у зв'язку з віковими змінами в період зрілості. Феноменологія кризи зрілості. Поняття егоїстичної стагнації за Е.Еріксоном в похилому віці (51 – 65 років).

Проблема виходу на пенсію та відходу від справ.

Ключові поняття: молодість, сім'я, шлюбні відносини, зрілість, криза ідентичності, концепція життя, професійна діяльність, феноменологія кризи зрілості, егоїстична стагнація, акмеологія.

Тема 20. Період геронтогенезу.

Закономірності і фази старіння. Чинники, що впливають на старіння населення. Криза ідентифікації зі своєю зовнішністю та фізичним «Я» в пізньому віці. Психологічні зміни в особистості старої людини.

Зміна сенсорно-перцептивної сфери, інтелекта. Проблема трудової й суспільної діяльності в період старості. Питання довголіття й творчої життєдіяльності. Мудрість як придбання старості. Психологічні типи старих.

Проблема відношення до старих людей, соціальна допомога їм.

Життєвий шлях людини як особистості. Реалії існування людини між життям та смертю. Реалії існування людини в її представленості серед інших та в продуктах її творчості. Від таємності дитинства до переваги та мудрості старості.

Ключові поняття: геронтогенез, психогеронтологія, мудрість, типи старих.

3. Рекомендована література

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студ. вузов. – М.: Издат. центр “Академия”, 1997. - 704 с.
2. Абрамова Г.С. Сборник задач по социальной психологии и психологии развития. Учебное пособие для студ. вузов. - М.: Изд. Центр “Академия”, 1999. – 144 с.
3. Адаптация организма подростков к учебной нагрузке. /Под ред. Д.В.Колесова. – М., 1987.
4. Актуальные проблемы возрастной и педагогической психологии. /Под ред. Ф.И.Иващенко, Я.Л.Коломинского. – Минск: Высшая школа, 1980.
5. Алфёров А.Д. Психология развития школьников: Уч. пособ. по психологии. – Ростов н/Д: Изд-во “Феникс”, 2000. – 384 с.
6. Баженов В.Г. Воспитание педагогически запущенных подростков. – К.: Рад. Школа, 1986.
7. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. - М.: Просвещение, 1968.
8. Бочаров В.В. Антропология возраста: Учебное пособие. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2001. - 196 с.
9. Бурменская Г.В. Типологический подход в возрастной психологии развития (Пробл. онтогенеза индивидуальн. различий) //Вестник МГУ, 2000. - № 4. - С. 3 – 19.
10. Валитова И.Е. Психология развития ребенка дошкольного возраста: Задачи и упражнения: Учеб. пособие. – Мн.: Університэцкае, 1997. –160 с.
11. Вартанова И.И. К проблеме диагностики мотивации //Вестник МГУ, 1998.-№ 2. -С. 80–87
12. Вартанова И.И. К проблеме мотивации учебной деятельности //Вестник МГУ, 2000. - № 4. - С. 33 – 41.

13. Венгер А.Л., Цукерман Г.А. Психологическое обследование младших школьников. – М.: Изд-во ВЛАДОС –ПРЕСС, 2001. – 160 с.
14. Венгер А.Л. Старший дошкольник //Дошкольное воспитание, 1994. - № 1.
15. Возрастная и педагогическая психология: Учебник для студ. пед. ин-тов. /Под ред. А.В.Петровского. – М.: Просвещение, 1979. – 288с.
16. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов. /Автор. кол-в под ред. М.В.Гамезо и др. – М.: Просвещение, 1984.
17. Волков Б.С., Волкова Н.В. Детская психология в задачах и ответах. – М.: Тривола, 1996. – 156 с.
18. Волков Б.С., Волкова Н.В. Детская психология. Психическое развитие ребенка до поступления в школу. – М., А., П., О., 1994. – 84 с.
19. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. - СПб.: Изд-во “Союз”, 1997 – 96 с.
20. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. - СПб.: Изд-во “Союз”, 1997. – 224 с.
21. Выготский Л.С. Лекции по психологии. - СПб.: СОЮЗ, 1997. – 144 с.
22. Выготский Л.С. Психология развития человека. – М.: Изд-во Смысл, 20004 – 1136 с.
23. Гамезо М.В., Герасимова В.С., Горелова Г.Г., Орлова Л.М. Возрастная психология: личность от молодости до старости: Учебное пос. – М.: Педаг. общ-во России, 2001. – 272 с.
24. Джеймс У. Беседы с учителями о психологии. – М.: Изд-во “Совершенство”, 1998.–160с
25. Детская и подростковая психотерапия /Под ред.Д.Лайна, Э.Миллера. – СПб.: Питер, 2001. – 448 с.
26. Заброцкий М.М. Вікова психологія: Навч.посіб. – К.: МАУП, 1998. - 92 с.
27. Загальна, вікова і педагогічна психологія: Практикум /За ред. Д.Ф.Ніколенка. – К., 1980.
28. Зеньковский В.В. Психология детства. - М.: Издат.центр “Академия”, 1996. – 352 с.
29. Кон И.С. Психология старшеклассника. – М.: Просвещение, 1982.
30. Кон И.С. Психология юношеского возраста. - М.: Просвещение, 1979.
31. Корсакова Н.К. Нейропсихология позднего возраста: обоснование концепции и прикладные аспекты //Вестник МГУ, 1996. - №2. - С. 32 – 37.
32. Краснова О.В., Лидерс А.Г. Социальная психология старости. – М., 2002.
33. Крайг Г. Психология развития. – 992 с.
34. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ-тов высш. учеб. завед.–М.: ТВ “Сфера”, 2001.–464 с
35. Люблинская А.А. Детская психология. Учеб. пособ. для студ-тов пед. ин-тов. - М.: Просвещение, 1971 – 415 с.

36. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1983. – 96 с.
37. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Уч-к для студ. Вузов.- М.: Изд. Центр “Академия”, 2002.- 456 с
38. Мясоїд П.А. Проблема психології розвитку //Вестник МГУ, 1999. - № 1. - С. 3 - 11.
39. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. –М.: Тривола, 1995.–360 с
40. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. – СПб.: Изд-во “Союз”, 1997. –256 с.
41. Практикум по возрастной психологии: Учеб. пособие /Под ред. Л.А.Головей, Е.Ф.Рыбалко. – СПб.: Речь, 2005. – 688 с.
42. Практикум по возрастной и педагогической психологии: Для студ. сред. пед. учеб. заведений. /Авт.- сост. Е.Е.Данилова; Под ред. И.В.Дубровиной. – М.: Издат. центр «Академия», 1998. - 160 с.
43. Практикум по возрастной и педагогической психологии: Учеб. пособие для студ-тов пед. ин-тов. /Под ред. А.А.Щербакова. – М.: Просвещение, 1987. - 255 с.
44. Практическая психология образования. /Под ред. И.В.Дубровиной: Учебник для студентов высш. и средн. спец. учеб. завед. – М.: Т.Ц. ”Сфера”, 1997. – 528 с.
45. Психология дошкольника. Хрестоматия /Сост. Г.А.Урунтаева. – М.: Изд. Центр “Академия”, 1997. - 384 с.
46. Развитие общения у дошкольников /Под ред. А.В.Запорожца, М.И.Лисиной. – М.: Педагогика, 1974. – 288 с.
47. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология. – СПб.: Питер, 2001. – 224 с.
48. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе: Учеб. пос. для вузов. – М.: Школьная Пресса, 2000. – 416 с.
49. Сьюзан К. Групповая психотерапия подростков. – СПб.: Питер, 2002–224с.
50. Урунтаева Г.А. Дошкольная психология: Учебное пособие для уч-ся средн. педагогич. учебн. заведений. – М.: Издательск. центр “Академия”, 1996. – 336 с.
51. Учебно-методические материалы по курсу: Школьник, его развитие и воспитание. М.: МГПИ им. В.И.Ленина, 1988. – 192 с.
52. Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособие для студентов /Сост. Л.М.Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. – М.: Институт практической психологии, 1996. – 304 с.
53. Худик В.А. Психологическая диагностика детского развития: Методы исследования. – К.: Освіта, 1992. – 220с.

54. Шахова И.П. Практикум по лабораторным работам курса “Возрастная психология”. – М.: Моск. психол.-соц. ин-т; Воронеж: Изд-во НПО “МОДЭК”, 2002. – 144 с.
 55. Эльконин Д.Б. Психическое развитие в детских возрастах. Избранные психологические труды. /Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М.: Изд-во “Институт практической психологии”, Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1995. – 416 с.
4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік, екзамен
 5. Засоби діагностики успішності навчання

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО КУРСУ "ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ"

1. Предмет і задачі вікової психології. Взаємодія вікової психології з іншими науками в системі людинознавства.
2. Історія становлення вікової психології та виділення її в самостійну галузь психологічної науки.
3. Методологічні принципи і методи дослідження вікового розвитку людини.
4. Поняття «вік» і «розвиток», їх загальна характеристика.
5. Чинники і рушійні сили розвитку.
6. Співвідношення природного і соціального в розвитку.
7. Літичний і критичний розвиток. Значення і задачі вікових криз.
8. Провідний вид діяльності: визначення, види, характерні риси.
9. Роль спілкування в психічному розвитку дитини. Динаміка розвитку форм спілкування дітей (за М.І.Лісіной).
10. Сутність понять: соціальна ситуація розвитку, сенситивні періоди, новоутворення, їх значення в онтологічному розвитку.
11. Феномен акселерації. Акселерати. Ретарданти.
12. Труднощі і аномалії психічного розвитку людини.
13. Періодизація життєвого шляху людини. Проблема науково обґрунтованого критерію періодизації.
14. Інтегральна періодизація психічного розвитку суб'єктивної реальності.
15. Стадії психосексуального розвитку за З.Фрейдом.
16. Епігенетична концепція розвитку особистості Е.Еріксона.
17. Теорія Ж.Піаже про розвиток дитячого інтелекту
18. Концепція морального розвитку особистості Л.Кольберга.
19. Основні принципи культурно-історичної теорії Л.С.Виготського.
20. Періодизація психічного розвитку за Д.Б.Ельконіним.
21. Періодизація розвитку особистості за А.В.Петровським.
22. Дитинство як соціальне явище і об'єкт психології розвитку.
23. Закономірності й особливості пренатального розвитку.

24. Своєрідність періоду новонародженості. Закономірності розвитку новонародженої дитини. «Комплекс поживлення».
25. Життєвий світ немовляти. Головні новоутворення першого року життя.
26. Раннє дитинство. Основні досягнення раннього дитинства.
27. «Семизірковість» симптомів кризи трьох років.
28. Особливості розвитку дитячого мислення (за Ж.Піаже): егоцентризм, синкретизм, реалізм, анімізм, артифіціалізм.
29. Розвиток пізнавальних процесів в дошкільному віці.
30. Молодість. Загальні закономірності розвитку.
31. Пізня юність (студентство): проблеми прагнення, надії.
32. Відмінності в розвитку психічних функцій чоловіків і жінок.
33. Статева диференціація в дошкільному віці.
34. Емоційно-вольова сфера дитини дошкільного віку.
35. Гра як провідна діяльність в дошкільному віці.
36. Розвиток різних видів діяльності у дітей-дошкільників.
37. Розвиток мотиваційної сфери у дошкільників. Супідрядність мотивів.
38. Основні досягнення дошкільного дитинства. Криза семи років.
39. Об'єктивна і суб'єктивна готовність до навчання в школі. Проблема пристосовування до шкільного навчання. Криза перших днів.
40. Особливості протікання і розвитку пізнавальних процесів у молодших школярів.
41. Психологічні синдроми молодшого шкільного віку.
42. Анатомо-фізіологічна перебудова організму і її вплив на особливості поведінки підлітка.
43. Розвиток пізнавальної сфери в підлітковому віці.
44. Інтимне особове спілкування як провідний вид діяльності в підлітковому віці.
45. Рівень розвитку психічних функцій в старшому шкільному віці.
46. Мотиви учбової діяльності студентів. Динаміка розвитку учбової і професійної мотивації.
47. Підходи до виділення стадій розвитку дорослої людини.
48. Життєвий шлях людини як особистості. Життєві сценарії особистості.
49. Динаміка розвитку психічних функцій у дорослої людини. «Біографічні» кризи.
50. Зміна сенсорно-перцептивної сфери, пізнавальних процесів у людей похилого і старечого віку. Психологічні типи старих.

Навчальний контент

Змістовий модуль 1

Предмет, методи, основні категорії вікової психології

Тема 1. Предмет, історія становлення та сучасні задачі вікової психології.

Вікова психологія як галузь психологічної науки. Визначення предмету і задач вікової психології. Взаємодія вікової психології з іншими науками в системі людинознавства (філософією, антропологією, педагогікою, історією, соціологією, фізіологією ВНД, загальною психологією, патопсихологією ...).

Становлення зарубіжної вікової психології. Вплив еволюційних ідей на становлення дитячої психології. Поява дитячої психології в середині ХІХ сторіччя. Проникнення експериментальних досліджень у дитячу психологію.

Натуралістичні концепції психічного розвитку людини. Соціологічний (культурологічний) підхід до онтогенезу психології людини.

Перші узагальнення проблематики дитячої психології. Поява педології і критичний аналіз її концепцій. Внесок Ж. Піаже в розробку проблем психічного розвитку. Питання ВП у працях Л.С. Виготського, С.Л. Рубинштейна, О.М. Леонтьєва. Становлення ВП у СРСР.

Сучасний стан ВП. Теоретичні й практичні завдання сучасної ВП: ВП і суспільна практика; основні сфери застосування: навчання й виховання, наукова організація праці й дозвілля людини.

Ключові поняття: вікова психологія, дитяча психологія, феноменологія, суб'єкт, об'єкт, натуралістичний та соціологічний підходи, педологія.

Тема 2. Методологічні принципи та методи вікової психології.

Методологічні основи психологічного дослідження і їх реалізація у віковій психології. Принципи дослідження вікового розвитку людини. Класифікація методів. Група організаційних методів: поперечні і подовжні (лонгітюд) зрізи, їх можливості, переваги і недоліки. Методи отримання емпіричних даних: спостереження, експеримент, моделювання, психодіагностичні, праксиметричні, біографічні методи. Стисла характеристика методів математико-статистичної обробки даних і інтерпретаційних методів. Специфіка упровадження загальних психологічних методів у вікову психологію. Основні вимоги до їхнього застосування. Комплексний характер методів вікової психології.

Ключові поняття: метод, науковий підхід, методологічний принцип, методика, парадигма.

Тема 3. Системний підхід до вивчення вікового розвитку людини.

Індивідність, суб'єктність, особистість, індивідуальність, універсальність як форми буття людини. Індивідні властивості людини (вікові, статеві і індивідуально-типологічні), їх характеристика.

Проблема віку в антропології, соціології, соціолінгвістиці, психології.

Вік - поняття, позначаюче розподіл тимчасового інтервалу життя органічної системи на окремі періоди (стадії, ступені). Вік як форма розвитку.

Абсолютний (календарний) вік. Умовний вік (вік розвитку). Поняття «життєвого шляху» в дослідженні індивідуального вікового процесу. Поняття, категорії і концептуальні підходи, які використовуються при дослідженні вікового процесу на суспільному рівні. Віковий пошарок (страта), когорта. Зв'язок соціальної стратифікації і життєвого шляху.

Метричні і топологічні властивості вікового розвитку.

Співвідношення біологічного і соціального в розвитку. Різні точки зору з питання співвідношення генотипичних і середовищних впливів на розвиток.

Категорії «розвиток» і «формування». Специфіка різних аспектів розвитку: фізичного, статевого, когнітивного, етичного, соціального.

Джерела, умови, рушійні сили розвитку.

Закон гетерохроності як вияв суперечності психічного розвитку.

Соціальна ситуація розвитку. Провідна діяльність: визначення, види, характерні риси. Зміна провідних видів наочної діяльності. Сензитивні періоди.

Центральні і часткові новоутворення на кожному віковому ступені розвитку. Центральні і побічні лінії розвитку.

Відставання й затримка в психічному розвитку; проблема акселерації.

Труднощі і аномалії психічного розвитку людини. Критичні життєві ситуації: стрес, конфлікт, криза. Поняття «вікових криз».

Ключові поняття: системний підхід, абсолютний вік, вік розвитку, життєвий шлях, соціальна стратифікація, розвиток, становлення, формування, рушійні сили розвитку, соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, центральні та часткові новоутворення., вікова криза.

Змістовий модуль 2

Зарубіжні та вітчизняні теорії розвитку

Тема 4. Періодизації життєвого шляху людини.

Вік і вікова періодизація розвитку особистості. Вікові класифікації: стародавня китайська класифікація, класифікація віків життя за Піфагором (VI в. до н.е.), Гіпократом (IV в. до н.е.).

Періодизації життєвого циклу людини в педіатрії, фізіології, педагогіці, антропології, психології. Проблема наукового обґрунтованого критерію періодизації.

Різні підходи до побудови вікової періодизації (З.Фройд, Ш.Бюлер, К.Льовін, Г.Саллівен, П.П.Блонський, Е.Шпрангер та ін. Вікова періодизація, прийнята Міжнародним симпозиумом по віковій періодизації в м. Москві у 1965 році. Періодизації Дж.Бірена та Д.Б.Бромлей .

Поняття про стабільні й перехідні періоди. Кризи розвитку.

Вчення Л.С.Виготського, Д.Б.Ельконіна, О.М.Леонтєва про вікову періодизацію дитячого розвитку. Періодизації розвитку Б.Г.Ананьєва, В.В.Давидова, А.В.Петровського, Д.І.Фельдштейна).

Стадії розвитку особистості за Е.Еріксоном.

Спроба побудови метатеоретичної схеми, дозволяючої узагальнити і систематизувати емпіричні придбання психології розвитку. Еклектичні теорії. Поняття «епігенетичного ансамблю».

Системно-діяльний підхід (П.А.Мясоєд). Інтегральна періодизація психічного розвитку суб'єктивної реальності (В.І.Слободчиков).

Ключові поняття: вікова періодизація, критерії періодизації, стабільні й перехідні періоди, кризи розвитку, еклектичні теорії, метатеоретична схема, інтегральна періодизація психічного розвитку, епігенетичний ансамбль.

Теми 5 - 8. Зарубіжні теорії розвитку в сучасній психології.

Психоаналітичні теорії розвитку. Стадії психічного розвитку в теорії Зигмунда Фрейда. Епігенетична теорія розвитку особи Еріка Еріксона.

Теорія Ж.Піаже про розвиток дитячого інтелекту. Поняття схеми, операції, асиміляції, акомодатії і рівноваги. Відкриття егоцентризму дитячого мислення. Основні стадії інтелектуального розвитку дітей за Ж. Піаже: доопераційна стадія, стадія конкретних операцій, стадія формальних операцій. Критика теорії Ж. Піаже.

Гуманістична психологія про проблеми розвитку особистості. Розвиток як процес самоактуалізації особистості. Концепція морального розвитку дитини Л. Кольберга. Стадії морального розвитку дитини.

Діалектичний підхід до розвитку психіки дитини в концепціях А.Валлона і Дж.Брунера та ін.

Теорія соціального навчання. Р. Спірс про вплив сімейного виховання на розвиток дітей.

Ключові поняття: асиміляція, акомодатія, ерогенна зона, егоцентризм дитячого мислення, феномени Ж. Піаже, конвенціональний рівень морального розвитку

Теми 9 – 10. Вітчизняні теорії розвитку.

Культурно-історична теорія Л.С.Виготського. Основні положення теорії Л.С.Виготського. Критичний та літичний розвиток. Історичний смисл психологічної кризи. Генезис, аналіз та структура вищих психічних функцій. Концепція розвитку дитячого мовлення і мислення Л.С. Виготського. Доінтелектуальна стадія в розвитку мовлення. З'єднання слова з думкою і вплив цього факту на подальший розвиток мовлення, її смислове збагачення. Розвиток діалогічної форми мовлення і її вплив на мислення.

Підходи вітчизняних психологів до рішення проблеми розвитку. Періодизація психічного розвитку за Д.Б.Ельконіним. Вчення О.М.Леонтєва про провідний вид діяльності.

Інтегральна періодизація психічного розвитку суб'єктивної реальності.

Ключові поняття: критичний та літичний розвиток, вищі психічні функції, інтеріоризація, екстеріоризація, сенситивний період, провідний вид діяльності.

Змістовий модуль 3

Особливості розвитку дитини від народження до вступу до школи

Тема 11. Особливості пренатального розвитку та періоду новонародженості.

Характеристика пренатального розвитку людини. Феноменологія родової кризи (-2 міс. - +3 тиж). Народження дитини - перехід до нового типу розвитку. Фізіологічні й психологічні критерії переходу від новорожденості до дитячого періоду. Природжені передумови розвитку. Нормальне розв'язання кризи народження. Безумовні рефлекси і їх значення для розвитку дитини. Автоматичне включення в роботу відразу після народження основних органів чуття: зору, слуху, дотикового, рухового аналізаторів, рецепторів смаку. Рефлекси положення і руху, локомоції. Розвиток дитини в перші тижні життя.

Своєрідність періоду новонародженості. Становлення органічних систем у новонародженого. Класифікація рухових актів новонародженого: хаотичні і нехаотичні рухи. Зосередження як перша тілесна поведінкова форма самостійності дитини.

Комплекс поживлення і його розвиток у дитини. Становлення адресної поведінки. Акт хапання і його значення для психічного розвитку дитини. Нормальне розв'язання кризи новонародженості.

Ключові поняття: пренатальний розвиток, безумовні рефлекси, умовні рефлекси, чуттєве пізнання, дратівливість, відчуття, комплекс поживлення.

Тема 12. Період немовляти.

Немовленність як період природного розвитку психічних функцій, розгортання спадкової програми розвитку.

Розпад комплексу поживлення і встановлення нової форми со-битійності дитини і дорослого в середині першого року життя. Розвиток мозку і нервової системи у немовляти. Тілесні задоволення.

Розвиток орієнтування в навколишньому світі. Повзання. Маніпулювання. Розвиток рухів, сенсорної сфери, пізнавальних процесів. Автономна мова немовляти. Поява предметних дій.

Входження немовляти в світ людей. Спілкування з дорослими і його значення в психічному розвитку дитини. Наслідування в спілкуванні.

Іграшка як засіб спілкування і психічного розвитку немовляти.

Індивідуальні відмінності немовлят.

Криза першого року. Основні досягнення: відчуття довір'я до людини - входження в світ людських відносин; прямоходіння; початок розуміння мовлення.

Ключові поняття: немовля, орієнтування в навколишньому світі, маніпулювання, емоційно безпосереднє спілкування, криза першого року.

Тема 13. Раннє дитинство.

Здатність прямоходження і мовного спілкування як основа побудови нової форми со-битійності немовляти і дорослого. Поява заборон дорослого.

Фізичний розвиток дитини. Особливості перших уявлень про себе. Входження дитини в світ речей. Освоєння правил користування предметами домашнього побуту. Символізм і початкові форми ігрової діяльності.

Спілкування і мовлення. Початок вияву пізнавальної мовленнєвої активності у формі питань, адресованих дорослому.

Подальший розвиток перцептивної діяльності. Розвиток наочного сприйняття. Особливості розвитку уваги, пам'яті, уяви, наочного практичного мислення в ранньому дитинстві. Початковий етап з'єднання мовлення з мисленням. Початок активного експериментування в зовнішній дійсності з метою її більш глибокого пізнання.

Дитина раннього віку як своєрідний носій культури свого народу. Індивідуальні відмінності в ранньому дитинстві.

Основні досягнення: розвиток мовлення; розвиток дій із знаряддя та дій, що співвідносяться; освоєння заміщень; розвиток знакової функції свідомості; входження в світ постійних речей.

Виникнення прагнення до самостійності. Свідомість «Я сам». Криза раннього дитинства (2,5р - 3,5р). Суперечності між «хочу» і «треба».

Ключові поняття: предметні маніпуляції, знакова функція свідомості, феномен «Я сам», криза трьох років.

Тема 14. Дошкільне дитинство (3 р. - 6,5 р.).

Плавний характер фізичного розвитку дошкільника. Темпи зростання. Сенсорні еталони і їх засвоєння дошкільниками. Перехід від зовнішніх, практичних перцептивних дій до внутрішніх, розумових. Розвиток орієнтування у просторі та часі.

Розвиток словника і граматичної будови мовлення. Поява егоцентричного мовлення. Завершення формування мовлення як засобу спілкування.

Перехід від мимовільної до довільної уваги під впливом мовлення. Розвиток всіх видів пам'яті. Особливості репродуктивної уяви та становлення довільної уяви. Загальна характеристика розвитку мислення.

Соціальна ситуація розвитку в дошкільному віці. Рольова гра як провідна діяльність дошкільника. Реальні відносини дітей в ситуації гри. Значення ігрової співпраці для розвитку дітей.

Продуктивні види діяльності - малювання, аплікація, конструювання. Інтерес до занять музикою. Навчання в дошкільному віці.

Роль моральних еталонів у формуванні особистості.

Розвиток мотиваційної сфери. Поява соціальних мотивів, прагнення до самоутвердження, орієнтація на думку оточуючих людей, схвалення, похвали. Супідрядність мотивів.

Місце дошкільника в сім'ї. Вплив батьків на формування рольової ідентифікації дитини.

Розвиток механізмів ідентифікації і відособлення. Домагання на визнання. Дитяча брехня, заздрість. Розвиток самосвідомості і самооцінки.

Основні досягнення дошкільного віку: розвиток рефлексії; розвиток знакової функції свідомості; розвиток уявлень про відносність світу постійних речей. Передумови готовності до навчання в школі. Криза 7 років.

Ключові поняття: гра, супідрядність мотивів, продуктивні види діяльності, криза 7 років.

Змістовий модуль 4

Особливості розвитку дитини в шкільні роки

Тема 15. Молодший шкільний вік.

Фізичні, особові, розумові, спеціальні педагогічні аспекти готовності до навчання в школі. Мотиваційно-потребова сфера, сенсомоторний розвиток і ступінь розвитку основних психічних функцій як психологічна готовність до школи. Поняття «внутрішньої позиції» школяра (Л.І.Божович).

Шкільне життя як перший ступінь соціальної зрілості. Соціальна ситуація розвитку дитини, яка поступила до школи. Статус школяра та його атрибути.

Мінливість вікових меж, пов'язаних з початком і закінченням навчання в початкових класах школи. Проблема пристосовування до шкільного навчання. Криза перших днів. Необхідність істотної зміни образу життя, режиму дня і відносин з оточуючим. Основні види діяльності у молодших школярів: навчання, гра, спілкування, праця, їх специфіка.

Навчання як провідна діяльність. Чинники, що визначають успіхи, не успіхи дитини в навчанні. Методи заохочення і покарання. Проблема оцінки.

Засвоєння моральних норм і правил поведінки.

Спілкування з батьками і іншими дорослими. Вплив стилю роботи і спілкування вчителя на розвиток спілкування дітей, формування їх відношення до школи, однолітків, вчителя. Спілкування хлопчиків і дівчаток в класі. Домагання на визнання: позитивні досягнення і негативні утворення.

Молодший шкільний вік - сензитивний період в розвитку пізнавальних процесів. Перетворення пізнавальних процесів з безпосередніх і мимовільних в опосередковані і довільно регульовані. Експериментальні дані про розвиток сенсорних процесів, уваги, пам'яті, мислення, уяви, здатностей.

Вольова регуляція поведінки. Розвиток емоційної сфери.

Статева ідентифікація. Індивідуальні відмінності в молодшому шкільному віці.

Самосвідомість і "Я-концепція", самооцінка, рефлексія, моральні основи поведінки як новоутворення молодшого шкільного віку.

Ключові поняття: школа, навчальна діяльність, «внутрішня позиція» школяра, соціальні зв'язки, криза перших днів,

Тема 16. Психологічні особливості розвитку та формування особистості в підлітковому віці.

Теорії підліткового віку.

Анатомо-фізіологічна перебудова організму протягом підліткового етапу й психічний розвиток.

Соціальна ситуація розвитку в підлітковий період. Поява й форми прояву «почуття дорослості» і їхні джерела. Інтимно - особисте спілкування як провідний вид діяльності. Підліткові співтовариства. Підліток і дорослі (вчителі, батьки, інші), Конфлікти підлітка з дорослими. Суперечності у сфері спілкування. Амбівалентність поведінки. Дихотомія переживань.

Формування особистості в підлітковому віці. Розвиток самосвідомості.

Психологічні особливості навчання підлітків. Розвиток пізнавальних процесів.

Проблема важковиховуваності (психолого-педагогічні аспекти).

Психологічні новоутворення віку: почуття дорослості, розвиток інтересу до протилежної статі, пробудження певних романтичних почуттів, прагнення до самоосвіти та самовиховання.

Ключові поняття: підліток, дорослішання, важковиховуваність, інтимно - особистісне спілкування, амбівалентність поведінки.

Тема 17. Особливості розвитку особистості в період ранньої юності (старшій шкільний вік)

Теорії юності в зарубіжній психології (А.Гезелл, Е.Кречмер, К.Левін, С.Холл, Е.Шпрангер, Е.Еріксон).

Фактори психічного розвитку в юнацькому віці; соціальна ситуація в розвитку особистості, спілкування з дорослими й ровесниками, статеве поведіння.

Рівень розвитку психічних функцій. Мотиваційна сфера: проблема трансформації пізнавальних мотивів у професійні.

Навчальна діяльність і поява передумов професійної діяльності.

Особливості самосвідомості. Спрямованість у майбутнє, проблема сенсу життя. Ціннісні орієнтації й морально-етичні установки й ідеали в юнацькому віці. Психологічні проблеми професійного самовизначення.

Протиправна поведінка в юності. Алкоголізм, наркоманія.

Юність – завершальна стадія ступеню персоналізації.

Ключові поняття: ступінь персоналізації, реальність Я, дружба, статеве поведіння, протиправна поведінка.

Змістовий модуль 5

Особливості розвитку дорослої людини

Тема 18. Пізня юність (студентство).

Криза юності – становлення авторства власного життя. Психологічна готовність до переходу в нову соціальну ситуацію розвитку. Психологія навчальної діяльності студентів. Проблема формування професійних мотивів, інтересів, здатностей.

Феноменологія кризи юності. Протиріччя входження молодої людини в самостійне життя. Розходження ідеальних уявлень про життя та реальності в

кризі юності. Подолання кризи юності – формування реальних життєвих планів і професійне самовизначення. Активне засвоєння професійної діяльності, соціальних ролей дорослого, пошук друга життя, установа кола знайомств – нормальне вирішення кризи юності.

Ключові поняття: криза юності, мотивація, авторство власного життя.

Тема 19. Особливості функціонування психічних явищ у молодій та зрілій людини.

Закономірності розвитку в молоді роки. Авторство власного образу життя в молоді роки. Молодість – період активного соціального, професійного та індивідуального розвитку. Вступ до шлюбу. Проблеми молоді сім'ї. Народження та виховання дітей. Перший погляд назад та прощання з юністю. Будівництво перспектив подальшого життя – подолання кризи молодості.

Фізіологічна, юридична, психологічна точки зору на дорослість. Проблема періодизації періодів зрілості (Ананьєв Б.Г., Е. Еріксон). Дорослість (зрілість) – найбільш тривалий період онтогенезу, який характеризується тенденцією до досягнення найвищого розвитку духовних, інтелектуальних і фізичних здібностей людської особистості. Пізнання як професія. Прагнення до нового та стереотипність в професійній діяльності.

Особливості перехідного віку (30 – 35 років). Підведення підсумків у кризі дорослості. Пошук духовних орієнтирів в кризі дорослості.

Свідомість і самосвідомість у період зрілості. Родина й сімейні відносини в житті зрілої людини. Психологічні проблеми у зв'язку з віковими змінами в період зрілості. Феноменологія кризи зрілості. Поняття егоїстичної стагнації за Е.Еріксоном в похилому віці (51 – 65 років).

Проблема виходу на пенсію та відходу від справ.

Ключові поняття: молодість, сім'я, шлюбні відносини, зрілість, криза ідентичності, концепція життя, професійна діяльність, феноменологія кризи зрілості, егоїстична стагнація, акмеологія.

Тема 20. Період геронтогенезу.

Закономірності і фази старіння. Чинники, що впливають на старіння населення. Криза ідентифікації зі своєю зовнішністю та фізичним «Я» в пізньому віці. Психологічні зміни в особистості старої людини.

Зміна сенсорно-перцептивної сфери, інтелекта. Проблема трудової й суспільної діяльності в період старості. Питання довголіття й творчої життєдіяльності. Мудрість як придбання старості. Психологічні типи старих.

Проблема відношення до старих людей, соціальна допомога їм.

Життєвий шлях людини як особистості. Реалії існування людини між життям та смертю. Реалії існування людини в її представленості серед інших та в продуктах її творчості. Від таємності дитинства до переваги та мудрості старості.

Ключові поняття: геронтогенез, психогеронтологія, мудрість, типи старих.

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України
29 березня 2012 року № 384
Форма № Н - 3.04

Маріупольський державний університет
Кафедра практичної психології

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до семінарських занять з навчальної дисципліни
«Вікова психологія»
для студентів денної та заочної форми навчання
6.030103 - Практична психологія
Факультет філології та масових комунікацій

Маріуполь, 2016

Методичні рекомендації до семінарських занять з навчальної дисципліни «**Вікова психологія**» для студентів 2,3 курсу 6.030103 - Практична психологія

Розробник: професор, доктор психологічних наук Швалб Ю.М.

Методичні рекомендації затверджені на засіданні кафедри практичної психології

Протокол від “ ____ ” _____ 20__ року № ____

Завідувач кафедри практичної психології _____ (Варава Л.А.)

“ ____ ” _____ 20__ року

© МДУ, 2016 рік

© МДУ, 2016 рік

ПЕРЕДМОВА

В методичних рекомендаціях представлені основні теоретичні положення, комплексу навчально-методичного забезпечення до кожної теми курсу, методичні рекомендації по підготовці і виконанню семінарських занять. Викладено основні поняття курсу, завдання для самоконтролю, список обов'язкової та рекомендованої літератури для вивчення дисципліни.

Основою для розробки представлених методичних рекомендацій стала робоча програма навчальної дисципліни «Вікова психологія» для студентів 2, 3 курсів за напрямом підготовки 0301 Соціально-політичні науки, спеціальністю «Практична психологія», розроблена на викладачами кафедри що відображає сучасні досягнення світового і вітчизняного знання у галузі вікової психології.

Курс "Вікова психологія" спрямований на виклад закономірностей та динаміки психічного розвитку людини в онтогенезі. Формування знання із умов і механізмів розвитку людини протягом життя (становлення особистості, її соціалізація, адаптація до миру у всілякі періоди - критичні, сенситивні, стабільні).

Семінарські заняття з цієї дисципліни передбачають використання активних методів навчання у вищій школі. Це наближає студента до умов його професійної діяльності.

ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1

Предмет, методи, основні категорії вікової психології

Семінарське заняття 1

Тема: Предмет, історія становлення та сучасні задачі вікової психології

План

1. Вплив еволюційних ідей на становлення дитячої психології.
2. Біогенетичний та соціогенетичний напрямки в дослідженні вікового розвитку.
3. Проникнення експериментальних методів у вікову психологію.
4. Виникнення педології, її критика й значення для вікової психології.
5. Розділи сучасної вікової психології, їхня розробленість та значення.

Семінарське заняття 2

Тема: Методологічні принципи та методи вікової психології

План

1. Методологія, метод, методика і їхнє співвіднесення в дослідженнях з вікової психології.
2. Стратегії дослідження, що констатують та формують.
3. Загальнопсихологічні й спеціальні методи вікової психології.

Рекомендована література до семінарських занять 1 - 2

Основна - 1, 2, 5, 7. До конспектування - 1, 7. Додаткова - 3, 4, 6, 8.

1. Ананьев Б.Г. Генетические и структурные взаимосвязи в развитии личности. //В кн.: Хрестоматия по возрастной психологии. Учебное пособие для студентов /Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Ин-т практической психологии, 1996. - С. 77 - 84.

3. Басов М.Я. Проблемы развития человека. //Там же. - С. 8 - 17.

4. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе. // Там же. - С. 87 - 98.

5. Запорожец А.В. Значение ранних периодов детства для формирования детской личности. //Там же. - С. 84 - 87.

6. Кон И.С. Постоянство личности: миф или реальность? //Там же. - С. 101 - 111.

7. Максименко С.Д. Современное состояние генетических исследований в психологии //Практична психологія та соціальна робота. 2000. № 6. С. 3 - 10.

8. Столяренко Л.Д. Основы психологии. Учеб. пособие. - Ростов н/Д: Феникс, 2003. - С. 592 - 606.

Семінарське заняття 3 (4 години)

Тема: Системний підхід до вивчення вікового розвитку

План

1. Форми психічного розвитку:
 - природні передумови психічного розвитку;
 - властивості, що розвиваються протягом життя;

- розвиток індивідуально-типових властивостей;
 - розвиток мотиваційно-потребової сфери;
 - розвиток пізнавальної сфери;
 - розвиток комунікативних здібностей.
2. Умови психічного розвитку:
- «присвоєння» суспільного досвіду як специфічна особливість психічного розвитку людини;
 - психічний розвиток і спілкування;
 - психічний розвиток і діяльність.
3. Розвиток людини як соціальної одиниці й унікальної особистості:
- ідентифікація як механізм соціалізації й індивідуалізації особистості;
 - відокремлення як механізм соціалізації й індивідуалізації;

Рекомендована література

Основна – 1; 5, 8, 10. До конспектування – 3, 4, 9. Додаткова - 6, 2, 7, 9, 11.

1. Алферов А.Д. Психология развития школьников. Учеб. пособие по психологии. - Ростов н/Д.: Изд-во «Феникс», 2000. - С. 209 - 362.
 2. Басов М.Я. Проблемы развития человека. //В кн.: Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособие для студентов /Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Ин-т практич. психологии, 1996. - С. 8 - 17.
 3. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе. //Там же. – С. 87 - 98.
 4. Запорожец А.В. Условия и движущие силы психического развития ребенка. //Там же. – С. 23 - 26.
 5. Запорожец А.В. Значение ранних периодов детства для формирования детской личности. // Там же. – С. 84 - 87.
 6. Кон И.С. Постоянство личности: миф или реальность? // Там же. – С. 101 - 111.
 7. Костюк Г.С. Принцип развития в психологии. // Там же. – С. 19 - 23.
 8. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Уч. для студ. вузов. - М.: Изд. «Академия», 2002. - С. 9 - 95
 9. Мясоід П.А. Проблема психології розвитку //Вестник МГУ, 1999. - №1. - С. 3 – 11.
 10. Немов Р.С. Психология. Учебник для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 14 - 48.
 11. Столяренко Л.Д. Основы психологии. Учеб. пособие. - Ростов н/Д: Феникс, 2003. - С. 606 - 613.

Змістовий модуль 2

Зарубіжні та вітчизняні теорії розвитку

Семінарське заняття 4

Тема: Періодизації життєвого шляху людини

План

Життєве та наукове розуміння віку. Структурні компоненти віку.

Підходи до проблеми вікової періодизації.

Кризи в житті дитини та дорослої людини.

Рекомендована література

Основна - 3, 4, 9, 10. До конспектування - 2, 5, 7, 8. Додаткова – 1, 6.

1. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды. В 2 т.- М., 1980. - Т. 1. - С. 89 - 95.
2. Белоус В.В. Опыт разработки интегративной психологии развития //Вопросы психологии, 1998. - № 2. - С. 10 - 17.
3. Бочаров В.В. Антропология возраста: Учебное пособие. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2001. - 196 с.
4. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Авторский кол-в. Под ред. М.В.Гамезо и др. - М: Просвещение, 1984. - С. 55 - 62.
5. Выготский Л.С. Психология развития ребёнка. – М.: Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2005. – С. 5 - 21.
6. Гамезо М.В., Герасимова и др. Возрастная психология: личность от молодости до старости: Уч. пос. - М: Пед. общ-во России, 2001. - С. 94 – 96
7. Митькин А.А. На пути к системной психологии развития //Психологический журнал, 1997. - Т. 18. - № 3. - С. 3 - 12.
8. Мясоед П.А. Системно-деятельный подход в психологии развития //Вопросы психологии, 1999. - № 5. - С. 90 - 99.
9. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе: Учеб. пос. для вузов. – М.: Школьная Пресса, 2000. – 416 с.
10. Эльконин Д.Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте. //В кн. Хрестоматия по возрастной психологии. /Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Ин-т практич. психологии, 1996. - С. 169 - 176.

Семінарське заняття 5

Тема: Психоаналітичні теорії розвитку (4 години)

План

Питання для обговорення:

1. Основні положення теорії З.Фрейда.
 2. Стадії психосексуального розвитку особистості.
 3. Поняття ідентичності в теорії Е.Еріксона. Розвиток ідентичності
- Рішення тестових завдань за темою.

Семінарське заняття 6

Тема: Особливості розвитку дитячого інтелекту в теорії Ж.Піаже

План

Питання для обговорення:

3. Егоцентризм дитячого мислення.
4. Критика теорії Ж.Піаже.
 - o Рішення тестових завдань за темою.

Рекомендована література до семінарських занять 5 - 6

Основна - 2, 4, 5, 7, 8. Додаткова – 1, 3, 6.

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студ. вузов. – М.: Издат. центр “Академия”, 1997. - 704 с.
2. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Авторский кол-в. Под ред. М.В.Гамезо и др. - М.: Просвещение, 1984. - С. 55 - 62.
3. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Уч-к для студ. Вузов.- М.: Изд. Центр “Академия”, 2002.- 456 с
4. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. –М.: Тривола, 1995. – 360 с.
5. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. –СПб.: Изд-во “Союз”, 1997. – 256 с.
6. Урунтаева Г.А. Дошкольная психология: Учебное пособие для уч-ся средн. педагогич. учебн. заведений. – М.: Изд. центр “Академия”, 1996. – 336 с.
7. Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособие для студентов /Сост. Л.М.Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. – М.: Институт практической психологии, 1996. – 304 с.
8. Немов Р.С. Психология. Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 31 - 42.

Семінарські заняття 7 - 8 (4 години)

Тема: Підходи вітчизняних психологів до рішення проблеми розвитку

План

2. Проблема розвитку та згасання вищих психічних функцій в культурно-історичній теорії Л.С.Виготського:
 - сприйняття та його розвиток в дитячому віці;
 - пам'ять та її розвиток в дитячому віці;
 - уява та її розвиток в дитячому віці;
 - мислення та мовлення дитини.
4. Методика вивчення вищих психічних функцій (Л.С.Виготський).
5. Вчення О.М.Леонтьєва про провідний вид діяльності.

Рекомендована література

Основна - 2, 3, 4, 8. До конспектування – 5, 6. Додаткова – 1, 7,

- 9.
1. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов. /Автор. кол-в под ред. М.В.Гамезо и др. – М.: Просвещение, 1984.
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. - СПб.: Изд-во “Союз”, 1997 – 96 с.

3. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. - СПб.: Изд-во "Союз", 1997. – 224 с.
4. Выготский Л.С. Лекции по психологии. - СПб.: СОЮЗ, 1997. – 144 с.
5. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – М.: Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2005. – С. 5 - 21.
6. Выготский Л.С. Психология развития человека. – М.: Изд-во Смысл, 20004 – С. 564 – 615; 636 – 653; 1113 – 1119.
7. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ-тов высш. учеб. завед.–М.: ТВ "Сфера", 2001. – 464 с
8. Леонтьев А.Н. Ключевые идеи Л.С.Выготского – вклад в мировую психологию XX столетия //Психологический журнал, 2001. – Т. 22. - №4. – С. 5 – 11.
9. Немов Р.С. Психология. Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 31 - 42.

Змістовий модуль 3

Особливості розвитку дитини від народження до вступу до школи

Семінарське заняття 9

Тема: Особливості періоду новонародженості та немовляти.

План

4. Характеристика періоду новонародженості.
5. Соціальна ситуація розвитку в період немовляти.
6. Головні досягнення першого року життя.

Рекомендована література

1. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – М.: Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2005. – С. 38 - 133.
2. Волков Б.С., Волкова Н.В. Детская психология в задачах и ответах. – М.: Тривола, 1996. – 156 с.
3. Гарбузов В.И. От младенчества до отрочества. – Л.: «Интерполиграфцентр» ЛО СФК, 1991. – С. 6 – 45.
4. Запорожец А.В. Значение ранних периодов детства для формирования детской личности. //В кн.: Хрестоматия по возрастной психологии. Учебное пособие для студентов /Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Ин-т практической психологии, 1996. - С. 84 – 87.
5. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ. ВУЗов. - М.: ТЦ «Сфера», 2001. - С. 172 - 188.
6. Люблинская А.А. Детская психология. Учеб. пособ. для студ-тов пед. ин-тов. - М.: Просвещение, 1971 – 415 с.

7. Немов Р.С. Психологія. Учеб. для студентів высш. пед. учеб. заведень. В 3 кн. Кн. 2. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 48 - 65.

Семінарське заняття 10

Тема: Раннє дитинство

План

Питання для обговорення:

Особливості розвитку в період раннього дитинства (1 - 3 р.):

- фізичний розвиток дитини;
 - предметно-маніпулятивна діяльність як провідний вид діяльності;
 - розвиток перцептивної діяльності, уваги, пам'яті, мислення;
 - спілкування й мова;
 - індивідуальні розходження в раннім дитинстві;
- Рішення психологічних задач.

Рекомендована література

1. Волков Б.С., Волкова Н.В. Детская психология в задачах и ответах. – М.: Тривола, 1996. – 156 с.
2. Волков Б.С., Волкова Н.В. Детская психология. Психическое развитие ребенка до поступления в школу. – М., А., П., О., 1994. – 84 с.
3. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – М.: Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2005. – С. 133 - 179.
4. Гарбузов В.И. От младенчества до отрочества. – Л.: «Интерполиграфцентр» ЛО СФК, 1991. – С. 46 – 76.
5. Зеньковский В.В. Психология детства. - М.: Изд.ц. «Академия», 1996. – 352с
6. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ. ВУЗов. - М.: ТЦ «Сфера», 2001. - С. 188 - 204.
7. Немов Р.С. Психологія. Учеб. для студентів высш. пед. учеб. заведень. В 3 кн. Кн. 2. Психологія образования. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 65 - 80.
8. Практикум по возрастной психологии: Учеб. пособие /Под ред. Л.А.Головей, Е.Ф.Рыбалко. – СПб.: Речь, 2005. – 688 с.
9. Практикум по возрастной и педагогической психологии: Для студ. сред. пед. учеб. заведень. /Авт.- сост. Е.Е.Данилова; Под ред. И.В.Дубровиной. – М.: Издат. центр «Академия», 1998. - 160 с.

Семінарське заняття 11

Тема: Дошкільне дитинство (4 години)

План

Питання для обговорення:

Розвиток психічних функцій:

- завершення процесу оволодіння мовленням;
- розвиток уваги та уваги;
- становлення пам'яті як домінуючої функції;
- основні лінії розвитку мислення.

Основні види діяльності та їх розвиток у дітей:

- гра як провідна діяльність;
 - особливості спілкування;
 - продуктивні види діяльності (малювання, аплікація, конструювання).
4. Розвиток особистості:
- емоційна сфера;
 - мотиваційна сфера, супідрядність мотивів;
 - становлення та розвиток самосвідомості.
4. Симптоми кризи 7 років.
- o Рішення психологічних задач тестових завдань, аналіз ситуацій.

Рекомендована література

Основна- 3, 5, 8, 9, 10, 11, 13, 14 Додаткова – 1, 2, 4, 6, 8, 9, 12.

1. Валитова И.Е. Психология развития ребенка дошкольного возраста: Задачи и упражнения: Учеб. пособие. – Мн.: Університэцкае, 1997. – 160 с.
2. Венгер Л.А. Воспитание психологической готовности к систематическому обучению (ст. дошк. возраст). //Психология дошкольника. Хрестоматия. /Сост. Г.А.Урунтаева. - М.: Изд. центр «Академия», 1997. - С. 351 - 357.
3. Венгер Л.А., Мухина В.С. Психология: Учеб. пособие для уч-ся педучилищ по спец-ти «Дошкольное воспитание». - М.: Просвещение, 1988. - С. 90 – 92; 159 – 161; 220 – 224; 314 - 322.
4. Волков Б.С, Волкова Н.В. Детская психология в задачах и ответах. - М.: Тривола, 1996. - С. 124 - 150.
5. Гарбузов В.И. От младенчества до отрочества. – Л.: «Интерполиграфцентр» ЛО СФК, 1991. – С. 77 – 186.
6. Домашенко И.А. Выполнение действий по правилам как один из показателей готовности ребенка к школе. //Психология дошкольника. Хрестоматия. /Сост. Г.А.Урунтаева. - М.: Издательский центр «Академия», 1997. - С. 357 - 365.
7. Зеньковский В.В. Психология детства. - М.: Академия, 1996. - С. 57 -75.
8. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ. ВУЗов. - М: ТЦ «Сфера», 2001. - С. 204 – 232; 251 – 254.
9. Кравцова Е.Е. Психологические новообразования дошкольного возраста // Вопросы психологии, 1996. - № 6 – С. 64 – 76.
10. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Учеб. для студ. вузов. - М.: Издательск. центр «Академия», 1998. - С. 96 - 248.
11. Немов Р.С. Психология. Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 80 - 104.
12. Сапогова Е.Е. Своеобразие переходного периода у детей 6 - 7-летнего возраста. //Психология дошкольника. Хрестоматия. /Сост. Г.А.Урунтаева. -М.: Издательский центр «Академия», 1997. - С. 365 -

13. Урунтаева Г.А. Дошкольная психология: Учебное пособие для учащихся сред. пед. учеб. завед. - М.: Изд. центр «Академия», 1996. - С. 299 - 305.
14. Эльконин Д.Б. Психическое развитие в детских возрастах. Избранные психологические труды. /Под. ред. Д.И. Фельдштейна. - М.: Изд-во «Ин-т практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1995. - С. 317 - 349.

Змістовий модуль 4

Особливості розвитку дитини в шкільні роки

Семінарське заняття 12

Тема: Молодший шкільний вік (4 години)

План

3. Загальна характеристика віку. Основні фактори психічного розвитку та формування особистості молодшого школяра.
4. Навчання як провідний вид діяльності в молодшому шкільному віці.
6. Характеристика пізнавальної сфери молодшого школяра.
7. Спілкування з батьками, вчителем, однокласниками.
8. Психологічні синдроми молодшого шкільного віку.

Рекомендована література

Основна - 1, 7, 9, 10, 11, 14. До конспектування – 2, 4, 6.

Додаткова - 3, 5, 8, 12, 13, 15.

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студ. вузов. - М.: Издательский центр "Академия", 1997. - С. 491 - 528.
2. Алферов А.Д. Психология развития школьников. Учеб. пособие по психологии. - Ростов н/Д.: изд-во "Феникс", 2000. - С. 102 - 112.
3. Возрастная и педагогическая психология: Учебное пособие для студентов пед. ин-тов по спец. "Педагогика и методика начального обучения" /Автор, кол-в. Под ред. М.В.Гамезо и др.- М.: Просвещение, 1984. - гл. V - VIII.
4. Давыдов В. В. Психологические проблемы обучения младших школьников. //Хрестоматия по возрастной психологии. Учебное пособие для студентов. /Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Ин-т практ. психологии, 1996. - С. 160 - 163.
5. Ительсон Л.Б. Учебная деятельность. Её источники, структура и условия. //Там же. - С. 152 - 158.
6. Крутецкий В.А. Психологические особенности младшего школьника. - //Там же. - С. 229 - 232.
7. Кулагина И.Ю., Коллюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ. ВУЗов. - М.: ТЦ «Сфера», 2001. - С. 254 - 280.
8. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1983. – 96 с.
9. Мир детства: Младший школьник. /Под ред. А.Г.Хрипковой; Отв. ред. В.В.Давыдов. - М.: Педагогика, 1988. - С. 6 - 10, 33 - 62, 115 -146, 178 -

190.

10. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Учебник для студ. вузов. - М.: Издательский центр "Академия", 1998. - С. 249 - 344.
11. Немов Р.С. Психология. Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 104 – 114; 171 - 179.
12. Практическая психология образования. /Под ред. И.В. Дубровиной: Учебник для студентов высших и средних специальных учебных заведений. -М.: ТЦ "Сфера", 1997. - С. 167-197.
13. Учебно-методические материалы по курсу: Школьник, его развитие и воспитание. М.: МГПИ им. В.И.Ленина, 1988. – 192 с.
14. Эльконин Д.Б. Психологические вопросы формирования учебной деятельности в младшем школьном возрасте. - Хрестоматия по возрастной психологии. Учебное пособие для студентов / Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Ин-т практической психологии, 1996. - С. 158 - 160.
15. Эльконин Д.Б. Психическое развитие в детских возрастах. Избранные психологические труды. /Под. ред. Д.И. Фельдштейна. - М.: Издательство «Ин-т практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1995. - С. 239 - 295.

Семінарське заняття 13

Тема: Психологічні особливості розвитку та формування особистості в підлітковому віці

План

1. Загальні особливості підліткового віку:
 - анатомо-фізіологічна перебудова організму і її вплив на особливості поведінки підлітка.
 - молодші й старші підлітки.
2. Розвиток пізнавальних процесів у підлітків.
3. Формування особистості в підлітковому віці.
4. Психологічні новотвори віку.
5. Проблема важковихованості в підлітковому віці.

Рекомендована література

- Основна - 1, 7, 8, 10, 12 До конспектування - 5, 6, 11. Додаткова - 2, 3, 4, 9.
1. Алферов А.Д. Психология развития школьников. Учеб. пособие по психологии. - Ростов н/Д.: изд-во "Феникс", 2000. - С. 113 - 138.
 2. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учеб. пособие для студ. вузов. - М.: Издательский центр "Академия", 1997. - С. 529 - 564.
 3. Возрастная и педагогическая психология: Учебник для студентов пед. ин-тов /Авторский кол-в. Под ред. А.В. Петровского - М: Просвещение, 1979. -С. 101 - 169.
 4. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособие для студентов

- пед. ин-тов / Автор. кол-в под ред. М.В.Гамезо и др. - М.: Просвещение, 1984. - С. 220 - 245.
5. Выготский Л.С. Динамика и структура личности подростка. //Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособ. для студентов /Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М: Институт практической психологии, 1996. - С. 232 - 237.
 6. Кон И.С, Фельдштейн Д.И. Отрочество как этап жизни и некоторые психолого-педагогические характеристики переходного возраста. //Там же. - С. 239 - 248.
 7. Кулагина И.Ю., Коллюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ. ВУЗов. - М.: ТЦ «Сфера», 2001. - С. 280 - 314.
 8. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Учеб. для студентов вузов. - М.: Издат. центр "Академия", 1998. - С. 345 - 419.
 9. Немов Р.С. Психология. Учебник для студентов высших, педаг. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - М.: Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 114 - 118, 181 - 202.
 - 10.Столяренко Л.Д. Основы психологии. - Ростов н/Д.: "Феникс", 2003. - С. 628 - 633.
 - 11.Фельдштейн Д.И. Особенности ведущей деятельности детей подросткового возраста. //Хрестоматия по возрастной психологии. Учебное пособие для студентов /Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Институт практической психологии, 1996. - С. 163 - 169.
 - 12.Фельдштейн Д.И. Особенности стадий развития личности на примере подросткового возраста. //Там же. - С. 248 - 259.

Змістовий модуль 5 ***Особливості розвитку дорослої людини***

Семінарське заняття 14 **Тема: Пізня юність (студентство)**

План

Питання для обговорення:

1. Соціально-психологічна адаптація в навчальній групі.
2. Мотиви навчальної діяльності студентів:
 - пізнавальна потреба;
 - мотив досягнення;
 - мотив афіліації;
 - потреба в самоствердженні.
3. Аналіз протиріч, які властиві студентському віку.
4. Основні придбання в розвитку молодих людей.
 - Практична частина. Знайомство з методиками вивчення мотиваційної сфери студентів.

Рекомендована література

Основна - 1, 2, 3, 5, 7. Додаткова - 4, 6, 8, 9.

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студентов вузов. - М.: Издательский центр "Академия", 1997. - С. 529 - 564.
2. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособие для студентов педагог. ин-тов /Под ред. М.В.Гамезо и др.- М., 1984. - С. 220 - 245.
3. Гамезо М.В., Герасимова В.С, Горелова Г.Г., Орлова Л.М. Возрастная психология: личность от молодости до старости: Уч. пос. - М.: Педаг. общ-во России, 2001. - С. 15 - 26.
4. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. - Ростов н/Д., 1996.
5. Немов Р.С. Психология. Учебник для студентов высших педагогич. учебных заведений. В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - М.: Гуманит. издат центр ВЛАДОС, 1997. - С. 114 – 119; 181 - 202.
6. Реан А.А. Проблемы и перспективы развития локуса контроля личности //Психолог, журнал. - 1998. Т. 19, № 4.
7. Столяренко Л.Д. Основы психологии. Учеб. пособие. - Ростов н/Д: Феникс, 2003. - С. 634 - 656.
8. Шемелюк І.Я. Короткий індекс самоактуалізації та шкала ясності Я-концепції як показники особистісної зрілості. - //Практична психологія та соціальна робота, 2000. - № 6 - С. 26 - 27.

Семінарське заняття 15

Тема: Особливості функціонування психічних явищ у зрілої людини

План

6. Любов та сім'я – головні сторони життя в молоді роки та дорослості.
7. Криза 30 років. Проблема смислу життя.
8. Професійна діяльність.
9. Криза 40 років. Корективи життєвого замислу.
10. Сучасні проблеми акмеології.

Семінарське заняття 16

Тема: Період геронтогенезу

План

6. Фактори, що обумовлюють старіння населення.
7. Різномірний характер процесу старіння психофізіологічних функцій.
8. Психологічні типи старих людей.
9. Соціальні аспекти старіння.
10. Феномен довготривалого життя.

Рекомендована література до семінарських занять 15, 16

Основна - 1, 3, 6, 7, 9. До конспектування 2. Додаткова - 4, 5, 8, 10.

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студ. вузов. – М.: Издат. центр “Академия”, 1997. - 704 с.
2. Анцыферова Л.И. Поздний период жизни человека: типы старения и возможности поступательного развития личности //Психолог, журнал. - 1996. - № 6.

3. Гамезо М.В., Герасимова В.С, Горелова Г.Г., Орлова Л.М. Возрастная психология: личность от молодости до старости: Уч. пос. - М.: Педаг. общ-во России, 2001. - С. 49 - 72.
4. Корсакова Н.К. Нейропсихология позднего возраста: обоснование концепции и прикладные аспекты //Вестник МГУ, 1996. - № 2. - С. 32 – 37.
5. Краснова О.В., Лидерс А.Г. Социальная психология старости. – М., 2002.
6. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ-тов высш. учеб. заведений. – М.: ТВ “Сфера”, 2001. – 464 с
7. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе: Учеб. пос. для вузов. – М.: Школьная Пресса, 2000. – 416 с.
8. Смит Э.Д. Стареть можно красиво: Руководство для пожилых, престарелых и тех, кто заботится о стариках: Пер с англ. - М., 1995.
9. Столяренко Л.Д. Основы психологии. - Ростов н/Д.: Изд-во "Феникс", 2003.
10. Шахматов Н.Ф. Психическое старение: счастливое и болезненное. - М., 1996.

Система оцінювання навчальної діяльності студентів на семінарських заняттях

Максимальна кількість балів, яку може отримати студент за роботу на семінарі – 5 балів. (Кількість балів за виконання індивідуального творчого завдання нараховується окремо)

0 балів	- відсутність на занятті з поважної чи неповажної причини* - відмова від відповіді на запитання за змістом теми;
1 бал	- фрагментарне відтворення незначної частини навчального матеріалу; - відтворення менше половини навчального матеріалу. - відсутність правильної відповіді на додаткові запитання або відмова від відповіді на них за умови в цілому правильної відповіді на одне з питань семінарського заняття.
2 бали	- демонстрація знань і розуміння основних положень навчального матеріалу з теми, - правильна, але недостатньо обґрунтована відповідь; - застосування вивченого матеріалу у стандартних умовах, самостійні висновки та узагальнення за змістом матеріалу семінарського заняття; - практичне завдання до заняття виконано частково;
3 бали	- відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак містить неточності; - відповідь на основне питання повна, логічна, змістовна, а на

	<p>додаткові питання містить певні неточності;</p> <p>- виконане студентом практичне завдання містить не грубі помилки, неточності.</p>
4 бали	<p>- правильна відповіді на всі теоретичні питання;</p> <p>- демонстрація знань з використанням додаткових літературних джерел, звертання до прикладів з повсякденного життя;</p> <p>- повна, але не достатньо обґрунтована та логічна відповідь на додаткові запитання за змістом теми</p>
5 балів	<p>- демонстрація глибоких, міцних знань;</p> <p>- аргументоване використання набутих знань у нестандартних ситуаціях, наявність власної точки зору на запропоновані для обговорення проблеми;</p> <p>- самостійний аналіз, оцінка, узагальнення навчального матеріалу;</p> <p>- повно, змістовно та логічно виконане практичне завдання.</p>
<p>* Студент, який пропустив семінарське заняття, має самостійно опрацювати навчальний матеріал з теми семінару, виконати усі види робіт, запропоновані у плані заняття та дати відповіді за його змістом під час індивідуального заняття. Правильні відповіді, що відображають знання студента оцінюються відповідною кількістю балів, зазначених у даній таблиці.</p>	

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ»

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студ. вузов. – М.: Издат. центр “Академия”, 1997. - 704 с.
2. Абрамова Г.С. Сборник задач по социальной психологии и психологии развития. Учебное пособие для студ. вузов. - М.: Изд. Центр “Академия”, 1999. – 144 с.
3. Адаптация организма подростков к учебной нагрузке. /Под ред. Д.В.Колесова. – М., 1987.
4. Актуальные проблемы возрастной и педагогической психологии. /Под ред. Ф.И.Иващенко, Я.Л.Коломинского. – Минск: Вышешая школа, 1980.
5. Алфёров А.Д. Психология развития школьников: Уч. пособ. по психологии. – Ростов н/Д: Изд-во “Феникс”, 2000. – 384 с.
6. Баженов В.Г. Воспитание педагогически запущенных подростков. – К.: Рад. Школа, 1986.
7. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. - М.: Просвещение, 1968.

8. Бочаров В.В. Антропология возраста: Учебное пособие. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2001. - 196 с.
9. Бурменская Г.В. Типологический подход в возрастной психологии развития (Пробл. онтогенеза индивидуальн. различий) //Вестник МГУ, 2000. - № 4. - С. 3 – 19.
10. Валитова И.Е. Психология развития ребенка дошкольного возраста: Задачи и упражнения: Учеб. пособие. – Мн.: Університэцкае, 1997. –160 с.
11. Вартанова И.И. К проблеме диагностики мотивации //Вестник МГУ, 1998.-№ 2. -С. 80–87
12. Вартанова И.И. К проблеме мотивации учебной деятельности //Вестник МГУ, 2000. - № 4. - С. 33 – 41.
13. Венгер А.Л., Цукерман Г.А. Психологическое обследование младших школьников. – М.: Изд-во ВЛАДОС –ПРЕСС, 2001. – 160 с.
14. Венгер А.Л. Старший дошкольник //Дошкольное воспитание, 1994. - № 1.
15. Возрастная и педагогическая психология: Учебник для студ. пед. ин-тов. /Под ред. А.В.Петровского. – М.: Просвещение, 1979. – 288с.
16. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов. /Автор. кол-в под ред. М.В.Гамезо и др. – М.: Просвещение, 1984.
17. Волков Б.С., Волкова Н.В. Детская психология в задачах и ответах. – М.: Тривола, 1996. – 156 с.
18. Волков Б.С., Волкова Н.В. Детская психология. Психическое развитие ребенка до поступления в школу. – М., А., П., О., 1994. – 84 с.
19. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. - СПб.: Изд-во “Союз”, 1997 – 96 с.
20. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. - СПб.: Изд-во “Союз”, 1997. – 224 с.
21. Выготский Л.С. Лекции по психологии. - СПб.: СОЮЗ, 1997. – 144 с.
22. Выготский Л.С. Психология развития человека. – М.: Изд-во Смысл, 20004 – 1136 с.
23. Гамезо М.В., Герасимова В.С., Горелова Г.Г., Орлова Л.М. Возрастная психология: личность от молодости до старости: Учебное пос. – М.: Педаг. общ-во России, 2001. – 272 с.
24. Джеймс У. Беседы с учителями о психологии. – М.: Изд-во “Совершенство”, 1998.–160с
25. Детская и подростковая психотерапия /Под ред.Д.Лайна, Э.Миллера. – СПб.: Питер, 2001. – 448 с.
26. Заброцький М.М. Вікова психологія: Навч.посіб. – К.: МАУП, 1998. - 92 с.
27. Загальна, вікова і педагогічна психологія: Практикум /За ред. Д.Ф.Ніколенка. – К., 1980.
28. Зеньковский В.В. Психология детства. - М.: Издат.центр “Академия”, 1996. – 352 с.

29. Кон И.С. Психология старшеклассника. – М.: Просвещение, 1982.
30. Кон И.С. Психология юношеского возраста. - М.: Просвещение, 1979.
31. Корсакова Н.К. Нейропсихология позднего возраста: обоснование концепции и прикладные аспекты //Вестник МГУ, 1996. - №2. - С. 32 – 37.
32. Краснова О.В., Лидерс А.Г. Социальная психология старости. – М., 2002.
33. Крайг Г. Психология развития. – 992 с.
34. Кулагина И.Ю., Коллюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ-тов высш. учеб. завед.–М.: ТВ “Сфера”, 2001.–464 с
35. Люблинская А.А. Детская психология. Учеб. пособ. для студ-тов пед. ин-тов. - М.: Просвещение, 1971 – 415 с.
36. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1983. – 96 с.
37. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Уч-к для студ. Вузов.- М.: Изд. Центр “Академия”,2002.- 456 с
38. Мясоїд П.А. Проблема психології розвитку //Вестник МГУ, 1999. - № 1. - С. 3 - 11.
39. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. –М.: Тривола, 1995.–360 с
40. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. – СПб.: Изд-во “Союз”, 1997. –256 с.
41. Практикум по возрастной психологии: Учеб. пособие /Под ред. Л.А.Головей, Е.Ф.Рыбалко. – СПб.: Речь, 2005. – 688 с.
42. Практикум по возрастной и педагогической психологии: Для студ. сред. пед. учеб. заведений. /Авт.- сост. Е.Е.Данилова; Под ред. И.В.Дубровиной. – М.: Издат. центр «Академия», 1998. - 160 с.
43. Практикум по возрастной и педагогической психологии: Учеб. пособие для студ-тов пед. ин-тов. /Под ред. А.А.Щербакова. – М.: Просвещение, 1987. - 255 с.
44. Практическая психология образования. /Под ред. И.В.Дубровиной: Учебник для студентов высш. и средн. спец. учеб. завед. – М.: Т.Ц. ”Сфера”, 1997. – 528 с.
45. Психология дошкольника. Хрестоматия /Сост. Г.А.Урунтаева. – М.: Изд. Центр “Академия”, 1997. - 384 с.
46. Развитие общения у дошкольников /Под ред. А.В.Запорожца, М.И.Лисиной. – М.: Педагогика, 1974. – 288 с.
47. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология. – СПб.: Питер, 2001. – 224 с.
48. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе: Учеб. пос. для вузов. – М.: Школьная Пресса, 2000. – 416 с.
49. Сьюзан К. Групповая психотерапия подростков. – СПб.: Питер, 2002–224с.

50. Урунтаева Г.А. Дошкольная психология: Учебное пособие для уч-ся средн. педагогич. учебн. заведений. – М.: Издательск. центр “Академия”, 1996. – 336 с.
51. Учебно-методические материалы по курсу: Школьник, его развитие и воспитание. М.: МГПИ им. В.И.Ленина, 1988. – 192 с.
52. Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособие для студентов /Сост. Л.М.Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. – М.: Институт практической психологии, 1996. – 304 с.
53. Худик В.А. Психологическая диагностика детского развития: Методы исследования. – К.: Освіта, 1992. – 220с.
54. Шахова И.П. Практикум по лабораторным работам курса “Возрастная психология”. – М.: Моск. психол.-соц. ин-т; Воронеж: Изд-во НПО “МОДЭК”, 2002. – 144 с.
55. Эльконин Д.Б. Психическое развитие в детских возрастах. Избранные психологические труды. /Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М.: Изд-во “Институт практической психологии”, Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1995. – 416 с.

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України
29 березня 2012 року № 384
Форма № Н - 3.04

Маріупольський державний університет
Кафедра практичної психології

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до організації СРС з навчальної дисципліни
«Вікова психологія»
для студентів денної та заочної форми навчання
6.030103 - Практична психологія
Факультет філології та масових комунікацій

Маріуполь, 2016

Методичні рекомендації до організації СРС з навчальної дисципліни
«**Вікова психологія**» для студентів 2,3 курсу 6.030103 - Практична
психологія

Розробник: професор, доктор психологічних наук Швалб Ю.М.

Методичні рекомендації затверджені на засіданні кафедри практичної
психології

Протокол від “ _____ ” _____ 20__ року № _____

Завідувач кафедри практичної психології _____ (Варава Л.А.)

“ _____ ” _____ 20__ року

© МДУ, 2016 рік

© МДУ, 2016 рік

ПЕРЕДМОВА

В методичних рекомендаціях представлені основні теоретичні положення, комплексу навчально-методичного забезпечення до кожної теми курсу, методичні рекомендації по підготовці і виконанню семінарських занять. Викладено основні поняття курсу, завдання для самоконтролю, список обов'язкової та рекомендованої літератури для вивчення дисципліни.

Основою для розробки представлених методичних рекомендацій стала робоча програма навчальної дисципліни «Вікова психологія» для студентів 2, 3 курсів за напрямом підготовки 0301 Соціально-політичні науки, спеціальністю «Практична психологія», розроблена на викладачами кафедри що відображає сучасні досягнення світового і вітчизняного знання у галузі вікової психології.

Курс "Вікова психологія" спрямований на виклад закономірностей та динаміки психічного розвитку людини в онтогенезі. Формування знання із умов і механізмів розвитку людини протягом життя (становлення особистості, її соціалізація, адаптація до миру у всілякі періоди - критичні, сенситивні, стабільні).

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів над вивченням тем курсу є обов'язковою умовою успішного засвоєння змісту дисципліни.

Самостійна робота передбачає:

- * ознайомлення з програмою і методичними вказівками щодо всіх тем курсу;
- * підбір основної і додаткової навчальної літератури;
- * систематичне вивчення навчальних посібників із кожної теми курсу;
- * знайомство з книгами, журналами („Вопросы психологии”, „Психологический журнал”), брошурами, статтями в газетах, що присвячено проблемам вікової психології;
- * придбання навичок розв'язання психологічних задач і розвиток умінь аналізувати власні вчинки та дії інших людей.

Контроль за виконанням самостійної роботи здійснюється шляхом перевірки конспектів студентів; розв'язання психологічних задач і аналізу життєвих ситуацій, співбесіди під час індивідуальних занять та консультацій; перевірки підсумкової контрольної роботи.

Самоперевірка студентами власних знань може бути здійснено за допомогою відповідей на контрольні запитання, які подано до кожної теми та тестів самоконтролю.

Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Змістовий модуль 1

Предмет, методи, основні категорії вікової психології

Теми 1, 2. Предмет, історія становлення та сучасні задачі вікової психології

Методологічні принципи та методи вікової психології.

1. Зв'язок ВП з іншими галузями наукових знань.
2. Теоретичне й практичне значення вікової психології.
3. Специфіка впровадження загальнопсихологічних та спеціальних методів у вікову психологію й вимоги до їхнього застосування.

Питання й завдання для самоперевірки знань.

1. У чому полягає специфіка наукового методу пізнання світу стосовно формування картини світу в житейському пізнанні?
2. З яких основних розділів складається дослідницький цикл у віковій психології? Яка послідовність та процедура використання різних методів?
3. Зверніться до основних ідей гуманістичної психології. Яке значення для всебічного розвитку особистості мають теоретичні положення, що висуваються представниками цього напрямку?
4. Яке значення мала постанова ЦК ВКПб «О педологических извращениях в системе Наркомпроса»?
5. Які переваги та обмеження лонгитюдного метода та метода «поперечних» зрізів?

6. Які особливі вимоги висуваються до методу експерименту у віковій психології?
7. Про який метод психології йдеться в наступному визначенні.
Це короткочасне стандартизоване випробування, якому піддають людину, щоб виявити у неї наявність і ступінь вираження певних якостей (властивостей). Чи є цей метод популярним у віковій психології?
11. Вставити пропущені слова у визначенні тих основних вимог, яких необхідно дотримуватися при проведенні спостереження.
До методу спостереження висувається ряд вимог: до початку спостереження потрібно чітко сформулювати ...; виходячи з ... скласти ... спостереження; продумати ... його здійснення. Спостереження проводиться таким чином, щоб дитина ... про істинні цілі спостереження. Спостереження повинно здійснюватися
12. Які актуальні практичні та теоретичні задачі можуть вирішуватись на основі знань вікової психології в різних сферах життя людини?

Рекомендована література

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – М.: Изд-во „Ин-т практической психологии”, Воронеж: НПО „МОДЭК”, 1996. – 384 с.
2. Басов М.Я. Проблема развития человека //Хрестоматия по возрастной психологии. Учебное пособие для студентов /Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Ин-т практич. психологии, 1996. - С. 8 - 17.
3. Зеньковский В.В. Психология детства. – М.: Академия, 1996. – С. 11 - 25.
4. Логинова Н.А. Развитие личности и её жизненный путь //Психология личности в трудах отечественных психологов /Под ред. Л.В.Куликова. – СПб.: Питер, 2001. – С. 238 – 246.
5. Немов Р.С. Психология. Учебник для студ. высш. пед. учеб. завед. – М.: Просвещение: ВЛАДОС, 1995. - Кн. 2. Психология образования. – С. 7 – 14.
6. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. – М.: Тривола, 1995. – С. 13 – 44.
7. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология. – СПб.: Питер, 2001. – С. 9 - 224 с.

Тема 3. Системний підхід до вивчення вікового розвитку (7 годин).

- a. Хронологічні закономірності вікового розвитку.
- b. Структурно-динамічні характеристики вікового розвитку.
- c. Різні аспекти розвитку, їхня специфіка.
- d. Роль діяльності й спілкування в психічному розвитку.

Питання й завдання для самоперевірки знань з теми.

1. У чому виражається системний підхід у вивченні предмету вікової психології та розумінні онтогенезу індивидної організації людини?
2. Закон структуро відтворювання - один з основних законів онтогенезу. У чому полягає його сутність?

3. За якими зовнішніми виявами особистості можна робити висновок про рівень її розвитку та суспільну свідомість?
4. Що нового привносить мікро віковий аналіз до розуміння характеру розвитку психофізіологічних функцій в дошкільний, шкільний та дорослий періоди життя?
5. Яке співвідношення біологічного та соціального в розвитку психіки за якими ознаками можна судити про ступінь соціальної зрілості людини як особистості та суб'єкту пізнання й спілкування?
6. Чи можна прискорити психічний розвиток особистості?
7. Чи є вірним наступне твердження?
Індивідом народжуються, особистістю стають, індивідуальність відстоюють, захищають, доводять.
9. До якого поняття слід звернутися, щоб речення набуло своєї завершеності?
Джерелом активності особистості є її

Рекомендована література

1. Возрастная и педагогическая психология: Учебник для студ. пед. ин-тов. /Под ред. А.В.Петровского. – М.: Просвещение, 1979. – С. 33 – 36.
2. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов. /Автор. кол-в под ред. М.В.Гамезо и др. – М.: Просвещение, 1984. С. 55 – 62.
3. Митькин А.А. На пути к системной психологии развития //Психологический журнал, 1997. - Т. 18. - № 3. - С. 3 - 12.
4. Мясоід П.А. Проблема психології розвитку //Вестник МГУ, 1999. - № 1. - С. 3 - 11.
5. Немов Р.С. Психология. Учебник для студ. высш. пед. учеб. завед. – М.: Просвещение: ВЛАДОС, 1995. - Кн. 2. – С. 27 – 31.
6. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология. – СПб.: Питер, 2001. – С. 52 – 98.
7. Рыбалко Е.Ф. О системном подходе в возрастной психологии //Экспериментальная и практическая психология. 1975. - №6.

Змістовий модуль 2

Зарубіжні та вітчизняні теорії розвитку

Тема 4: Періодизації життєвого шляху людини.

1. Точки зору на процес розвитку: непереривна та дискретна.
2. Емпірична та теоретична періодизації розвитку.

Питання й завдання для самоперевірки знань з теми.

1. Як відрізнити періоди дитинства та стадії розвитку?
2. Укажіть, в яких випадках, наведених нижче, мова йде про періоди, а в яких - про стадії розвитку дитини:
 - а) На першому році навчання в школі помітно розвивається мовлення дитини. Вона спочатку освоює літери, потім навчається читати слова, а під кінець року - цілі речення.

б) Спостереження за іграми дітей дошкільного віку показують, що вони поступово змінюються за змістом, структурою, організацією. При цьому деякі семирічні діти, які нещодавно надійшли в дитячий садок, грають часом гірше, більш примітивно, ніж п'ятирічні, що відвідують дитячий садок 2-3 роки.

в) Надійшовши в школу, дитина починає нове життя.

3. У чому полягає проблема науково обґрунтованого критерію періодизації?

4. Чи є взаємозв'язок між навчанням та сенситивними періодами розвитку психіки. Якщо так, який він?

5. Що таке провідна діяльність, визначите її для кожного періоду життя.

Рекомендована література

1. Выготский Л.С. Психология развития ребёнка. – М.: Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2005. – С. 5 - 21.
2. Белоус В.В. Опыт разработки интегративной психологии развития //Вопросы психологии, 1998. - № 2. - С. 10 - 17.
3. Бочаров В.В. Антропология возраста: Учебное пособие. – СПб.: Изд-во С.-Петербург. Ун-та, 2001. - 196 с.
4. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Авторский кол-в. Под ред. М.В.Гамезо и др. - М: Просвещение, 1984. - С. 55 - 62.
5. Выготский Л.С. Психология развития ребёнка. – М.: Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2005. – С. 5 - 21.
6. Гамезо М.В., Герасимова и др. Возрастная психология: личность от молодости до старости: Уч. пос. - М: Пед. общ-во России, 2001. - С. 94 – 96
7. Митькин А.А. На пути к системной психологии развития //Психологический журнал, 1997. - Т. 18. - № 3. - С. 3 - 12.
8. Мясоед П.А. Системно-деятельный подход в психологии развития //Вопросы психологии, 1999. - № 5. - С. 90 - 99.
9. Немов Р.С. Психология. Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 27 - 31.
10. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе: Учеб. пос. для вузов. – М.: Школьная Пресса, 2000. – 416 с.

Теми 5 – 8. Теорії розвитку зарубіжних дослідників

1. Розвиток лібідо та сексуальна організація в теорії З.Фрейда.
2. Подальший розвиток теорії Ж.Піаже в працях П.Леоне, Р.Кейса.
3. Поняття «епігенетичний ансамбль» в теорії Е.Еріксона.
4. Порівняльний аналіз підходів до розвитку психіки дитини в концепціях Е.Еріксона, А.Валлона, Л.Кольберга, Дж.Брунера та ін.

Питання й завдання для самоперевірки знань.

1. Які етапи в розвитку особистості виділяються в концепції Е.Еріксона? Що таке критичні періоди або кризи в розвитку особистості?
 2. Про який напрям у психології йдеться? Вставте пропущені слова
..... пов'язаний з теорією ..., згідно з якою в психічній діяльності особистості переважають підсвідомі, інстинктивні спонукання. Весь розвиток особистості представники цього напрямку виводили з двох вроджених інстинктів: продовження роду і збереження життя. На їхні стихійні й неконтрольовані прояви суспільство накладає ... В результаті цього вони ... у сферу підсвідомого і сублімуються (заміщуються) дозволеною суспільством діяльністю.
 3. Історія психології показує, що пояснювальні схеми психічного розвитку людини вона запозичила з біології (натуралізм), із соціології (соціоморфізм), з біології й соціології (теорії конвергенції), з біології й логіки (генетична психологія Ж.Піаже).
Чому в психології так стійки запозичення понятійного апарату з інших наук? Чи повинна психологія виробити свій понятійний апарат онтогенезу суб'єктивної реальності людини? Чи можуть у цьому понятійному апараті використовуватися категорії інших наук?
 4. У чому Ви бачите достоїнство міжкультурних досліджень у психології розвитку?
 5. Дитячий психолог Л.Ф.Обухова так оцінює вплив теорії конвергенції на сучасну психологію: ««Это самая распространенная концепция в современной психологии, она соответствует здравому смыслу: «яблоко от яблони недалеко падает» и «с кем поведешься, от того и наберешься». До сих пор психологи продолжают взвешивать два этих фактора. Все современные теории отличаются друг от друга только тем, как они трактуют взаимодействие наследственности и среды, созревания и научения, биологии и культуры, врожденных и приобретенных способностей в ходе психического развития».
- Чому в сучасній західній психології настільки привабливі теорії двох чинників психічного розвитку? У чому полягає методологічна неспроможність цих теорій?

Рекомендована література

1. Брантье Жан Клод. Беседы с Жаном Пиаже //Психологический Журнал. 2000 - №2. – С. 138 – 144.
2. Брунер Дж. Торжество разнообразия: Пиаже и Выготский //В.П. 2001. - №4. – С. 3 – 13.
3. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов /Авторский кол-в. Под ред. М.В.Гамезо и др. - М: Просвещение, 1984. - С. 55 - 62.
4. Люблинская А.А. Детская психология. Учеб. пособ. для студ-тов пед. ин-тов. - М.: Просвещение, 1971 – 415 с.

5. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. –М.: Тривола, 1995. – 360 с.
6. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. – СПб.: Изд-во “Союз”, 1997. – 256 с.
7. Немов Р.С. Психология. Учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений. В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 31 - 42.
8. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе: Учеб. пос. для вузов. – М.: Школьная Пресса, 2000. – С. 35-71.
9. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции. - М.: Наука, 1989. - С. 203 - 228.

Теми 9-10. Підходи вітчизняних психологів до рішення проблеми розвитку

1. Періодизація розвитку особистості з позицій соціальної психології (за А.В.Петровським).
2. Етапи соціального розвитку індивіда в періодизації Д.І.Фельдштейна.

Питання й завдання для самоперевірки знань.

1. Чому натуралістичні теорії й теорії двох чинників не отримали широкого визнання у вітчизняній віковій психології?
2. Обґрунтуйте положення, що марксистське розуміння людини як сукупності суспільних відносин не охоплює всього багатства проявів людської сутності.
3. Чому в наш час так актуальні погляди Л.С.Виготського на процес психічного розвитку дитини для практики освіти?
4. У чому схожість і в чому розходження періодизацій психічного розвитку Л.С.Виготського і Д.Б.Ельконіна, З.Фрейда й Е.Еріксона?

Рекомендована література

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студ. вузов. – М.: Издат. центр “Академия”, 1997. - 704 с.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. - М.: Просвещение, 1968.
3. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. - СПб.: Изд-во “Союз”, 1997. – 224 с.
4. Выготский Л.С. Психология развития человека. – М.: Изд-во Смысл, 20004 – 1136 с.
5. Люблинская А.А. Детская психология. Учеб. пособ. для студ-тов пед. ин-тов. - М.: Просвещение, 1971 – 415 с.
6. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Уч-к для студ. Вузов.- М.: Изд. Центр “Академия”, 2002.- 456 с

7. Обухова Л.Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. –М.: Тривола, 1995. – 360 с
8. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе: Учеб. пос. для вузов. – М.: Школьная Пресса, 2000. – С. 72-116
9. Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособие для студентов /Сост. Л.М.Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. – М.: Институт практической психологии, 1996. – 304 с.

Змістовий модуль 3

Особливості розвитку дитини від народження до вступу до школи

Теми 11 - 13. Особливості розвитку дитини переддошкільного віку

1. Особливості вищої нервової діяльності дитини у ранньому дитинстві як основа формування деяких рис характеру.
2. Спрямованість та активність особистості перед дошкільника (потреби та ранні форми пізнавальної діяльності, потреби та активність у спілкуванні, формування навичок).

Питання й завдання для самоперевірки знань.

1. Які з безумовних рефлексів немовляти зберігаються і які видозмінюються з розвитком дитини? Яким чином? При яких умовах? Які зникають? Чому?
2. Що таке «комплекс пожвавлення»? Яка роль дорослого на цьому етапі розвитку дитини?
3. Сашкові (9 міс.) дуже подобається викидати іграшки з ліжка або манежу. Просмикуючи іграшки в отвори сітки ліжечка або просовуючи їх між стійками манежу, Сашко випускає їх з рук: падають колечка, каченя, брязкальце й т.д.
4. Мама постійно піднімає іграшки й кладе їх у ліжечко або манеж. А син дістає їх і знову кидає на підлогу.
5. Як повинна поводитися мама в даній ситуації? Який вид мислення розвивається в малюка при подібних діях з іграшками, предметами?
6. У якій послідовності розвивається мовлення маляти? З яких причин може відбутися затримка мовленнєвого розвитку дитини?
7. У чому значення такого фактору психічного розвитку дитини, як оволодіння прямою ходою?
8. Півторарічна дитина, довідавшись звукосполучення «кс», яким вона, наслідуючи дорослим, називала свою пухнату кішку, згодом стала цим же словом називати пухову хустку матері, хутрянний комір на пальто батька й навіть дідусеву сиву бороду. Поясніть фізіологічний механізм цього явища.

Рекомендована література

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студ. вузов. – М.: Издат. центр “Академия”, 1997. – С. 394 - 449; 451 – 466.
2. Венгер А.Л., Мухина В.С. Психология: Учеб. пос. для уч-ся педучилищ по спец-ти «Дошкольное восп.». – М.: Просвещение, 1988. – Гл. 4, 9, 14, 18.
3. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. - СПб.: Изд-во “Союз”, 1997. – С. 40 – 144; 145 – 196.
4. Выготский Л.С. Психология развития человека. – М.: Изд-во Смысл, 20004 – 1136 с.
5. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – М.: Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2005. – С. 133 - 179.
6. Гарбузов В.И. От младенчества до отрочества. – Л.: «Интерполиграфцентр» ЛО СФК, 1991. – С. 46 – 76.
7. Зеньковский В.В. Психология детства. - М.: Изд.ц.“Академия”, 1996.– С. 76 – 122.
8. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Уч-к для студ. вузов.- М.: Изд. Центр “Академия”, 1998. – С. 100 – 120; 120 – 165.
9. Немов Р.С. Психология. Учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. – М.: Просвещение: ВЛАДОС, 1995. - Кн. 2. Психология образования. – С. 48 – 63; 65 – 77; 146 – 156.
10. Урунтаева Г.А. Дошкольная психология: Учебное пособие для уч-ся средн. педагогич. учебн. заведений. – М.: Изд. центр “Академия”, 1996. – С. 28 – 34; 34 – 35.
11. Эльконин Д.Б. Психическое развитие в детских возрастах. Избранные психологические труды. /Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М.: Изд-во “Институт практической психологии”, Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1995. – С. 46 – 51; 87 – 100.

Тема 14. Дошкільне дитинство

1. Увага та уява дошкільника..
2. Продуктивні види діяльності в дошкільному віці (малювання, аплікація, конструювання).

Питання й завдання для самоперевірки знань.

1. Назвіть основні детермінанти, що визначають різноманіття та складність психічного розвитку дошкільника.
2. Визначте провідну психічну форму, з якою пов’язана своєрідність дошкільного періоду; у чому проявляється її вплив на розвиток інших психічних утворень?
3. При вивченні продуктів образотворчої діяльності дитини зверніть увагу на те, чи однакова цінність дитячих малюнків у наступних випадках:
А) дитина робить малюнки за прямою вказівкою експериментатора;
Б) дитина робить малюнки в результаті самостійної діяльності, особливо за власним задумом.

Що виявляється в першому і другому випадках за допомогою методу спостереження?

4. Вихователь поставив Олені (5 років 1 міс.) такі питання:

А) Чи умієш ти бавитися ляльками?

Б) Чи любиш ти ляльок?

В) Чи справедливо ти поступаєш у грі?

Чи можна за відповідями на ці питання судити про те, яка дитина насправді?

5. Чому свята викликають велике збудження в п'яти, шестирічних дітей і залишають зовсім спокійними двох -, трирічних малюків? Як пояснити цей факт особливостями нервової діяльності дітей?

Рекомендована література

1. Арановская -Дубовис Д.М., Заика Е.Б. Идеи А.В.Запорожца о развитии личности дошкольника //вопросы психологии, 1995. - № 5. – С. 87 – 99.
2. Венгер А.Л., Мухина В.С. Психология: Учеб. пос. для уч-ся педучилищ по спец-ти «Дошкольное воспитание». – М.: Просвещение, 1988. – С. 134 – 161.
3. Волков Б.С., Волкова Н.В. Детская психология. Психическое развитие ребенка до поступления в школу. – М., А., П., О., 1994. – 84 с.
4. Годовикова Д.Б.Общение со взрослыми и познавательная активность детей //Психология дошкольника. Хрестоматия /Сост. Урунтаева Г.А.. – М.: Изд. центр “Академия”, 1997. – С. 25 – 34.
5. Кравцова Е.Е. Психологические новообразования дошкольного возраста // вопросы психологии, 1996. - № 6. – С. 64 – 76.
6. Лисина М.И. Общение со взрослыми у детей первых семи лет жизни //Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособие для студентов /Сост. Л.М.Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. – М.: Институт практической психологии, 1996. – С. 136 – 143.
7. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Уч-к для студ. вузов.- М.: Изд. Центр “Академия”, 1998. – С. 167 – 177.

Змістовий модуль 4

Особливості розвитку дитини в шкільні роки

Теми 15 - 17: Психічний розвиток у шкільні роки

1. Об'єктивна та суб'єктивна готовність до шкільного навчання.
2. Психологічна характеристика навчальної діяльності:
 - структура навчальної діяльності;
 - особливості процесу засвоєння знань;
 - мотивація навчання;
 - методи заохочення й покарання.
3. Акцентуації характеру та їх вплив на поведінку підлітка.
4. Порівняльна характеристика особливостей розвитку когнітивної сфери у молодшому, середньому та старшому шкільному віці.

5. Особливості спілкування з батьками, вчителями, однокласниками.

Питання й завдання для самоперевірки знань.

1. Які види мотивації знаходяться в основі навчально-пізнавальної діяльності?
2. Яка специфічна дія загальних законів онтогенезу в віковій динаміці психофізіологічних функцій школяра?
3. Що означає «комплекс дорослості» і в якому віці він виникає?
4. Які особистісні структури інтенсивно формуються в шкільний період?
5. У чому полягає специфіка спілкування учня та вчителя?
6. Який психологічний вплив має педагогічна оцінка?
7. Що означає індивідуальний підхід? Чому потрібний індивідуальний підхід до учнів? У яких випадках він необхідний?
8. Що таке функціональна асиметрія головного мозку? Як урахувати розходження в сприйнятті учнями навчального матеріалу?
9. Що таке духовність? Якими засобами розташовує школа для розвитку **духовності у дітей?**
10. Поміркуйте, в чому полягає виховальне значення діяльності взагалі й учбової діяльності зокрема?

Рекомендована література

1. Абрамова Г.С. Практикум по возрастной психологии: Учеб. пос. для студ. вузов. – М.: Изд. центр „Академия”, 1997. – С. 491 – 528.
2. Алферов А.Д. Психология развития школьников. Учеб. пособие по психологии. - Ростов н/Д.: Изд-во «Феникс», 2000. - С. 102 – 112; 113 – 138.
3. Выготский Л.С. Динамика и структура личности подростка. //Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособ. для студентов /Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна.- М: Институт практической психологии, 1996. - С. 232 - 237.
4. Давыдов В.В. Психологические проблемы обучения младших школьников. //Там же. - С. 160 – 163.
5. Кон И.С. Психология старшеклассника. // Там же. - С. 259 – 266.
6. Кон И.С, Фельдштейн Д.И. Отрочество как этап жизни и некоторые психолого-педагогические характеристики переходного возраста. // Там же. - С. 239 - 248.
7. Мир детства: Младший школьник. /Под ред. А.Г.Хрипковой; Отв. ред. В.В.Давыдов. - М.: Педагогика, 1988. - С. 6-Ю, 33 - 62, 115 -146, 178 - 190.
8. Мудрик А.В. Современный старшеклассник. - //Хрестоматия по возрастной психологии. Учеб. пособие для студентов /Сост. Л.М. Семенюк. Под ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Ин-т практич. психологии, 1996. - С. 266 - 275.
9. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Уч-к для студ. вузов.- М.: Изд. Центр “Академия”, 1998. – С. 251 – 346.

10. Немов Р.С. Психологія. Учебник для студентів вищ. пед. учеб. заведень. В 3 кн. Кн. 2. Психологія освіти. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - С. 104 – 111; 114 – 119; 171 – 179; 181 - 202.
11. Эльконин Д.Б. Психологічні питання формування навчальної діяльності в молодшому шкільному віці. //Хрестоматія по віковій психології. Учеб. посібник для студентів / Сост. Л.М. Семенюк. Під ред. Д.И.Фельдштейна. - М.: Ін-т практич. психології, 1996. - С. 158 - 160.
12. Эльконин Д.Б. Психічне розвиток в дитячих віках. Вибрані психологічні твори. /Під ред. Д.И. Фельдштейна. – М.: Изд-во “Інститут практичної психології”, Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1995. – С. 239 - 295.

Змістовий модуль 5

Особливості розвитку дорослої людини

Тема 18: Пізня юність

1. Рефлексія як системостворююча особистісна властивість в юності.
2. Розходження в прояві кризи юності у юнаків, які вчаться й працюють.
3. Протиріччя, які властиві студентському віку.

Тема 19: Особливості функціонування психічних явищ у зрілої людини (3 години)

1. Визначення рубежів дорослості та зрілості.
2. Варіанти та фази розвитку професіонала (за Є.А Клімовим)
3. Пізнавальні інтереси, що не пов'язані з професійною діяльністю.

Тема 20: Період геронтогенезу (5 годин)

1. Соціальні аспекти старіння.
2. Індивідуальний характер змін у період старіння.
3. Спілкування як провідна діяльність у старечих людей. Особливості спілкування та взаємовідносини з дітьми, онуками.

Питання й завдання для самоперевірки знань за темами 18-20.

1. Які шляхи розвитку дорослої людини визначено в навчальній літературі? Чи відображають вони психологічні закономірності та особливості розвитку . що мають місце в реальному житті, як Ви вважаєте
2. З якими проблемами зітхаються молоді люди після вступу до шлюбу?
3. Які етапи в періодизації професійного шляху виділяють вітчизняні та зарубіжні психологи (Є.О Клімов, Хейвігхерст тощо)?
4. Які можливі шляхи вирішення професійної кризи молодості?
5. У чому є користь контактів між людьми різних поколінь (юнаків, молоді, людей похилого віку тощо)?
6. Коли виник термін геронтологія, що він означає? Чим відрізняється від нього термін геронтопсихологія?
10. Як ви вважаєте, чому у свідомості значної частини населення затвердилась думка, що стара людина – це хвора, немощна людина?
11. Назвіть чинники, що протистоять інволюційним процесам у періоди похилого та старечого віку.

12. Чому, на ваш погляд жінки старечого віку легше адаптуються до нової соціальної ситуації розвитку?

Список рекомендованої літератури

1. Анцыферова Л.И. Поздний период жизни человека: типы старения и возможности поступательного развития личности //Психолог. журнал. - 1996. - № 6.
2. Гамезо М.В., Герасимова В.С, Горелова Г.Г., Орлова Л.М. Возрастная психология: личность от молодости до старости: Уч. пос. - М.: Педаг. общ-во России, 2001. - С. 26 – 72; 94 – 96.
3. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. - СПб.: Питер, 2002.
4. Кулагина И.Ю., Коллюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Уч. пос. для студ-тов высш. учеб. заведений. – М.: ТВ “Сфера”, 2001. – С. 363 – 400; 400 – 436.
5. Маркова А.К. Психология профессионализма. - М., 1996.
6. Массен и др. Развитие личности в среднем возрасте //Психология личности. Тексты. - М., 1982. С. 182 – 186.
7. Пиняева С.Е., Андреев Н.В. Личностное и профессиональное развитие в период зрелости //Вопросы психологии. 1998. № 2. С. 3 - 10.
8. Смит Э.Д. Стареть можно красиво: Руководство для пожилых, престарелых и тех, кто заботится о стариках: Пер с англ. - М., 1995.
9. Степанова Е.И. Психология взрослых - основа акмеологии. СПб., 1995.
10. Ханна Т. Искусство не стареть. (Как вернуть гибкость и здоровье): Пер. с англ. - СПб., 1996. (Серия «Исцели себя сам»).
11. Шахматов Н.Ф. Психическое старение: счастливое и болезненное. - М., 1996.

ОЦІНЮВАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Знання студентів, які вони здобули шляхом самостійного опрацювання, оцінюються в ході співбесіди на індивідуальних заняттях за 3-бальною шкалою за такими критеріями:

0 балів	- відмова від відповіді на запитання за змістом теми; - фрагментарне відтворення незначної частини навчального матеріалу або відтворення менше половини навчального матеріалу; - відсутність правильної відповіді на додаткові запитання або відмова від відповіді на них.
1 бал	- демонстрація знань і розуміння основних положень навчального матеріалу з теми; - правильна, але недостатньо обґрунтована відповідь; - відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак містить неточності.
2 бали	- демонстрація глибоких, міцних знань; - аргументоване використання набутих знань у нестандартних ситуаціях; - самостійний аналіз, оцінка, узагальнення навчального матеріалу; - повна та логічна відповідь на додаткові запитання за змістом теми.

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України
29 березня 2012 року № 384
Форма № Н - 3.04

Маріупольський державний університет
Кафедра практичної психології

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до виконання ІНДЗ з навчальної дисципліни
«Вікова психологія»
для студентів денної та заочної форми навчання
6.030103 - Практична психологія
Факультет філології та масових комунікацій

Маріуполь, 2016

Методичні рекомендації до виконання ІНДЗ з навчальної дисципліни
«**Вікова психологія**» для студентів 2,3 курсу 6.030103 - Практична
психологія

Розробник: професор, доктор психологічних наук Швалб Ю.М.

Методичні рекомендації затверджені на засіданні кафедри практичної
психології

Протокол від “ _____ ” _____ 20__ року № _____

Завідувач кафедри практичної психології _____ (Варава Л.А.)

“ _____ ” _____ 20__ року

© МДУ, 2016 рік

© МДУ, 2016 рік

ПЕРЕДМОВА

В методичних рекомендаціях представлені основні теоретичні положення, комплексу навчально-методичного забезпечення до кожної теми курсу, методичні рекомендації по підготовці і виконанню семінарських занять. Викладено основні поняття курсу, завдання для самоконтролю, список обов'язкової та рекомендованої літератури для вивчення дисципліни.

Основою для розробки представлених методичних рекомендацій стала робоча програма навчальної дисципліни «Вікова психологія» для студентів 2, 3 курсів за напрямом підготовки 0301 Соціально-політичні науки, спеціальністю «Практична психологія», розроблена на викладачами кафедри що відображає сучасні досягнення світового і вітчизняного знання у галузі вікової психології.

Курс "Вікова психологія" спрямований на виклад закономірностей та динаміки психічного розвитку людини в онтогенезі. Формування знання із умов і механізмів розвитку людини протягом життя (становлення особистості, її соціалізація, адаптація до миру у всілякі періоди - критичні, сенситивні, стабільні).

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ (ІНДЗ)

ІНДЗ з курсу «Вікова психологія» є видом позааудиторної самостійної роботи студентів навчального чи навчально-дослідного характеру, які використовуються у процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу.

ІНДЗ – це завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, здобутих у процесі лекційних, семінарських занять та самостійного опрацювання навчальної літератури.

Обов'язковими компонентами ІНДЗ є різноманітні завдання (написати твір за означеною тематикою, скласти термінологічний словник бази знань за темою, репрезентувати теоретичний матеріал у табличній формі тощо), які пропонуються до кожного змістового модулю, а також підготовка реферату.

ІНДЗ, що пропонуються до змістових модулів, розмежовуються за складністю на три рівні:

- Завдання I рівня потребують систематизації, узагальнення або аналізу навчальної інформації (заповнення схеми або таблиці). Такі завдання при правильному виконанні оцінюються максимальним балом 2.
- Завдання II рівня орієнтовані на аргументоване висловлення власної точки зору на психологічні явища та події, що базуються на міцному засвоєнні знань з відповідної теми. Ці завдання оцінюються максимально балом 3.
- Завдання III рівня передбачають проектування, моделювання психологічних явищ чи процесів на основі міцних теоретичних знань. Максимальна оцінка – 4 бала.

ІНДЗ ЗА ТЕМАМИ ЗМІСТОВИХ МОДУЛІВ

Змістовий модуль 1

Предмет, методи, основні категорії вікової психології

Індивідуальне завдання I рівня.

Доповніть таблицю дисциплінами «Загальна психологія» і «Вікова психологія» і визначте їхній об'єкт і предмет вивчення.

Знання	Об'єкт	Предмет
Дисципліна		
Психологія людини	Людина	Суб'єктивна реальність
Психологія розвитку людини	Суб'єктивна реальність	Розвиток суб'єктивної реальності в онтогенезі

Змістовий модуль 2

Зарубіжні та вітчизняні теорії розвитку

Індивідуальне завдання I рівня:

Складіть таблицю, в якій співвідноситиме три точки зору щодо розвитку дитини: діалектико-матеріалістичну, ідеалістичну, механістичну (поведінкову), орієнтуючись на наступні питання:

- а). У чому виражається психічний розвиток дитини?
- б) Які причини розвитку?
- в) Яка роль виховання?

Індивідуальне завдання II рівня:

Наведіть життєві уявлення (приказки, прислів'я, загадки, притчі) про стадіальність життєвого шляху людини.

Умови підготовки завдання: індивідуальна робота, готується рукопис або комп'ютерний варіант завдання. Презентується письмова робота на семінарському занятті або під час індивідуальних занять. Обсяг твору може складати 2 – 3 сторінки у форматі А-4.

Змістовий модуль 3

Особливості розвитку дитини від народження до вступу до школи

Індивідуальне завдання I рівня:

На основі вивчення зазначеної до теми літератури заповнити таблицю «Періодизація дитячого розвитку (за Л.С.Виготським)»

Вік	Стабільний характер розвитку	Критичний характер розвитку
0 – 2 міс.		
2 міс. – 1 рік		
1 – 3 роки		
3 – 7 років		

Змістовий модуль 4

Особливості розвитку дитини в шкільні роки

Індивідуальне завдання I рівня:

Складіть термінологічний словник бази знань за темою «Психологічні особливості розвитку в підлітковому віці», який повинен містити 5 – 7 визначень, або характеристик різних видів діяльності, психічних процесів, психічних станів, почуттів, індивідуально-типологічних властивостей підлітка.

Змістовий модуль 5

Особливості розвитку дорослої людини

Індивідуальне завдання III рівня:

Напишіть твір за темою: „Кризи в моєму житті”.

Умови підготовки завдання: індивідуальна робота, готується рукопис або комп'ютерний варіант завдання у форматі А-4. Презентується твір на

семінарському занятті або під час індивідуальних занять. Обсяг твору може складати 2 – 3 сторінки.

При оцінюванні завдання враховується здатність до логічного, послідовного викладу матеріалу, обґрунтування власної точки зору, наявність розмірковувань, аналізу детермінант та життєвих ситуацій, що обумовили та супроводжували певну вікову кризу у житті.

РЕФЕРАТИВНА РОБОТА

Важливою формою ІНДЗ студентів є підготовка реферату та репрезентація його змісту у вигляді доповіді на семінарському занятті. Реферат покликаний продемонструвати знання студентами основних категорій сучасної психології, найістотніших проблем макро- і мікрорівня соціальних відносин у суспільстві.

Тема реферату вибирається із запропонованої тематики. За узгодженням із викладачем можливе самостійне формулювання теми.

Приблизний обсяг реферативної роботи – 7-10 сторінок формату А-4, комп'ютерний варіант. Максимальна кількість балів, яку може отримати студент за успішне виконання реферативної роботи складає 10 балів.

При оцінці реферату особливе значення надається самостійності мислення, критичній оцінці викладеного матеріалу, опрацюванню змісту книг і публікацій, які не входять у рекомендований список літератури.

Оцінювання реферативної роботи студентів

Обґрунтування актуальності обраної теми реферативної роботи	0-1 бал
Послідовність розкриття питань реферативної роботи, відповідність змісту роботи пунктам плану, наявність та переконливість висновків.	0-3 бали
Грамотне та охайне оформлення роботи	0-1 бал
Презентація змісту дослідження перед аудиторією (послідовність, переконливість, емоційність)	0-2 бали
Змістовність, глибина відповідей на запропоновані питання	0-1 бал
Творчий підхід до висвітлення основних положень реферативного дослідження, використання додаткових інформаційних ресурсів.	0-2 бали
Максимальна кількість балів	10

Орієнтовна тематика реферативних досліджень

1. Задачі вікової психології у сучасному суспільстві.
2. Культурна обумовленість уявлень про предмет вікової психології.
3. Психологічні знання та педагогічна діяльність.
4. Проблема стадіальності психічного розвитку в зарубіжній психології.
5. Культуро антропологічні дослідження М.Мід.
6. Психоаналіз та дитяча психологія.
7. Проблема внутрішніх закономірностей розвитку в теорії Ж.Піаже.
8. Теорія соціального навчання у дитячій психології.

9. Епігенетична теорія розвитку особистості Е.Еріксона.
10. Питання психології розвитку у працях С.Л.Рубінштейна.
11. Внесок П.П.Блонського у психологію розвитку.
12. Розвиток ідей Л.С.Виготського у сучасній психології.
13. Характеристика основних вікових психологічних криз.
14. Діяльнісний підхід до проблем психічного розвитку.
15. Дитинство як соціально-психологічний феномен та об'єкт психології розвитку.
16. Проблема початку людського життя у працях психологів.
17. Становлення предметного відношення до світу у немовляти.
18. Психологічний смисл «комплексу позбавлення».
19. Форми та способи спілкування в період розвитку немовляти та дитини до трьох років.
20. Генезис та розвиток дитячої гри.
21. Загальна характеристика психічного розвитку дошкільника.
22. Загальна характеристика психічного розвитку молодшого школяра.
23. Чинники успішної навчальної діяльності.
24. Психологія підлітка.
25. Психологічні особливості становлення особистості в юнацькому віці.
26. Психологічні проблеми молодшої сім'ї.
27. Студентство: проблеми, переконання, надії.
28. Психологічна характеристика стилів життя дорослої людини.
29. Психологічний час у старості: особливості співвідношення минулого та майбутнього у старих людей.
30. Віковий та індивідуальний розвиток у життєвому циклі людини.

ВИЗНАЧЕННЯ РЕЙТИНГУ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТА

Порядковий номер теми	Максимальна кількість балів, що нараховуються за:				
	Роботу на лекції	Семінарське заняття	Самостійну роботу	Індивідуальну роботу	Всього за ЗМ
<i>Змістовий модуль 1</i> <i>Предмет, методи, основні категорії вікової психології (36 балів)</i>					
Тема 1	2	5	2	2	9
Тема 2	1	5			8
Тема 3	4	10	2		16
Модульний тестовий контроль			3		3
Всього	7	20	7	2	36

Змістовий модуль 2 Зарубіжні та вітчизняні теорії розвитку (54 бала)					
Тема 4	3	5	2	5	10
Тема 5	1	5	2		41
Тема 6	1	5			
Тема 7	1				
Тема 8	1		5		
Тема 9	2	5	2		
Тема 10	1	5			
Модульний тестовий контроль			3		
Всього	10	30	9	5	54
Реферативне дослідження				10	10
Всього за ЗМ (4семестр)	17	50	16	17	100
Змістовий модуль 3 Особливості розвитку дитини від народження до вступу до школи (34 бала)					
Тема 11	2	5	2	2	31
Тема 12	1	5	2	2	
Тема 13	1				
Тема 14	3	10			
Модульний тестовий контроль					3
Всього	7	20	5	2	34
Змістовий модуль 4 Особливості розвитку дитини в шкільні роки (27 балів)					
Тема 15	2	10	2	2	24
Тема 16	2	5			
Тема 17	1				
Модульний тестовий контроль			3		3
Всього	5	15	5	2	27
Змістовий модуль 5 Особливості розвитку дорослої людини (26 балів)					
Тема 18	2	5	2	4	26
Тема 19	1	5			
Тема 20	2	5			
Модульний тестовий контроль			3		3

Всього	5	15	5	4	29
Підсумкова контрольна робота				10	10
Всього за 3М (5 семестр)	17	50	15	18	100

Оцінювання навчальних досягнень студентів

Форми оцінювання: усне опитування, поточне тестування, оцінка за індивідуальне навчально – дослідне завдання, підсумкове письмове тестування, співбесіда, оцінка результативності самостійної роботи, екзаменаційна оцінка, модульна контрольна робота.

ВИЗНАЧЕННЯ РЕЙТИНГУ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТА

Порядковий номер теми	Максимальна кількість балів, що нараховуються за:				
	Роботу на лекції	Семінарське заняття	Самостійну роботу	Індивідуальну роботу	Всього за ЗМ
Змістовий модуль 1					
<i>Предмет, методи, основні категорії вікової психології (36 балів)</i>					
Тема 1	2	5	2	2	9
Тема 2	1	5			8
Тема 3	4	10	2		16
Модульний тестовий контроль			3		3
Всього	7	20	7	2	36
Змістовий модуль 2					
<i>Зарубіжні та вітчизняні теорії розвитку (54 бала)</i>					
Тема 4	3	5	2	5	10
Тема 5	1	5	2		41
Тема 6	1				
Тема 7	1	5			
Тема 8	1	5			
Тема 9	2	5	2		
Тема 10	1	5			
Модульний тестовий контроль			3		
Всього	10	30	9	5	54
Реферативне дослідження				10	10
Всього за ЗМ (4семестр)	17	50	16	17	100
Змістовий модуль 3					
<i>Особливості розвитку дитини від народження до вступу до школи (34 бала)</i>					
Тема 11	2	5	2	2	31

Тема 12	1				
Тема 13	1	5			
Тема 14	3	10			
Модульний тестовий контроль			3		3
Всього	7	20	5	2	34
<i>Змістовий модуль 4</i> <i>Особливості розвитку дитини в шкільні роки (27 балів)</i>					
Тема 15	2	10			
Тема 16	2	5			
Тема 17	1		2	2	24
Модульний тестовий контроль			3		3
Всього	5	15	5	2	27
<i>Змістовий модуль 5</i> <i>Особливості розвитку дорослої людини (26 балів)</i>					
Тема 18	2	5			
Тема 19	1	5			
Тема 20	2	5	2	4	26
Модульний тестовий контроль			3		3
Всього	5	15	5	4	29
Підсумкова контрольна робота				10	10
Всього за ЗМ (5 семестр)	17	50	15	18	100

Умови оцінювання

1. Участь у лекціях має добровільний характер, це: виступи, повідомлення, міні-виступи, запитання, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, складання схем, графіків, тощо, наведення прикладів, точні дефініції, участь у дискусії.

2. Самостійна робота підлягає виконанню в окремому зошиті, відповідно до завдань. Зошит перевіряється викладачем на його вимогу.

Студент зобов'язаний відвідувати лекції, маючи виконані попередні обов'язкові самостійні роботи.

3. Формами перевірки якості виконання самостійних робіт є усне опитування, письмовий моніторинг, виступ на семінарі, в ході лекції, співбесіда в час предметних консультацій.

4. Індивідуальні завдання мають добровільний характер вибору самих завдань і способів їх виконання, передбачають творчість, самостійність їх виконання, вияв здібностей, задатків, талантів, креативного мислення.

5. Формами реалізації індивідуальних завдань є: реферат, виступ, моделювання, повідомлення, теоретичне дослідження, проект, структурно-логічна схема, науково-методичні рекомендації.

7. Викладач кожного навчального заняття повинен оголошувати бали.

Інтервальна шкала оцінок з формою контролю залік

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою МДГУ
A	Зараховано	90 – 100
B	Зараховано	89 – 81
C	Зараховано	80 – 75
D	Зараховано	74 – 69
E	Зараховано	68 – 60
FX	не зараховано, необхідно виконати певні завдання, з можливістю складання заліку	35 – 59
F	не зараховано, з обов'язковим виконанням завдань для отримання допуску до заліку	1 - 34

Інтервальна шкала оцінок з формою контролю іспит

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою МДГУ
A	відмінно	90 – 100
B	добре	89 – 80
C	добре	79 – 75
D	задовільно	74 – 69
E	задовільно	68 – 60

FX	незадовільно з можливістю складання іспиту та виконанням певної додаткової роботи	35 – 59
F	незадовільно з обов'язковим виконанням завдань для отримання допуску до іспиту, необхідна значна подальша робота	1 - 34